Lekach Tob.

(Pesikta Sutrata.)

Ein agadischer Kommentar

zu

Megillat Ruth

von

Rabbi Tobia ben Elieser.

Zum ersten Male herausgegeben nach einer Handschrift der Münchener Hof- und Staatsbibliothek, mit Vergleichung der betr. Handschriften aus den Bibliotheken in Oxford, London (Cod. Harlien), Cambridge, Wien (Cod. Jellineck), Petersburg, Parma und Rom (Cod. Cosanata und Cod. Angelica).

Mit Commentar versehen

von

Seckel Bamberger,
Cand. phil. in Aschaffenburg.

I.

Aschaffenburg 5647. / 1887.

Druck von Oscar Lehmann, Mainz.

פירוש לקח טוב

(פסיקתא זוטרתא)

על

מגלת רות

מרבינו טוביהו ב"ר אליעזר זצ"ל

מחבר פירוש לקח טוב על חמשה חומשי תורה ועל חמש מגלות

נדפס פעם ראשונה

ע"פ כתב יד מאוצר ספרי המלכות דעיר הבירה מינכען יע"א וע"י השואה עם עוד שמנה כתבי יד אחרים הנזכרים בהקדמה עם תוספת מראה מקום הפסוקים והמאמרים, הגהות באורים וחדושים.

על ידי

סק' יצחק המכונה זעקל בלאאמו"ר הרה"ג אב"ד באשאפפענבורג והגליל יע"א כש"ת מהור"ר שמחה הלוי באמבערגער נר"ו
אשאפפענבורג

מגנצא

שנת כה תברך לפ"ק.

בדפוס של ר' אשר בהרה"ג דר. לעהמאנן.

Näheres über die freundliche Vermittelung der benützten Handschriften bezw. deren Vergleichung mit Abstattung meines verbindlichsten Dankes wird in der demnächst erscheinenden deutschen Einleitung zu diesem Werke (Dissertation) folgen.

הקדמה

אודה את ד' בכל לבב, על טובותיו וחסדיו, מצוף תורתו הטעימני, ולשקוד על דלתות תוה"ק הקני, מפי אאמו"ר הרה"ג נר"ו זכיתי ללמוד, ובתורת ד' לחפוץ ולחמוד, גם בשאר למודיות עסקתי, ולרגל המלאכה דרכתי, למינכען עיר הבירה, בשנה העברה, ואל בית עקד הספרים (קעניגליכע האף - אונד שטאאטסביבליאטהעק) באתי, ובע"ה יגעתי ומצאתי, אוצר נחמד הוא הפירוש לקח טוב על חמש מגלות לרבינו טוביהו ב"ר אליעזר זצ"ל. כמוצא שלל רב בו שמחתי, אחזתיו לא ארפנו אמרתי, ובהעתקתו תכף התחלתי. אכן רבות העסקים מנעוני, להעתיק כל הספר בזמן היותי שמה, על כן שחרתי מאת פקידי המלכות יר"ה לשלוח לי הכ"י הנה, אל בית עקד ספרי המלכות (שלאססביבליאטהעק) פה אשאפפענבורג, ומצאתי חן בעיניהם למלאות בקשתי, והעתקתיו כאן בשלמות בעת שבתי פה בבית אבותי היקרים והנעימים יחי'. ועלתה בידי אחת לאחת להשיג גם שמנה כת"י אחרים הנזכרים בסמוך ולהשוותם כיד ד' הטובה עלי, באמצעות שרים נכבדים וחכמים מפורסמים אשר אזכיר שמותם ואשלם תודות להם במבוא אשכנזי, והשינויים וההגהות והחדושים צרפתי יחד בפירוש הנדפס בשולי הספר עם מראה מקום מוצא דברי הספר מגמרא ומדרשים, וגם בפנים הספר הוספתי מראה מקום הפסוקים וטהרתיו מקמשוני טעיות ההעתקה, ואאמו"ר הרה"ג נר"ו הסכים לדברי והניף ידו להוסיף מחדושיו היקרים והנחמדים והתם שמו הטוב עליהם בראשי תיבות שה"ל; גם מחדושי מרן זקני הגאון המפורסם הרב מוהר"ר יצחק דוב הלוי זצללה"ה ודבוריו היקרים בכמה מקומות הבאתי, והיו לאחדים לתפארת הספר היקר הזה, וד' בחסדו עזרני להוציא כהיום חלק ממנו לאורה, זה הספר פירוש לקח טוב על מגלת רות.

ואלה הסימנים אשר רשמתי בהן שמות הכ"י בקצור תוך פירושי: כ"י מינכען באות מ, פארמא פ, אקספארד א, קאמברידגע קמ, יעללינעק י, פעטערסבורג פע, אנגעליקא אנ, קאזאנאטא ק והארליען ה. — והנה על אודת הרב המחבר זצ"ל ותולדותיו, על ענין ספר ותכונתו וכדומה כבר הפיץ אורו והרחיב הדבור החכם המפורסם ר"ש בובער בלעמבערג במבוא ללקח טוב על ספרי התורה בראשית ושמות, אשר הוציא לאורה בשנת תר"ם וגם אני הצעיר אדבר בזה בהקדמה אשכנזית לספר הזה. וכאן לא באתי רק להזכיר תמצית הדברים שרבינו טוביהו זצ"ל היה במאה התשיעית לאלף החמישי כפי הנראה בעיר מגנצא ואחר זמן נסע לקסטוריא במלכות בולגריא. — הרב המחבר הוא מגדולי הראשונים הן בהגדה הן בהלכה*), כאשר פסקי הלכותיו בלקח טוב על התורה ועל המגלות יתנו עדיהם, שגם בשמעתתא רב חילו, ודבריו צריכים באור בכמה מקומות כדרך שאר גדולי הקדמונים, ואזכיר כאן איזה דברים לדוגמא:

א) בענין סימני דגים פסק הרב בשמיני י"א י' דף 60 על הפסוק וכל אשר אין לו סנפיר אע"פ שעתיד לגדל לאחר זמן הואיל ועכשיו אין לו אסורין וכו' עכ"ל וזה תמוה לכאורה דהוא נגד ש"ס ערוך פ' אלו טרפות ס"ו א' אין לו עכשיו ועתיד לגדל וכו' הרי זה מותר וכן פסקו כל הפוסקים וי"ל דכוונת הרב דמדרבנן אסור וכדעת הרא"ש ע"פ מ"ש המעדני י"ט פ' אלו טרפות אות ג' ודברי חמודות אות שכ"ו ושכ"ז וע' תוספות חולין ס"ג ב' ד"ה עופות.

*) ע' מבוא לר"ש בובער דף מ"ו.

ב) קדושים י"ט כ"ד דף 108 על פסוק קדש הלולים הביא דברי הספרא מלמד שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריו מכאן א"ר עקיבא במס' ברכות לא יטעום אדם כלום קודם שיברך וצריך באור הא בגמרא ריש פ' כיצד מברכין מסיק הש"ס דלא ילפינן ברכה מהא משום דברכות דרבנן וכן יש לדקדק על דברי הה"ג והרי"ף וכבר דבר בזה בטו"ד בבאור התורה והמצוה על הספרא שם דמכל מקום נשארה הדרשה דרך אסמכתא ע"ש [מה יקרו דברי הריטב"א במס' ר"ה דף ט"ז בענין דרשות האסמכתא אשר עניינם לכאן ויתיישבו בו כמה דברים וז"ל שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקב"ה שראוי לעשות כן אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים וזה דבר ברור ואמת ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו החכמים ולא שכונת התורה לכך ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר שזו דעת אפיקורסת הוא אבל התורה העירה בכך ומסרה רוב הדבר לקבעו חכמים אם ירצו כמ"ש ועשית ע"פ אשר יגידו לך ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראיה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה כלומר שאינם מחדשים דבר מלבם וכל תורה שבע"פ רמוזה בתורה שבכתב שהיא תמימה וח"ו שהיא חסרה כלום עכ"ל וע' תוי"ט ריש מס' ערכין ופ"ה דמעשר שני משנה י"א ומהרש"ל בחכמת שלמה ערכין דף ה'. שה"ל].

ג) שם י"ט כ"ו על פסוק לא תאכלו על הדם נלקח מספרא שם ומשמעות דבריו שגם הוא סובר דהדינים הנלמדין מלא תאכלו וגומר דאורייתא נינהו וע' התורה והמצוה על ספרא שהביא פלוגתת רש"י ורמב"ם בענין דאסור לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה דלרש"י חולין דף קכ"ד הוא מדרבנן ולרמב"ם מדאורייתא ותב"ש סי' כ"ז וצל"ח פסחים דף כ"ה א' ומש"כ אאמו"ר הרה"ג נר"ו בפקודת הלוים פ"ק דברכות אות ל"ה ול"ו.

ד) בענין קריאת מגילה בערים המוקפין פסק רבינו טוביהו ז"ל בלקח טוב אסתר כ"י שמוקפין חומה מימות אחשורוש קורין בט"ו וז"ל אבל המוקפות חומה מימות אחשורוש*) קורין בט"ו וכו' ובמקום שאין מכירין אם מוקפות חומה מימות אחשורוש*) ואם לאו נוהגין ב' ימים ימי שמחה ומשתה כמוקפין חומה ופרזים עכ"ל והוא כריב"ק במגילה ב' ב' וזה דלא כשאר כל הפוסקים וע' ב"י א"ח סי' תרפ"ח.

ה) בענין קריאת מגילה בזמנה בעשרה כתב באסתר כ"י וז"ל ואינה נקראת פחות מעשרה אפילו לנשים עכ"ל וזהו כרב אסי במגילה ה' א' וכשיטת הה"ג והמרדכי אות תשפ"ב והג"מ פ"א מה' מגילה אות י' ע"ש דלא כשאר הפוסקים כמ"ש הב"י בסי' תר"ץ.

ואחר הדברים האלה אני תפלה יהיו דברי אלה לרצון מול פני היושבים בשער תוה"ק ויהיו נא חסדי ד' עמנו גם להבא, אנא ד'! הרק שפעת טובך וחסדיך על אבותי היקרים והנחמדים יחי' ועל כל צאצאיהם וצאצאי צאצאיהם ועל כל הנלוה ומחובר אליהם, יאריכו ימים ושנים בטוב ובנעימים, בדרכיהם הטובים יורונו, מים נאמנים ממקור מים חיים ישקונו, ובתורתו יאיר עינינו, מלא לטובה משאלותיהם הטהורות, עיניהם תחזינה שובע שמחות ברכות והצלחות, תורה וגדולה מלומדים ביוצאי חלציהם שלישים ורבעים, וזכות הגאון רבינו טוביהו יעמוד לנו ולהם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, עד יבנה ציון וירושלם, שבח לאל בורא עולם, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה**).

אשאפפענבורג, בחדש שבט שנת „כה תברך" לפ"ק.

הק' **יצחק** המכונה **זעקל הלוי.**

*) כן הוא בכ"י מינכען, פארמא ויעללינעק אבל בכ"י אקספארד ליתא בימות אהשורוש.

**) ע' מור וקציעה סי' רכ"ג ומ"ש הגאון חיד"א על זה בברית עולם הגה' לספר חסידים סי' תתר"כ דבך יש להודות ולברך בלי שם ומלכות אשר זכה להוציא ספר לאורה.

ספר רות (א)

כת' (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יברך כי נתן מלחמו לדל, רע (ב) שלא אמרו הנביאים החכמים שום דבר בעולם(ג) שלא רמזו(ד) משה רבינו ע"ה בתורה, משה אמר (דברים ט"ו י') נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו, בא שלמה ואמר* טוב עין הוא יברך כי נתן מלחמו לדל ולא ידענו מהו הטבת עין עד שאמר כי נתן מלחמו לדל. תניא(ה) ר' אלעזר הקפר אומ' (ו) לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו שאם לא בא הוא בא בנו ואם לא יבא בנו יבא בן בנו שנ' (דברים ט"ו י') כי בגלל הדבר** ותניא ר' ישמעאל אומ'(ז) גלגל הוא המחזר בעולם, אמר רב יוסף נקיטינן האי צורבא מרבנן לא מיעני ואי מיעני אהדורי אפיתהא לא קא מהדר(ח) וראיה לדבר (תהלים ל"ז כ"ד) כי יפל לא יוטל כי יי' סומך ידו,

---

א) כ"ה בכ"י מינכען, קאמברידגע ויעללינעק, ובכ"י קאזאנאטא איתא מדרש רות אנעליקא פירוש על רות ובכ"י אקספארד כתוב: בשם השם אמן. ד' יוליאני מעבדות קיות, התחיל לכתוב פירוש רות ובכ"י הארליען פירוש רות למרי ורבי טוביהו בר' כבוד ר' אליעזר ובכ"י פעטערסבורג פירוש מגלת רות לר' טוביהו ברבי אליעזר זלוק"ל ובכ"י פארמא ליתא כל זה והתחלת הספר ויהי בימי כתו' וכו'. ב) מס' תענית ט' א' מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמזי באורייתא ובמדבר רבה פי"ג למדך שאין לך דבר כתוב בנביאים וכתובים שלא רמז' משה בתורה וע' מלאכת שמים כלל א' בינה אות ג'. ג) בעולם ליתא א ובכ"י פע ליתא ג"כ תיבת שום. ד) כ"ה בכ"י ה ופע ובכ"י א וק רמז ובכ"י מ, קמ וי רמזם. * פע ואמר בחכמתו. ה) בכ"י א ותנא. ו) שבת קנ"א ב' ושם הגירסא ר' אליעזר הקפר וכן בילקוט (ד' קראקא) דברים רמז תתל"ה וכן הוא בכ"י פ ופע וכבר העיר על הגירסא הרש"ג מהור"ר רפאל נתן נטע ראבינאוויץ נר"ו בספרו דקדוקי סופרים שם אות ש' ובמדרש רות פ"ה ובויקרא רבה פל"ד ובילקוט ויקרא רמז תרס"ה הגירסא בר קפרא, ובכ"י ק ליתא ג"כ ואם לא יבא בנו וכו' ובכ"י א איתא ואם לא בנו בן בנו ובגמרא שבת שם ואם לא בנו בא בן בנו בא ובכ"י ה ופע ואם לא בא בנו וכו' ויש בזה עוד איזה שינויים קטנים בגירסא אבל אין מצורך להעיר עליהן וע' דקדוקי סופרים שם אות ת'. **בכ"י פע כי בגלל הדבר הזה יברך ד' אל תקרא בגלל אלא בגלגל. ז) בכ"י א ובמס' שבת שם ותנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם וכ"ה בילקוט דברים רמז תתל"ה וכ"ה בכ"י פע ותנא דבי ר' ישמעאל ובכ"י ה איתא ותניא דבי ר' ישמעאל אבל בילקוט ויקרא רמז תרס"ה א"ר חייא כי בגלל הדבר הזה מתגלגל הוא ועובר על הכל ובמדרש רות פ"ה א"ר נחמן כתוב כי בגלל וכו'. — בכ"י א שחוזרת על כל באי עולם ובכ"י ק שחוזר בעולם ובכ"י ה גלגל הוא המחזרת על כל באי עולם ובכ"י פע שמחזרת על כל העולם. ח) במס' שבת שם והא קא חזינן דמיעני אם איתא דמיעני וכו' ובס"ק פפערסע (בס' דקדוקי סופרים הנ"ל) הגירסא כבכ"י מ ובכ"י קמ וי ליתא תיבת נקיטינן ובכ"י א ליתא אמר רב יוסף ואיתא שם נקיטינן וכו' והא חזינן דמיעני אהדורי אפיתקא לא מהדר ובכ"י פע אמר רב יוסף וכו' לא מיענה והא קא חזינן דמיעני אהדורי אפיתקא לא מהדר ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר כי יפל וכו' ובכ"י ק האי צורבא מרבנן מיעני אהדורי אפיתקא לא קא מהדר ובכ"י ה צורבא מרבנן לא

(שם ל"ז כ"ה) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם תניא ר"ג(ט) אומר מאי דכתיב (דברים י"ג י"ח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כל המרחם(י) על הבריות מרחמין עליו(יא) מן השמים ושאין(יב) מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים. בוא וראה (יג) שהרי אלימלך (יד) איש נעמי ומחלון וכליון גדולי הדור היו ולפי שהיה רעב בארץ ישראל הלכו להם לארץ מואב אמרו אם נשב כאן יהיו (טו) עוברים ושבים מכלים את ממונינו ויהיו (טז) צועקים אלינו עניי ישראל בכל יום כדי לפרנסם מוטב לנו להנצל מהם וסופם שמתו בחוצה לארץ ושמא תאמר ממונם נשאר הרי הוא (יז) אומר (רות א' כ"א) אני מלאה הלכתי וריקם השיבני יי' הוי אומר (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יברך כי נתן מלחמו לדל, ואומ' (שם כ"ח כ"ז) נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב מארות. שאלו את שלמה בן דוד (יח) עד היכן כחה של צדקה (יט) אמר להם צאו וראו מה אמ' דוד אבי (תהלים קי"ב ט') פזר נתן לאביונים צדקתו עמדת לעד קרנו תרום בכבוד, ר' אליעזר אומ'(כ) אלימלך מחלון וכליון מגדולי הדור ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני(כא) שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ ואם תאמר הרי(כב) כתי' (מלכים ב' ה' א') וגורי באשר

מיעני והא חזינן מיעני ובילקוט דברים תתל"ה נקטינן לה מהדר אפיתחא והפסוקים שמביא המחבר הוסיף מעצמו. ט) בכ"י פ תניא ר"ג אומר כתיב ורחמך וכו' ובכ"י קמ תניא ר"ג אומר דכתיב ורחמך והרבך וכו' ובמס' שבת שם ר"ג ברבי ובילקוט דברים תתל"ה ובכ"י ה ליתא רבן גמליאל אמר ובכ"י פט תנא רבן גמליאל ול"ל ג"כ רבן גמליאל ובתוספתא פ"ט דב"ק רבי יהודה אומר משם רבן גמליאל הרי הוא אומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך וגו' זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה רחמן הרחמן מרחם עליך. י) כ"י ה אלא כך הוא כל המרחם. יא) כ"ה בכ"י א ובגמרא וילקוט שם, ובשאר כ"י לו. ובכ"י פט איתא ג"כ אין מרחמין לו מן השמים. יב) ליתא בכ"י א וק וע' דקדוקי סופרים במס' שבת שם אות ג'. י"ג) מקור הדברים בשינוי לשון בתנחומא פ' בהר ע"פ וכי ימוך ומדרש רות סוף פרשה א' וילקוט רות תקל"ח. יד) ליתא כ"י א עד אמרו וגירסתו אלימלך גדול הדור ופרנס בדורו ולפי שראו רעב הלך עם ביתו אל ארץ מואב אמר ובכ"י ה שהרי אלימלך ומחלון וכליון גדולי הדור ופרנסים בדורם היו ולפי שראו שהיה רעב וכו' ובכ"י פט ופרנסי הדור היו ולפי שראו שהיה רעב ובכ"י קמ וי ולפי שהיה הרעב. טו) כ"ה בכ"י א, פ וק ובכ"י מ וי וקמ ויהיו ובכ"י פט אמרו נשב כאן ויהיו. טז) ויהיו עד תיבת לנו ליתא א וגירסתו ועניי ישראל יצעקו אלינו לפרנס מוטב להנצל ובכ"י ק ויהיו צועקים עלינו עניי ישראל כדי לפרנסם מוטב לנו שנברח ובכ"י ה ועניי ישראל יהיו צועקים עלינו בכל יום כדי לפרנסם מוטב להנצל ובכ"י פט ועניי ישר' יהיו צועקים עלינו בכל יום מוטב לנו לברוח ולהנצל מהן סופן שמתו וכו'. יז) כ"י א הא כתיב וכ"י ק וה הרי אומ' ובכ"י פט ושמא תאמר ממונו נשאר ת"ל אני מלאה וכו'. יח) ב"ב דף י' ע"ב וילקוט תהלים תתע"א א"ר אבהו שאלו וכו' מה פירש דוד אבא וכו'. בכ"י פט שאלו את שלמה עד היכן וכו'. בכ"י ק מה שאמר וכו'. יט) כ"י ה כחה של צדקה מלויה. כ) ב"ב צ"א א' וילקוט רות תקצ"ט רשב"י אומר וכ"ה כ"י א-וה ופט ובתנחומא פ' בהר אמר ר' שמעון וע' הגהות ר"ש בובער שם אות ל"ח, בכ"י מ וי ליתא אלימלך וכן נראה שהיתה גירסת הרמב"ם פ"ה מה' מלכים ה"ט שכתב ואע"פ שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום עכ"ל וע' כס"מ ולח"מ וכתב עליו בס' פאת השלחן ה' ארץ ישראל וז"ל ורבנו דלג אלימלך מפני שכ' ונתחייבו כליה למקום דזהו בבניו כמש"ש וכו' עכל וע' מ"ש בסמוך עוד בזה ובכ"י א וה איתא אלימלך ובניו עשירים גדולים ופרנסי דורם היו ובכ"י פט אלימלך ומחלון וכליון גדולי הדור היו ומפני וכו' ובתוספתא פ"ה דע"ז איתא וכן היה ר' שמעון אומר אלימלך מגדולי הדור ומפרנסי צבור היה ועל שיצא לחוצה לארץ מת הוא ובניו ברעב וכו'. כא) כ"י א על שיצאו חוץ לארץ ישראל. כב) כ"י א הא, ק והא. — הקושיא מהך פסוק נראה שדברי המחבר המה.

תגורי כי קרא יי' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים תשובה(כג) כי לא היה בה כח(כד) לפרנס לא את עצמ' ולא את אחרים ואינו דומה מי שיכול(כה) למי שאינו יכול וא״ת הרי כתב באבינו אברהם(כו) עשיר גדול היה ולמה ירד למצרים תשובתך(כז) מפני שעיקרו של אותו הרעב לא בא לעולם אלא בשביל אברהם כדי שירד למצרים כדי לנסותו:(כח) שנ' (תהלים ס׳ ו׳) נתת' ליראיך נס להתנוסס מפני קשט סלה אבל הרעב שהיה בימי שפוט השופטים לא(כט) בא אלא על עון אותו הדור והיה להם לבקש רחמים על דורם(ל) ולא בקשו

כג) א ופע תשובתך. כד) ק לא היתה יכולה לפרנס את עצמה ולא אחרים ובכ״י א לפרנס עצמי כ״ש אחרים ובכ״י פע כי לא היה בידיה (גליון: בידה) כח וחוזק לפרנס עצמ' ולא אחרים. כה) א ופע יכול לשאינו יכול ובכ״י ק, קמ וי מי שיכול לשאינו יכול ובכ״י ה ואינו דומה יכול למי שאינו יכול. — קושית הרב המחבר מהפסוק וגורי באשר תגורי וגו' צריך פירוש דלמא כבר היה שעור היוקר המוזכר במס' ב״ב דף צ״א דמותר לצאת בו לחוצה לארץ ואלימלך שאני כמ״ש לעיל דכדי להפטר מן העניים עשה כן או כדאיתא במדרש רות סוף פ״א וזל והא תני וכו' ובשעת רעבון פזר הרגל ולמה נענש אלימלך על ידי ששפיל לבן של ישראל עליהן וכו' עכל אכן יש ליישב שבימי אלישע כמעט לא התחיל ולא היה נרגש עדיין הרעב כמשמעות לשון הכתוב כי קרא ד' לרעב וגם בא וגו' מכלל דהיא עצמה לא ידעה ולא הרגישה עדיין בהתחלת הרעב ואעפ״כ אלישע הורה לה לצאת לחוצה לארץ דפשיטא דלא ע״פ הדבור היה הציווי אלא מדעת עצמו בהוראת חכם והרי הוא כענין אלימלך ובניו שהן בעצמן עדיין היה בידם להתפרנס אליבא דרשב״י. כו) כ״י א הרי אבינו אברהם וכו' וירד, ק באברהם אבינו שעשיר גדול היה, ה שהרי אבינו אברהם, קמ וי והרי כתוב באברהם אבינו, פע והרי באברהם אבינו היה בידו עושר ולמה ירד וכו'. כז) קמ וי תשובה, א תשובה מפני שעיקר אותו רעב לא בא אלא בשביל אברהם לנסותו, ק תשובה לדבר שלא היה רעב אלא בשביל אברהם שירד למצרים כדי לנסותו, פע מפני שאותו רעב לא בא עיקרו אלא בשביל אברהם. לרדת למצרים כדי לנסותו וכה״א נתת וכו'. כח) בראשית רבה פכ״ה. כט) א בא על עון הדור, ק לא בא אלא על ידי עון אותו הדור, ה לא בא אלא על עון הדור, ופע לא בא אלא על עון והיה ראוי להם. — הקושיא מאברהם אבינו הובאה בזוהר חדש ע״פ ותאמר נעמי וגו' כי שמעה בשדי מואב וכו' ע״ש וציין עליו השפתי כהנים רות אות ג' ועי' מהרש״א ה״א ב״ב צ״א א' וס' עטרת מלכות בית דוד על רות לר' בער פערלש דף י״ט וענין הקושיא יובן ע״פ המדרש ב״ר פס״ד ולקח טוב ויגש מ״ו ג' דיצחק לא היה רשאי לצאת לח״ל דמזה מוכח דכבר נזהרו אבותינו הקדושים בקדושת הארץ ודינה כאשר קיימו כל התורה ע״פ דעת עליון אשר נוסדה גם ע' מלא״ש כלל א' בינה אות א' וט״ז א״ח סי' תקע״ד [עפ״ז דאבותינו הקדושים שמרו התורה טרם נתנה עי' יומא כ״ח ובמדרשים, המרכי דרך מגידות בפ' תולדת כ״ה ל״ד ויעקב נתן לעשו וגו' ומפרש מהר״ש אלשיך דיעקב לא נתן לו יין כי אם לחם ונזיד ויש״ת משל עצמו עיי״ש עפ״מ ששמעתי בשם גדול אחד דלישראל מותר לכה״ת אסור ליתן יין משום לפ״ע, דהוא אסרו במגעו ולהומרא דינו כישראל דאסור בשתיית היין שנאסר, לפ״ז י״ל דמטעם זה לא נתן יעקב לעשו לשתות, שה״ל]. ל) על דורם ליתא א ופע. — צריך באור דזה הטעם שהיה להם לבקש רחמים וכו' הוא סברת ריב״ק במס' ב״ב צ״א ב' ולעיל הביא הרב דברי רשב״י (עמוד א') ומשמע לכאור' דרשב״י וריב״ק פליגי ואולי י״ל כוונת הרב דהן אמת דרשב״י דאמר שנענשו מפני שיצאו לח״ל פליג אריב״ק דסבר מפני שלא בקשו דרשב״י סובר שהיו מוציאין ליקח וריב״ק סובר דלא היו מוציאין ליקח כמו שהעיד על זה הלקח משנה פ״ה מה' מלכים ה״ט אבל מ״מ הביא המחבר דברי שניהם ומדייק בלשונו שכתב והיה להם לבקש רחמים על דורם לפיכך לא הכליהו דמשום דלא בקשו רחמים לא היו עונשם כל כך להתחייב כלייה אבל מפני שיצאו ג״כ מארץ ישראל לחוצה לארץ והיו מוציאין ליקח ע״כ זכותם לא עמדה להם ועי' כסף משנה ולחם משנה [לעד״נ לפרש דברי הספר ע״פ הכסף משנה שמפרש הברייתא וכן היה רשב״י אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ דאיירי בלא היו מוצאים ליקח דע״פ הדין היה

אלא(לא) חששו על עצמם לפיכך לא הצליחו ויהושפט אמ' (דברי הימים ב' י"ט י"ג) ויהי יי' עם הטוב ואי זהו הטוב(לב) זה עין טוב שאמ' שלמה.

ואימתי היה זה הדבר שיצא אלימלך ובניו חוצה(לג) לארץ נראין הדברים שזה המעשה היה (לד) אחר מיתת דבורה וברק שנ' (שופטים ו' א') ויעשו בני ישראל הרע בעיני יי' ויתנם(לה) יי' ביד מדין שבע שנים, (שם ו' ב') ותעז יד מדין על ישראל מפני מדין עשו להם בני ישראל את המנהרות אשר בהרים ואת המערות ואת המצרות, (שם ו' ג') והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם ועלו עליו, (שם ו' ד') ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ עד בואך עזה ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור, (שם ו' ה') כי הם ומקניהם יעלו ובאו כדי ארבה לרב ולהם ולגמליהם אין מספר ויבאו בארץ לשחתה, (שם ו' ו') וידל ישראל מאד מפני מדין ויזעקו בני ישראל אל יי' ובאותו הפרק הלך אלימלך ומחלון וכליון למואב(לו) ונכשלו שהיה להם לבטוח ביי' ולא בטחו(לז). ומי כתב ספר רות חכמים אומ' בבבא בתרא(לח) שמואל הרואה כתב ספרו וספר שופטים וספר רות.

ומפני מה נכתב ליחס לדוד(לט) בן ישי וכן דוד אמ' (תהלים מ' ח') אז אמרתי

מותר לצאת רק מפני שגדולי הדור היו נענשו על כך לרשב"י מפני שיצאו לחו"ל ולריב"ק דאמר להדיא שאפילו סובין לא מצאו ליקח משום שהיה להם לבקש רחמים וכו' עכ"פ אין פלוגתא בין רשב"י וריב"ק. בזה דהם יצאו מפני שלא היו מוצאין ליקח ושפיר הביא הרב רבנו טוביהו ב' הטעמים ומיושבים ג"כ דברי הרמב"ם שלמד מזה דמדת חסידות הוא שלא לצאת כמ"ש הכס"מ ולא כהלח"מ. שה"ל.] לא) כ"ה א, ה וק וגליון כ"י קמ ובכ"י מ קמ וי ולא חששו ונראה שט"ס הוא, ובכ"י פע ולא עשו כן אלא חששו על עצמן בלבד לפיכך. לב) א ואיזה טוב, ק ואיזהו עם הטוב עם עין הטוב, פע ואי זה הוא טוב עין שאמר שלמה זקנו. לג) כ"ה בכ"י א ואיתא שם ואימתי היה שיצא אלימלך ובניו חוצה וכו' ובכ"י פע ובניו עמו מארץ לחוצה לארץ ובכ"י מ בחוצה וט"ס הוא. לד) א נראה שהיה, פע נראין הדברים שהיה זה המעשה בזמן שמתו ברק ודבורה שנ', והפסוקים שהביא המחבר כאן הם הוספה על המדרש והילקוט ורצה לפרש סיבת הרעב. לה) מפסוק זה עד וידל ליתא בכ"י א ופסוק אם זרע איתא רק בכ"י ק ופע. לו) א וק הלך אלימלך ובניו למואב, פע וכליון אל ארץ מואב. לז) במדרש רות פ"א ושם איתא ומי היו רב אמר ברק ודבורה היו וריב"ל אמר שמגר ואהוד וכו' ע"ש וע' חדושי רד"ל ופירוש מהרז"ו על מדרש רות והמחבר כתב אחר מיתת דבורה וברק ר"ל הרעב היה אחר מיתתם וזה הוא כרב אכן במדרש דלקמן ג' י' איתא דבועז היה בן פ' שנה כשנשא את רות ורות בת מ' שנה ולפ"ז אחד מהמדרשים האלו לית ליה הא דמס' ב"ב דף צ"א א' דאבצן זה בועז דמימות ברק ודבורה עד אבצן היה לפי חשבון השנים שבמקראות שופטים לפחות ל"ד שנים אם שנות השעבוד נכללים בשנות השופטים ובודאי מדרשות חלוקות הן, המדרש דהכא דס"ל אליבא דרב דקאי על דבורה וברק ואית ליה דרב דמס' ב"ב דאבצן זה בועז וא"כ לית ליה דבועז ורות היו באותו זמן בן פ' ובת מ' שנים והמדרש דס"ל דהיו בן פ' ובת מ' שנים ולא נפקד לית ליה דאבצן זה בועז שהרי היו לו בנים הרבה כבגמרא שם וע' מה שהעירותי לקמן קאפ' ג' פסוק י'. לח) בבא בתרא י"ד א'. בכ"י א ומי כתב ספר שופטים אמרו חכמים בב"ב שמואל כתב ספרו וספר שופטים וט"ס הוא שהשמט רות, ובכ"י פע ומי כתב זה הספר אמרו רבותינו ז"ל בבבא בתרא וכו' וספר שופטים ורות. הובאו דברי הספר האלו ומי כתב וכו' עד שבו מספר שבחו ויחסו של דוד בספר שרש ישי בהקדמה דף ג' ע"ב בשם „מדרש מגלת רות הנקרא לקח טוב חברו הר"ר אליעזר ב"ר טוביהו ז"ל" (צ"ל הר"ר טוביהו ב"ר אליעזר ז"ל) ובספר שמחת הרגל להגאון חכם אזולאי דף ה' ע"ב כתב „ובפסיקתא זוטרתא מרבינו אליעזר בר רבינו טוביהו (צ"ל כדלעיל) הנקרא לקח טוב הביאו הרשב"א הלוי בהקדמת שרש ישי כתב וכו'." לט) א כדי ליחס לדוד וכן אמר דוד, ק ופ כדי ליחס לדוד בן ישי וכן דוד אמר, ה כדי ליחס דוד בן ישי וכו', פע ליחס בו את בן ישי דוד אמר, ובספר

הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי אמר דוד(מ) כשמשחני שמואל הרואה אז אמרתי הנה באתי לגדולה וכבוד, במגלת ספר כתוב עלי זו מגלת(מא) רות שבו כתוב יחוסו של דוד ד"א מגלת זו ספר רות, ספר זו(מב) ספר תורה שכתוב בו (בראשית י"ט ט"ו) קח את אשתך ואת שתי בנתיך הנמצאת מהו הנמצאת(מג) כבר אמר (שם י"ט י"ד) ויהי כמצחק בעיני התניו, ידענו שלא נמצאו(מד) עמו אלא בנותיו הפנויות ומהו הנמצאות לפי שהקב"ה מגיד מראשית אחרית(מה) גלוי וידוע היה לפני מי שאמר והיה העולם שהיו עתידות(מו) בנות לוט להזדוג עם אביהן ולהוציא מהן שתי(מז) משפחות עמון ומואב, ודוד היה עתיד לצאת מרות המואביה ושלמה(מח) נשא את נעמה העמונית והוליד ממנה את רחבעם, כתי' הכא הנמצאת(מט) וכתי' התם (תהלים פ"ט כ"א) מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו וכבר הקדים הקב"ה על זה ואמר בתורה(נ) (דברים כ"ג ד') לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי' אבל עמונית ומואבית הם באות שהרי מפורש(נא) למה (שם כ"ג ה') על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים [בדרך] בצאתכם ממצרים ואין הנשים(נב) מצוותן על זה כי אם האנשים ואם תאמר יקדימו הנשים הא כתי' (תהלים מ"ה י"ד) כל כבודה בת מלך פנימה ידענו שיצאו הנשים מאיסור זה וזהו שאמ' דוד (תהלים מ' ו') נפלאתיך(נג) ומהשבתיך

שרש ישי בהקדמה דף ג' ב' הובא כדי ליחס בו דוד בן ישי וכו' ובמדרש זוהר חדש ע"פ ויקחו להם נשים מואביות וכו' איתא אמר ר' יוסי בן קסמא תמה אני אם מגילה זו לא באה אלא ליחס זרע דוד וכו' ר' אלעזר ב"ר יוסי אמר להודיע זרע דוד שהוא כסף צרוף וכו' ע"ש. מ) כ"ה בכ"י ה ובש' שרש ישי הנ"ל ובכ"י פע בזמן שמשחני וכו' בכ"י ה ובכ"י א איתא אמר דוד כשמשחני שמואל אמרתי הנה באתי למעלה ולכבוד ובכ"י ט ליתא. מא) כ"ה בכ"י א ופע רק שבכ"י הנז' איתא זה מגלת רות שבה מספר ייחוסו של דוד ד"א מגלת זו ספר רות, ספר זה ספר התורה ש' קוה קח וכו', ובכ"י ט איתא במגלת ספר כתוב עלי זו היא מגלת רות שכתוב בו יחוסו של דוד מגלת זו ספר רות וכו' ובכ"י ק איתא כמו בכ"י ט רק בסוף כתוב מגלת ספר רות ובכ"י קט ו במגלת ספר כתוב עלי זו היא מגלת רות שכתוב בו ייחודו של דוד, מגלת ספר רות זו ספר התורה, קוה קח וכו', ובש' שרש ישי הנ"ל שבו מספר שבחו ויחסו של דוד. מב) א זו תורה שנ' קוה, ק ספר התורה, קוה. מג) כ"ה ה, פ, פע וק ובכ"י י כבר ויהי ובכ"י ט מהו הנמצאות כבראות ונראה שתיבת נבראות ט"ס הוא ונ"ל כמ"ש כבר אמר ובכ"י א ליתא מהו הנמצאות. מד) בכ"י ה וא נשארו עמו ובכ"י פע נשארו עמו אלא הפנויות ובכ"י ק נמצאו. מה) לפני שהקב"ה מגיד מראשית אחרית ליתא א. מו) א ופע שעתידות. מז) כ"ה ק, ובכ"י ט ו איתא מהן שני ונ"ה הוא ובכ"י א ליתא תיבת מהן ובכ"י פע ולהוציא שתי משפחות אלה עמון ומואב. מח) א ורחבעם מנעמה העמונית. מט) כ"ה א, פע וק ובכ"י ט קט ו נמצאות. נ) כ"ה ה, פע ועוד הקדים וכו' ובכ"י ט, קט ו וכבר הקדים הקב"ה על התורה ואמר, א והקדים הקב"ה ואמר, ק וכבר הקדים הקב"ה בתורה ואמר. נא) א אומר על דבר, ק מפרש, פע בקהל יי' עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית שהרי מפורש למה. נב) ק ואין הנשים על זה כי אם האנשים ואם תאמר יקדימו הנשים הא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה ידענו הנשים מאיסור זה וזהו ומכ"י זה הוספתי בפנים מתיבת ואם תאמר עד פנימה, ה ידענו כי יצאו הנשים מאיסור זה וזהו, ט שיצאו הנשים מאיסור זה, קט ו יצאו הנשים מאסור זה, פ יצאו על הנשים ובכ"י א ואין דרך הנשים לקדם ידענו שיצאו הנשים מאסור זה והוא ותיבת ידענו הוספתי מכ"י זה ובכ"י פע איתא ואין דרך הנשים להוציא ולא מצותן על זה כי אם האנשים הא למדנו שיצאו הנשים מאסור זה הוא שאמר דוד עליו השלום רבות וכו' וכל זה מקורו ביבמות ע"ז א' וילקוט תהלים רמז תשל"ז ושם איתא אמר לו עלי ועליך נאמרו שתי מקראות הללו וזה קאי על הפסוק לא יבא עמוני ומקרא על דבר אשר לא קדמו כמו שהעיר על זה המהרש"א יבמות שם ד"ה עלי נגד המהרש"ל. נג) כן הוספתי ע"פ כ"י ה וא ובכ"י

אלינו בעדינו מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד ואומר (שם) רבות עשית אתה יי' א' וגומר כלומר רבש"ע גלוי היה לפניך שהיינו עתידין לצאת מאלו. השתי משפחות(נד) והצלת את לוט מתוך ההפכה(נה) ללמדך שאין אדם(נו) רשאי להרהר אחר מדותיו של הקב"ה שנ' (קהלת ז' כ"ה) ועמק עמק מי ימצאנו(נז) בא וראה גדעון בן יואש(נח) הקריב קרבן בחוץ והיה השור מוקצה לע"ז והיה גם(נט) נעבד וגם מעצי(ס) האשרה שרף תחת הקרבן והקריב בלילה ואע"פ שעל כל אחת מהם אדם חייב כרת(סא) גדעון עשה כל אלו והקב"ה(סב) רצה בהם לפי שעשה על פי המלאך במלאכות מלכו של עולם(סג), וכן אליהו(סד)

ק איתא רבות עשית אתה ד' א' וגו' מלמד שהיה רחבעם יושב במקום של דוד אבי אביו ואומ' רבות עשית וגו' כלומר רבש"ע ובכ"י מ, קמ"ו רבות עשית אתה ד' א' וגו' כלומר רבש"ע גלוי ובכ"י פע רבות עשית אתה יי' אלהינו נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך אגידה גלוי יהיה לפניך שעתידין אנו לצאת וע' עשרה מאמרות מאמר אם כל חי חלק ג' סי' י' דף מ"ז ב' ובפירוש יד יהודה שם. נד) כ"ה א ופע ובכ"י מ וקמ"ו שתי משפחות. נה) ק ממו מתוך ההפכה, א את לוט וליתא מתוך ההפכה, פע לפיכ' הצלת אותם מתוך ההפכה. נו) ק את ראשי וכו', פע אדם יכול להרהר אחר מידת קונו ועמק עמק וכו'. נז) כל המאמר מקורו יבמות ע"ו ב' וע"ז א' וע' רש"י שם ד"ה אני אמרתי וילקוט תהלים רמז תשל"ז ותשל"ט ובראשית רמז פ"ד ודברים רמז תתקל"ג וע"ע ב"ר פמ"א וכ' ולקח טוב וירא י"ט ע"ו והרב המחבר ז"ל הרכיב כאן מאמרים שונים ומתאימים והמהרש"ל יבמות שם ד"ה הכא תרגמא כל כבודה בת מלך פנימה מפרש דכל כבודה וגו' קאי אבנות ישראל ר"ל דמה שלא קדמו לנשים היינו מפני שבנות ישראל לא היו יוצאות כלל מן אוהלן ובס' משיב נפש על רות הקדמה דף ב' ע"ג כתב עליו שאין לשון התלמוד ואין דרכה של אשה לקדם משמע כפירושו אלא ברור הוא דהכי קאמר דמאחר דמלינו בצנועות דכל כבודה בת מלך פנימה אין ראוי להטיל שום עונש על נשי עמון ומואב בשביל שלא קדמו וכו' ע"ש ובירושלמי פ' הערל הלכה ג' משני הקושיא למה לא הקדימו הנשים כתיב אשר שכר עליך ואשר יעץ מי דרכו לשכור האיש ולא האשה מי דרכו ליעץ האיש ולא האשה. נח) תמורה כ"ח ב' וילקוט שופטים רמז ס"ב אומ"ר אבא בר כהנא שמנה דברים היתירו ובמדרש שמואל פי"ג אמ"ר אבא בר כהנא שבע עבירות וכו', ירושלמי פ"א דמגילה הי"ב ז' עבירות הותרו בפרו של גדעון וע' יפה מראה על ירושלמי מגילה ד"ה שבע דכתב דבירושלמי חשיב אבנים פסולות ובבבלי לא חשיב אבנים פסולות והוסיף כלי שרת וכלי אשרה, ובויקרא רבה פכ"ב ובמדרש שמואל הנ"ל איתא ג"כ שבעה עבירות ושם חשיב אבנים פסולות ומחוסר זמן אבל לא איסור במה ובבמדבר רבה פי"ד חשיב ג"כ שבעה וחשיב בן כומרים ולא עצי אשרה וכלי שרת ואבנים פסולות וע"ע בתנחומא פ' נשא על הפסוק וביום השביעי ג"כ גרסאות שונות ובמדרש תהלים מזמור כ"ז איתא אמר ר' אחא שבע עבירות נעשו וכו' אבנים פסולות וע' מתנות כהונה ויקרא רבה שם, ברד"ק ומכלל יופי שופטים ו' כ"ה חשיב שמנה וברש"י שם שבעה. נט) גם ליתא א וק. ס) א ופע ובעצי אשרה שרף הקרבן, ה וגם מעצי האשרה שרף את הקרבן. סא) כ"ה א, ובכ"י מ, קמ"ו שבכל אחד מהם חייב כרת וע"ש הוא, ק שבכל אחד מהם היה חייב כרת, פע שעל אחת מהן חייב אדם כרת. סב) א ליתא גדעון עשה כל אלו ואיתא הקב"ה רצה וכו', פע והוא עשה כל אלה והקב"ה רצה בהן. סג) א ליתא במלאכות מלכו של עולם, ה מפי המלאך במלאכתו מלכו של עולם, ובכ"י פע איתא לפי שעשה מפי המלאך במלאכת מלכו של עולם ונראה שזה גירס' הנכונה. סד) סנהדרין פ"ט ב' וביבמות צ' ב' ילפינן מאליו תשמעון וע' ערוך לנר שם וירושלמי פ"ב דתענית ה"ח ופ"א דמגילה ובמדבר רבה פי"ד ותנחומא פ' נשא על פסוק וביום השביעי וילקוט מלכים רמז רי"ד ורט"ו יליף דע"פ הדבור עשה ובדברך עשיתי ומה שאיתא במדרש תהלים מזמור כ"ז אליהו מקריב בהר הכרמל בשעת איסור הבמות בכל

הנביא שחט שחיטה חוצה לארץ(סה) ונתרצה מכאן אמרו גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה(סו).

א א) (סז) ויהי בימי שפט השפטים, אמ"ר שמואל בר נחמני(סח) חמשה ויהי בימי הם ואלו הם (בראשית י"ד א') (סט) אמרפל, (רות א' א') שפט השפטים, (ישעיה ז' ב') אחז, (ירמיה א' ג') יהויקים, (אסתר א' א') אחשורוש.

ויהי בימי שפט השפטים, אמ"ר חייא בר אבא בשם ר' יונתן(ע) מדרש זה עלה בידינו מן הגולה(עא) כל מקום שנ'(עב) ויהי בימי צרה באה לעולם.

שפט השפטים, דור(עג) ששפטו את שופטיו שהיה אחד] מישראל הולך אל הדיין והדיין הולך להלקותו הוזר הוא ומלקה(עד) את הדיין ואוי לדור ששופט את שופטיו, ד"א שפט השפטים אוי לדור ששופטיהן צריכין לישפט *והוא שהנביא מוכיח את ישראל שנ' (הושע ב' ה') כי זנתה אמם הובישה הורתם וכי אי זו היא אם של ישראל(עה) שזנתה אלא

יום נראה שצ"ל באותו היום. סה) א וכן אליהו הקריב בחוץ, פע וכן אליהו הנביא שחט שחוטי חולין בהר הכרמל ונתרצו ה וכן אליהו הנביא שחט שחיטה בחוץ ונראה שזה הגירסא הנכונה. סו) הוריות י' ב' אמ"ר נחמן בר יצחק וכו' ממצוה שלא לשמה וכו' והאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק וכו' אלא אימא כמצוה שלא לשמה וכן בנזיר כ"ג ב' אכן בילקוט שופטים רמז כ"ה איתא אמ"ר נחמן וכו' ממצוה שלא לשמה, גם המאירי נזיר שם כתב ממצוה שלא לשמה ואפשר שאגב שיטפא דלשנא כתבו כן או ע"פ מה שהאריך בזה הגאון מוהר"ח אזולאי בפתח עינים בעין יעקב (קטון ד' ווילנא) במס' נזיר ע"ש. סז) כאן יש חסרון דף אחד בכ"י א עד פסוק ו' תיבת בזכות עמו ובכ"י אנ לא נמצא הפתיחתא ללקח טוב רות וכל כ"י הזה נכתב בסגנון אחר וחסרים שם כמה מאמרים וגם הובאו שם המאמרים בקצור ואפשר שהוא קצור מפירוש לקח טוב על רות ונמצא בו איזה פירושים מועתקים מרש"י אשר לא העתקתי רק במקום שיש קצת חידוש, גם נמצאים שם ובכ"י ק פירושים מרש"י, ראב"ע ורד"ק אשר אינם מגוף הספר. סח) במגילה י' ב' ובלקח טוב לך לך י"ד א' ובפתיחתא לסדר שמיני הובא סתם ובילקוט רות רמז תקצ"ו ואסתר תתרמ"ד הגירסא כמו בכ"י שלנו ובמדרש אסתר פתיחתא ובבראשית רבה פי"ה ר' שמואל בר נחמן וכן הוא בכ"י ה ופע ובמדרש רות פתיחתא ר' שמואל פתח ועי' תנחומא פ' שמיני ותרגום ראשון אסתר א' א' ושם חסר ויהי בימי יהויקים. סט) בכ"י ה ויהי בימי אמרפל, ויהי בימי אחז, ויהי בימי יהויקים, ויהי בימי שפוט השופטים, ויהי בימי אחשורוש ובכ"י פע חמשה בימי הן ויהי בימי אמרפל, ויהי בימי אחז, ויהי בימי יהויקים, ויהי בימי אחשורוש, ויהי בימי שפוט השופטים. ע) במס' מגילה י' ב' אמ"ר לוי איתימא רבי יונתן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנ' ויהי אינו אלא לשון צער וכו' ע"ש וכן איתא בכ"י פע זה מדרש עלה בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום וכו' ועי' דקדוקי סופרים שם אות ט' ובמדבר רבה פ"י ופתיחתא למדרש אסתר וב"ר פמ"ב ופתיחתא למדרש רות ותנחומא פ' שמיני וילקוט רות רמז תקצ"ו ואסתר תתרמ"ד וירמיה רמז שכ"ז ועי"ע פתיחתא ללקח טוב פ' שמיני אמ"ר יהושע בן לוי בשם נתן ובלקח טוב כ"י אסתר תניא בב"ר ר' שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן ועי"ע פסיקתא רבתי פסקא ה' וזוהר (ד' אמשטרדם) ח"א דף קי"ט ב' וח"ג דף רל"א א' ובכ"י ה ופע הגירסא אמ"ר חייא בר אבא בשם ר' יוחנן. עא) מן הגולה ליתא ק. עב) ק כל מקום שנ' בו. עג) ב"ב ט"ו ב' ומדרש רות פ"א, ילקוט רות רמז תקצ"ו ותקצ"ח וכל המאמר ויהי רעב בלקח ומדרש רות והרב המחבר ז"ל הרכיב הדברים לפרשן, ועי"ע דברים רבה פ"ג, ילקוט הושע רמז תקי"ז ומדרש שמואל פכ"ח. עד) ה הולך אל הדיין והדיין הולך להלקותו ולנקותו והוא חוזר ומלקה לו, פע הולך אל הדיין והיה רוצה להלקותו והוא היה חוזר ומלקה את הדיין אוי לדור ששפטו את שופטיהן ד"א וכו'. *פע זה שהוכיח הנביא. עה) ק וכי אי זו אם לישראל, קמ, וי וכי

זו אימת דברי תורה מבזין בפני עם הארץ בזמן שבעליהן מבזין אותן, שהם(עו) אומ' ראית פלוני(עז) שלמד תורה כמה דבריו מקולקלין(עח), ומתוך כך התורה מתחללת לכן נאמר כי זנחה אמם אלו בעלי תורה שנ' (משלי א' ח') ואל תטש תורת אמך, מיד הובישה הורתם אלו תלמידי חכמים שאין להם כח להשיב לעמי (עט) הארץ וכן קהלת אמר (קהלת ט' ט"ז) וחכמת המסכן בזויה וגו'(פ) מסכן זהו שהוא עני במצות ומעשים טובים והוא יושב ודורש, ואומ' אשרי נאה דורש ונאה מקיים לכך נאמר ויהי בימי ווי בימי(פא) שפוט השופטים, עדיין צריכין להשפט, בוא וראה גדעון בן יואש עשה את(פב) האפוד לעובדי ע"ז והוא שפט את ישראל, ושמשון הלך אחר עיניו(פג) ושפט את ישראל כ' שנה.

ויהי רעב בארץ, עשר(פד) פעמים רעבון באו לעולם, אחד בימי אדם הראשון שנ' (בראשית ג' י"ז) ארורה האדמה בעבורך ואחד בימי למך שנ' (שם ה' כ"ט) מן האדמה אשר אררה יי', ואחד בימי אברהם שנ' (שם י"ב י') ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה, ואחד בימי יצחק שנ' (שם כ"ו א') ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם, ואחד בימי יעקב שנ' (שם מ"ה ו') כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ, ואחד בימי שפוט השופטים, ואחד בימי אליהו ואחד בימי אלישע שנ' (מלכים ב' ו' כ"ה) ויהי רעב גדול בשמרון, ואחד בימי דוד שנ' (שמואל ב' כ"א א') ויהי רעב בימי דוד, ואחד מתגלגל ובא לעולם לעתיד לבא שנ'(פה) (עמוס ח' י"א) לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם

אי זו אש של ישראל, פי' וכי זו אש זכתה לישראל אלא אימתי דברי תורה מתבזין לפני עמי הארץ בשעה שבעליהן וכו'. עו) ק' מבזים אותם בשעה. עז) ראית פלוני כ"ה בכ"י ה' ובכ"י פ' שהן אומרי' ראיתם, ובכ"י מ' חסר תיבת ראית. עח) ה' כמה מעשיו מקולקלין ורעים, ק' הרבה, כמה דרכיו מקולקלים, קמ' כמה דרכיו מקולקלין, פ' כמה וכמה דרכיו מקולקלין, פי' כמה דרכים רעים יש לו וכמה מעללין מובזין (נ"ל מבזין) אותו, מתוך. עט) ק' לעם הארץ, פי' שאין בהם כוח להשיב שאלות לעמי הארץ. פ) כ"ה בכ"י ובכ"י מ' ומעשיו טובים, ובכ"י פ' איתא וכן אמר קהלת וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים, מסכן שהוא (נ"ל שהוא עני) במצות ובמעשים טובים והוא יושב ודורש, אומ' לו אשרי נאה לדורש וכו' וכאן חסר בכ"י ה' עד פסוק ו' כי שמעה בשדי מואב. פא) כ"ה ק' ובכ"י מ' ויהי בימי ווי ויהי בימי וגרסת ק' הנכונה, ובכ"י פ' איתא לכך נאמר ויהי בימי שפוט השופטים שהשופטים צריכין לישפט ואם תאמר אי זה מן השופטים היה צריך להשפט, בוא וראה וכו'. פב) פי' שעשה את האפוד לע"ז ויהי לו ולביתו למוקש וכתי' והוא שפט את ישראל, שמשון שהלך אחר עיניו של' כי היא ישרה בעיני וכת' והוא שפט את ישראל, ופירוש המאמר שנתגלגל חובה על יד גדעון ולא נזכר מזה וכ"פ העץ יוסף במדרש שמואל פ' כ"ח וע' רמב"ן בראשית ל"א י"ט ד"ה ותגנוב. פג) משנה פ"ק דסוטה דף ט'. פד) פי' עשרה רעבון באו וכו', והמאמר הוא במדרש רות פ"א ושם הביא המדרש פסוק ויהי רעב גדול בשומרון על אליהו והנכון הוא כמו שהביא הרב המחבר וכן הוא ג"כ בב"ר פכ"ה ועל אליהו הובא שם הפסוק דמלכים א' י"ז א' חי יי' [וגו'] אם יהיה השנים האלה טל ומטר וכן הוא בכ"י פ' וע' ב"ר פ"מ ופ"ד וקי"א ומדרש שמואל פכ"ח וע' חדושי רש"ש מדרש רות אות י' שכתב שהוא מבואר כאן שהרעב שהיה בימי אברהם הוא השלישי ולא כמ"ש הפייטן יוצר ליום ב' דר"ה המתחיל אשר מי יעשה כמעשיך הוא הרעב הראשון אשר בא לעולמים ע"ש וכבר העיר על זה רו"ה בפירוש המחזור דמדרשות חלוקות יש וע' ג"כ פירוש מהרז"ו על זה המאמר במדרש רות והיפ"ע כתב דעשרה פעמים נזכרים במקרא אבל אפשר שהיו עוד רבים, ומ"ש בכ"י מ' ופ' ואחד שמתגלגל ובא לעולם ואחד לעתיד לבא נ"ל ואחד מתגלגל ובא לעולם לעתיד לבא כמו במדרש שמואל פכ"ח וכן הגה' בפנים, וגם בב"ר פכ"ה ופ"ג ובילקוט בראשית רמז מ"ג צריך להגיה כן וכ"ה בתרגום ריש רות. פה) כ"ה בכ"י ק' ובכ"י מ'

לשמוע דברי יי׳ וכולן לא באו אלא בימי אנשים(פו) צדיקים וגבורים שהם יכולין לעמוד בהן.

בארץ זו(פז) ארץ ישראל, סתם ארץ.

וילך איש(פח), אע״פ שהיה עשיר והיו לו סוסים והמורים וגמלים(פט) ועבדים ושפחות לא הזכירו הכתוב לשבח אלא לגנאי. וילך איש, יחידי יצא על שם שסופו היה עתיד לאבד העושר ההוא כתי׳ בתחלה וילך איש כאלו איש עני הולך הלך(צ).

מבית לחם יהודה הזכיר מקומו שהיה מקום משובח בארץ ישראל ואעפ״כ הניחו והלך(צא) לגור בשדי מואב, לא בא להשתקע(צב) אלא לגור שם כדי שלא יוורש מן הרעב(צג).

בשדי מואב, בשדי ארץ מולדתו, כמו (מלכים א׳ ב׳ כ״ח) ענתת לך על שדיך(צד).

הוא ואשתו,(צה) הוא עיקר ואשתו טפילה, הוא עיקר(צו) ובניו טפלים(צז).

ב) ושם האיש אלימלך,(צח) ר׳ יהושע בן ק־חה היה דורש שמות אלימלך אלי תבא המלוכה, והזכיר שמו מלמד שהיה מיוחס משבט יהודה אעפ״י שלא נתיחס בכאן ד״א ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון אפרתים(צט) הזכיר הכל שלא היו מניחין זה את זה(ק) אלה כולם היו בעצה אחת על צרת העין, ושם אשתו נעמי(קא)

ליתא שם׳. פו) תיבת אנשים ליתא ק, ובכ״י פע בימי אנשים גבורים שהן. פז) פע זו ארץ ישראל, כל ארץ סתם היא ארץ ישראל ועי׳ תרגום בארעא דישראל ובספרי פ׳ כי תבוא ע״פ ויביאך על המקום כשהוא אומר ויתן לנו את הארץ הזאת הוי אומר זו ארץ ישראל ובש׳ שרש ישי דף ה׳ ב׳ כי נודע מפסוק הנותן מטר על פני ארץ כי ארץ ישראל היא הנקראת ארץ וכו׳ ע״ש ובאגרת שמואל דף ב׳ ב׳ מפרש בארץ ה׳ הידיעה מובלעת והיינו בארץ הידועה שהיא א״י. פח) במדרש רות סוף פ״א ובילקוט רות סוף רמז תקנ״ט וילך איש גרדום וכו׳ על ידי שהיו יוצאין מהארץ לח״ל לא ייקש הכתוב את ממונם. פט) תיבת וגמלים הוספתי ע״פ כ״י ק, קמ, י, ופע ובכ״י האקרון איתא אע״פ שהיה עשיר ועמו סוסים ופרדים וגמלים ועבדים ושפחות לא הזכירן הכתוב וכו׳ שנ׳ וילך איש. צ) ק איש עני והלך, ובכ״י פע גרדום יצא על שם סופו שהיה העושר ההוא עתיד לאבד כתי׳ תחלה וילך איש כאלו איש עני הלך. צא) כ״ה ק ובכ״י מ והולך, בכ״י פע מבית לחם יהודה, הלך לו הכת׳ כבוד שהיה מקומו חשוב בארץ ישראל, לכן הזכיר שמו ואפ״כ עזבו והלכו לגור בשדה מואב, לא הלך להשתקע אלא לגור כדי שלא יוורש. צב) כדרשת הספרי פ׳ כי תבוא ע״פ (כ״ו ה׳) ויגר שם מלמד שלא ירד אלא לגור שם וכה״א ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו וגו׳. צג) לא בא על מן הרעב ליתא ק. צד) מדרש רות סוף פ״א א״ר לוי כל מקום שאתה מוצא שדה עיר, עיר מדינה, מדינה אפרכיא, שדה עיר ענתת לך על שדך וכן בילקוט רות רמז תקנ״ט, ולפ״ז נראה גירס׳ הנכונה כמו שאיתא בכ״י פע בשדי מואב, בעיר ארץ מואב כמו שנ׳ ענתת וכו׳. צה) רות רבה פ״א ובניו טפלין להם ועי׳ חדושי רד״ל אות מ״ב שהדרשה קאי על הטעמים משום שהוא ואשתו סמוכין בטעם ושני בניו מופסקין אבל אם היה אשתו ובניו סמוכין היה משמע שאשתו ובניו טפלים לו אבל לא לא היו הבנים טפלין ע״ש. צו) תיבת עיקר הוספתי ע״פ כ״י ק, ובכ״י פע איתא ואשתו טפלה לו ובניו טפלין להן. צז) בכ״י ק איתא כאן פירוש אחר על שפוט השופטים ונראה שהמעתיק הוסיף זה מפי׳ ראב״ע וז״ל פ״א שפוט השופטים שה׳ שפט שופטי השופטים כי על ידם בא הרעב בארץ ישראל ויש מדקדק באומ׳ שאיננו שם הפועל כי אם שם כמו הרב שפוט ויתכן היות כמשמעו וכו׳ עכ״ל וכעין זה בזוהר חדש רות פתח ההוא סבי׳ ואמר ויהי בימי שפוט השופטים ע״ש. צח) מדרש רות פ״ב ר׳ מאיר היה דורש שמות רבי יהושע בן קרחה היה דורש שמות וכן בילקוט רות רמז ת״ר, ובכ״י אנ ושם האיש אלימלך במדרש רות ר׳ מאיר אומ׳ ור׳ יהושע בן קרחה אלימלך דהוי לומר אלי תבוא מלכות שהיה שופט וגדול הדור. בכ״י פע ליתא והזכיר וכו׳ עד בכאן. צט) ילקוט רות רמז תקנ״ט. ק) כ״ה בילקוט ובכ״י ק, ובכ״י מ, קמ וי זה על זה, ובכ״י פע ד״א ושם האיש אלימלך ושם אשתו

שהיו מעשיה נעימין שהיתה בת יוחסין, ושם שני בניו מחלון וכליון(קב) מחלון שמחל לו הקב"ה ונהיה לו בן זכר(קג) שנ' (רות ד' ה') להקים שם המת על נחלתו, כליון שנעשה לו כליה(קד).

אפרתים(קה) מיוחסים וכן הוא אומ' (שמואל א' י"ז י"ב) ודוד בן איש אפרתי ואומ' (שם א' א') בן תחו בן צוף אפרתי ואלקנה מן הלוים היה ונקרא אפרתי על שם היחס וכן כל ישראל נקראו על שם אפרים שנ' (ירמיה ל"א כ') הבן יקיר לי אפרים(קו). מבית לחם יהודה ויבאו שדי מואב ויהיו שם וכבר אמ' למעלה(קז) מבית לחם יהודה ומה שאמר עוד מבית לחם יהודה על שם שלא זכר את הארץ הטובה שיצא משם.

ויבאו שדי מואב ויהיו שם(קח) שמצאום שהיו שטופים בזימה ומאסום והלכו להם לכרכים ומצאו הם שהיו גם רחוקים למים שלא היו להם מעיינות ועוד חזרו לעיירות לכך נאמר פעם שנית ויבאו שדי מואב מלמד שנתיאשו ממקומם ואע"פ שיצאו לגור עוד חזרו להשתקע שם שנ' ויהיו שם.

נעמי ושם שני בניו, הכל שלא היו מאמינין זה את זה אלא כולן בעלה אחת על צרות העין, הזכיר את שמו מלמד שהיה מיוחס בשבט אע"פ שלא נזכר בספר שופטים. קא) מדרש רות פ"ב וילקוט רות ת"ר והרב המחבר הוסיף שהיתה בת יוחסין ואפשר שצ"ל ושהיתה בת יוחסין, ובכ"י פע איתא שהיו מעשיה נעימים שהיתה בת מיוחסים ובזוהר פ' לך לך ק"א דף פ' ב' ואמאי אתקרי נעמי משום ויהי נועם ד' א'. קב) אב מחלון שנמחל לו עון ובילקוט רות רמז ת"ר א"ר יוחנן צריך אדם לחוש לשם מחלון שהוא לשון מחילה וכ"א בזוהר הנ"ל דמחל ליה הקב"ה והרב הוסיף ונהיה לו בן זכר וכו' ועוד שם בילקוט וכן היה ר' יוחנן בן קרחה דורש וכו' מחלון שנימחה מן העולם כליון שכלה מן העולם וזוהר חדש על פסוק ושם שני בניו ובמדרש רות פ"ב מחלון שנמחו מן העולם כליון שכלו מן העולם ובילקוט לעיל רמז ת"ר מחלון שעשו עצמם חולין וכליון שנתחייבו כלייה וכ"ה במס' ב"ב צ"א ב' והדרש שכלו ונמחו וכו' קאי על שניהם על מחלון וכליון מדכתיב ושם שני בניו מחלון וכליון ולא כתיב שם האחד מחלון ושם השני כליון כמ"ש הפירוש מהרז"ו במדרש רות (ד' ווילנא) ולפ"ז צריך להגיה גם בילקוט מחלון שנמחו מן העולם כליון שכלו מן העולם ודברי המחבר הם אליבא דמ"ד בב"ב צ"א ב' דיואש ושרף שמם ושם מחלון וכליון לדרשה. קג) ק, קמ וי והיה לו בן זכר ונראה שגרסת ונהיה הנכונה דזה קאי על בן שנולד לבועז, אב ונולד לו בן זכר, פע ונהיה לו זכר שנ' להקים שם אחיו המת על נחלתו. קד) קבו כלייה, אב ממנו כלייה ובכ"י פע כליון, נהיה לו כלילה וט"ס הוא. קה) מדרש רות פ"ב, ויקרא רבה פ"ב, ילקוט שמואל רמז ע"ז וירמיה רמז שט"ו ומדרש שמואל פ"א ופרדר"א (ד' ווילנא) פמ"ה ובילקוט מספיק שם וב"ר פפ"ב ורש"י רות ורא"ב"ע ואולי על כן נקראו ישראל על שם אפרים משום שכל מה שאירע ליוסף אירע לציון כדאיתא בתנחומא פ' ויגש ע"ש ועוד משום דהמשיח בן יוסף שנהרג על ישראל ומכפר עליהן יהיה משבט אפרים כדאי' בזוהר פ' בהעלותך דף קנ"ג א'. קו) בכ"י אב ד"א על שם מקומן, בית לחם קרוי אפרת המד"א אפרת היא בית לחם וזה הוסיף המעתיק מפירוש רש"י דכתב אפרתים בית לחם קרוי אפרת. קז) הובא בשרש ישי דף ה' ב' וע' רא"ב"ע. קח) בכ"י פע איתא בזה הלשון אלא מלמד שבתחלה באו להן לעיירות מלאו אותן פרוצין בעיירות (צ"ל בעריות או בעבירות) אחר כן באו להן לכרכים מלאו אותן מרוחקין במים ואחר כן חזרו ונשתקעו שנ' ויהיו שם וע' מדרש רות פ"ב ושם הגירסא פרוצים בעבירות וע' יפ"ע וזרע אברהם שם ובילקוט רות רמז ת"ר פרוצים בעריות ובמדרש ג"כ הגירסא מדוחקין ובילקוט מרוחקים במים ונראה שהמחבר היה לו הגירסא מרוחקים משום דכתב רחוקים למים ומ"ש הרב המחבר ומצאו גם הם שהיו רחוקים נראה דיש כאן איזה ט"ס וצ"ל ומצאו הם שהיו גם רחוקים וכן הגה' בפנים וע' חדושי רש"ש וחדושי רד"ל על מדרש רות ומה שהקשו שם ויש לתרץ

ג) וימת אלימלך איש נעמי, תנא(קט) אדם מת אינו מת אלא לאשתו ואין האשה מתה אלא לאישה, האיש מת אשה מיחסו(קי) שנ׳ אלימלך איש נעמי, האשה מתה מיתה מיחסה של בעלה(קיא) שנ׳ (בראשית מ״ח, ז׳) מתה עלי רחל, אמ׳ יעקב(קיב) מיתתה של רחל היתה קשה עלי יותר מכל הצרות שעברו עלי.

ותשאר היא ושני בניה, מאי ותשאר, האלמנה(קיג) אפי׳ היא עשירה משימות בעלה אלמנה נקראת.

ד) וישאו להם נשים מאביות, מי גרם(קיד) להם לישא נשים מואביות אלא על שעשו מעשה עמון ומואב שנ׳ (דברים כ״ג ה׳) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגם אלו ברחו מארץ ישראל שלא להקביל פני האורחים.

מאביות מלמד(קטו) שבדתם הניחום לא גיירום ולא הטבילום אלו היה(קטז) אביהם קיים לא היה מניחן לישא אותן אלא לאחר שמת אביהם השיאום.

קושיתם דמתחלה באו לעיירות ששם היה מים אבל מפני שמלאו שם הפריצות הלכו לכרכים מפני שגם בעיירות היו פרוצים אבל אחר שבכרכים היו גם רחוקים למים חזרו עוד לעיירות. קט) סנהדרין כ״ב ב׳ ומדרש רות פ״ב וילקוט רות רמז ת״ר ובראשית רמז קנ״ו וע׳ רש״י רות ורש״י פ׳ נח ט׳ כ׳ ורלב״ע ורמב״ן ומהר״ש ופירוש המלבים שם. קי) בכ״י מ וקמה איש מת מיחסו ובכ״י הסר ג״כ תיבת מת והוספתי תיבת אשה ובכ״י ק איתא האיש מת מת מיוחסה ובמדרש רות מי מחסרו אלא אשתו, ובסנהדרין שם ובכ״י אנ אין איש מת אלא לאשתו וכו׳ ואין האשה מתה אלא לבעלה וכו׳, ובכ״י פע וימת אלימלך אין הגזירה מגעת אלא על מי שיש בידו למחות ואינו מוחה ד״א וימת אלימלך איש נעמי תנא אין אדם מת אלא על אשתו ואין אשה מתה אלא לבעלה, האיש מת מי מחסורו אלא אשתו שנ׳ וימת אלימלך איש נעמי. קיא) ק האשה מת מתמיחסו ובמדרש רות מי מחסרה, פע האשה מתה מי מחסורה בעלה שנ׳ ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל. קיב) מדרש רות פ״ב וע׳ זוהר פ׳ וישלח ק״א דף קע״ה א׳ ובכ״י אנ ליתא, פע אמר יעקב אבינו וכו׳ היתה קשה מכל וכו׳. קיג) לשון הרמב״ם ספ״ו מה׳ דעות חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות מפני שנפשן שפלה למאד וכו׳ אפי׳ אלמנותו של מלך וכו׳ והכסף משנה לא הראה מקומו ובעל מ״ע כתב זה מבואר במדרשות ובתלמוד וכו׳ ע״ש ונראה שלמדו הרמב״ם ורבי׳ טוביהו מב״מ דף קט״ו אלמנה בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה אין ממשכנין וכו׳ וספרי פ׳ כי תצא ואפילו היא כמרתא בת בייתוס וברמב״ן פ׳ משפטים כתב ונתן טעם כל אלמנה וכו׳ וכ״כ רבינו בחיי שם ומה שהזכיר לשון כל אלמנה וכו׳ וכ״כ מהר״ש אלשיך שם להדיא וז״ל הנה אומרו כל הוא לרבות אלמנה עשירה כנודע וכו, עכ״ל. — בכ״י אנ נמצא כאן פירוש על פסוק ה׳ ותשאר האשה משני ילדיה ולא העתקתיו כי הוא מדברי הרלב״ע שם. קיד) ילקוט רות רמז ת״ר. קטו) הובא בדרש ישי ט׳ ב׳ ובאגרת שמואל ה׳ ב׳ עיין בדבריהם וזה המחבר דאגרת שמואל ר׳ שמואל אוזידה יש להוסיף במבוא ללקח טוב מר״ש בובער על הספרים שבהם נזכר הלקח טוב בשם מדרש והמאמר הוא ממדרש רות פ״ב, תנחומא פ׳ בהר וילקוט רות רמז ת״ר וע״ע היפה ענף במדרש שם אכן בזוהר חדש ד״ה שאל ר׳ פדת לברייה איתא שנתגיירו רות וערפה כשנשאו אותן מחלון וכליון ע״ש ובש׳ אמונת חכמים להרב מהור״ר אבי עד שר שלום דף ס״א כתב ליישב הקושיא דאם נתגיירו מכבר האיך היתה נעמי רשאי להשתדל שתחזורנה לגיותן דאמנת כ״ע סוברים דנתגיירו שלא בפני ב״ד ומחלון וכליון היו סוברים כשיטת תוספות ושאר פוסקים דבדיעבד מהני טבילה שלא בפני ב״ד אבל נעמי היתה סוברה כשיטת הרי״ף ורמב״ם דאף בדיעבד לא מהני וכעין זה מיישב ג״כ הב״ח בש׳ משיב נפש דף י׳ ב׳ ע״ש וע״ע בזוהר חדש ובש׳ יפה ענף על מדרש רות וכי יש אדם מיבם והתרגום שכתב על דעברו על גזירת מימרא דד׳ ואתחתנו בעממין נוכראין נראה שסובר ג״כ שלא נתגיירו ובכ״י אנ איתא ר׳ מאיר אומר לא גיירום ולא

שם האחת ערפה(קיז) על שם שהפכה עורף לחמותה וחזרה לה, ד"א ערפה(קיח) היא הרפה שנ' (שמואל ב' כ"א ט"ז) וישבי בנב אשר בילידי הרפה שהיו הכל עורפין אותה מאחריה ודשין אותה כהריפות בעלי.

ושם השנית(קיט) ששינה מעשיה ממעשה יבמתה, רות שיצא ממנה(קכ) דוד שריוה, להקב"ה בשירות ותושבחות(קכא) ד"א(קכב) רות שראתה דברי המותה ד"א(קכג) רות שהותה רותחת מן העבירה אמ"ר יוסי בר חוני(קכד) רות מבניו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה, ר' ביבי בשם ר' ראובן אמ' לפי שעמד עגלון מלך מואב מכסאו בשעה שאמ' לו איהוד (שופטים ג' כ') דבר אלהים 'לי אליך המלך אמ' הקב"ה אתה עמדת מכסאך בשביל כבודי הרי אני מעמיד ממך בן יושב על כסאי ואי זה זה שלמה דכתי' (דה"י א' כ"ט כ"ג) וישב שלמה על כסא יי'.

הטבילום וכ"ה במדרש תני בשם ר' מאיר לא גיירום וכו' וע' לקמן פסוק י"ה אות ר"ב מש"כ שם בשם הרמב"ם. קטז) הובא בשרש ישי דף ט' ב' ודייק מדכתיב בקרא וימת אלימלך ואחר כך וישאו להם נשים מואביות ולדברי הרב מ"ש רא"ש פ' מקץ מ"א כ' מאלימלך שהניח לבניו לישא אשה בזמן רעב ע"ש לא צריך תירוץ על אלימלך כי אם על בניו וע' ט"ז א"ה ס' תקע"ד סק"ג מ"ש על דברי רא"ש הנ"ל. וע' מה שכתב המשיב נפש דף י"ט בשם הזוהר פ' דברים שכבר השכים אלימלך בחייו שרות תהיה כלתו ולקחה לביתה ולימדה דת יהודית וכו' ע"ש אבל לא גיירה כמ"ש בפ' בלק ח"ג דף קצ"ז א. פע ליתא אילו היה אביהם וכו' ואיתא שם לעיל אחר „פני המורקים" הם נשאם ולא השיאם אביהן. קיז) מדרש רות פ"ב ילקוט רות רמז ת"ר ותנחומא פ' בהר ובשלשתן ליתא וחזרה לה וליתא ג"כ בכ"י ק וקמו, ובזוהר חדש על פסוק ותשק ערפה איתא וחזרה לה ובכ"י אנ איתא ערפה הפכה עורף לחמותה ואמרה לכל ערה פה ובכ"י פע על שם שהפכה עורף מלחמותה וליתא ג"כ וחזרה לה ובזוהר פ' לך לך דף פ' ב' איתא ולמה אתקרי ערפה משום כי עם קשה עורף הוא. קיח) בסוטה מ"ב ב' ובילקוט רות רמז ת"ר רב ושמואל חד אמר ערפה וכו' וחד אמר וכו' ע"ש ובלקח טוב בפ' במדבר דף 162 הביא רק הדרשה שהיו דשים פלישתים בתשמישתה כריפות, בכ"י פע שהיו הכל עורפין אותה ודשין אותה כהריפות. קיט) כן הגהתי ע"פ כ"י פע והדשה קאי על תיבת שנית שבקרא כאלו היא פיעל מפורש שנה ובכ"י מ ובשאר כ"י איתא בטעות ושם השנית רות ששינת מעשיה הטובים. קכ) ברכות ז' ב', ב"ב י"ד ב' וילקוט רות רמז ת"ר, ובזוהר חדש ד"ה שאל ר' פדת כתב שהיה שמה הראשון גילית (ס"א פלוניתא) ובזה יובן היטב קושי' הגמרא למה נקרא שמה רות שזה השם ניתן לה בגיירותה עפמ"ש בס' יד יוסף דרוש ליום ב' דשבועות דידוע דגר הבא להתגייר נותנים לו שם אחר ע"ש, ובזה יובן ג"כ לשון זוהר חדש על פסוק ותשק ערפה לחמותה למה נקרא שמה ערפה על שהחזירה עורף לחמותה וחזרה לה ע"ש דהזוהר חדש ס"ל דמחלון וכליון גיירו את רות וערפה כשנשאום ע' לעיל הערה קט"ו ושמחת הרגל להגאון חיד"א ז"ל דף ז' ב'. — בזוהר פ' לך לך ח"א דף פ' ולמה אתקרי רות על שם תור. קכא) כאן איתא בכ"י ק ד"א רות שקיבלו תרי"ג מצות, אל תשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי באשר תמותי אמות ושם אקבר הרי ז' עם מצות יבום והשבון רות הרי תרי"ג עכ"ל ונראה שאינו מגוף הספר דבשאר כ"י ליתא גם קשה להבין קצת. קכב) מדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז ת"ר ותנחומא פ' בהר, ובכ"י אנ רות, ראתה דבריה, פע שראת דבר חמותה. קכג) ילקוט רות רמז ת"ר ושם הגירסא מרתתת ובכ"י ק וקמו רותת. קכד) סנהדרין ק"ה ב' א"ר יוסי בר הונא רות בתו של עגלון והוריות י' ב' בת בנו של עגלון ובנזיר כ"ג ב' וא"ר יוסי ברבי חנינא רות בת בנו וכו' וע' אורח מישור ובסוטה מ"ז א' וא"ר יוסי בן חוני רות בתו של עגלון ומאמר דר' ביבי בשם ר' ראובן ליתא בגמרא במקומות הנרשמים ובמדרש רות פ"ב ובילקוט רות רמז ת"ר רות וערפה בנותיו של עגלון וכו' הובא כל המאמר בשם ר' ביבי בשם ר' ראובן רק שבמדרש רות ליתא ואי זה זה שלמה

וישבו שם כעשר שנים(קכה) קרוב לי' שנים או פחות או יותר.

ה) וימותו גם שניהם(קכו) שלא תאמר עין צרה מכה באבות ולא בבנים, אמ"ר חייא עד י"ג שנה הבן לוקה בעון האב מיכן ואילך איש בחטאו יומתו, גם לרבות(קכז) מקניהם וקנינם מלמד שאין הקב"ה פורע תחלה(קכח) מנפשות אדם כעין שנ' באיוב (איוב א' ט"ו) ותפל שבא ותקחם.

ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה(קכט) מלמד שנעשית שיורי שיורים, משני ילדיה ומאישה(קל) צרות אחרונות משכחות את הראשונות, לכך הקדים ילדיה לאישה, עלבו אחר עלבון.

ו) ותקם היא וכלתיה ותשב משדי מואב נפולה היתה לשם וקמה לה בחזרתה לארץ ישראל שכן אמר(קלא) דוד (שמואל א' כ"ו י"ט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יי' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי מי אמר לו כן אלא מי שאינו דר בא"י כאלו עובד ע"ז. (קלב) כי שמעה בשדי מואב(קלג) מאין שמעה מן הרוכלים המחזירים בעיירות ד"א(קלד) ברוח הקדש שמעה ומה שמעה(קלה) כי פקד יי' את עמו, רבנן אמרי(קלו) בארץ הקב"ה

וכו' וע"פ דרשת הש"ס שם נקבר המקבר שלמה ולא דוד, והגה' בפנים מבכיו כבכ"י ק וקמ נגד כ"י מ מבכו דמ"ש בגמרא ובמדרשים בתו של עגלון או בת בנו של עגלון הוא לאו דוקא כמו שכתבו התוספות נזיר ע"ש ובזוהר פ' בלק ה"ג דף ק"ץ א' בדברי הינוקא דהא ביומיהון דשופטים נפקת רות וברתא דעגלון מלכא דמואב הוה וכו' הובא ג"כ רק רות ומ"ש הזהר הקדוש ברתא דעגלון כמו לאו דוקא וע"ע ילקוט בלק רמז תשס"ה, ובזוהר קדש על פסוק ויקחו להם נשים מואביות איתא א"ר רחמאי בנות של עגלון מלך מואב היו וע' רש"י רות, ובתרגום שם איתא שום קדא ערפה ושום תניינא רות בת עגלון מלכא דמואב ע"ש נראה דסובר התרגום דרק רות היתה מזרע עגלון ע"ש ובכ"י קמ ליתא תיבת רות ובכ"י אנ איתא א"ר מאיר רות וערפה בנותיו של עגלון מלך מואב, ובכ"י פע ליתא כל זה ואיתא רק א"ר יוסי בשם ר' יוסי (נראה ט"ס) שעמד עגלון בשעה שאמר לו אהוד וכו' בן יושב על כסאי של' וישב שלמה על כסא יי' למלך. קכה) מדרש רות פ"ב. קכו) פע עין רעה מכה וכו', ילקוט רות רמז ת"ר ושם הגירסא א"ר חייא בר אבא. ובכ"י י, קמ וק האב לוקה בעון הבן ושני הגרסאות הם כשני הפירושים שמביא המג"א בסי' רכ"ה סק"ה. קכז) מדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א ואיוב רמז תתנ"ב, ויקרא רבה פי"ז, פסיקתא רבתי פסקא י"ז ופירוש מגן דוד שם אות כ' וכ"ז ותנחומא פ' בהר ופסיקתא דרב כהנא והערות אות פ"א. קכח) י, קמ, ק וגליון כ"י מ אלא מנפשות אדם וע"ש הוא. — פע שאין הקב"ה נפרע בתחלה מן הנפשות של' באיוב. קכט) מדרש רות פ"ב א"ר חנינא נעשתה שירי שירים, ובכ"י פע ליתא. קל) לשון הגמרא ברכות י"ג א' על ענין אחר ע"ש הובאו דברי הספר כבכ"י שלנו בשרש ישי י"א א' ובאגרת שמואל י"ב א' וע' ראב"ע, ובכ"י פע איתא משני ילדיה ומאישה צרות האחרונות משכחות לפיכך הקדים ילדיה לאישה ד"א עלבון על עלבון. קלא) כתובות ק"י ב' ותוספתא דע"ז פ"ה וילקוט שמואל רמז קל"ט. וכי מי אמר לו כן וכו' הוספתי ע"פ כ"י ק. קלב) עד כאן החסרון בכ"י ה. קלג) מדרש רות פ"ב. קלד) ד"א ברוח הקודש שמעה הוספתי ע"פ כ"י ק ובכ"י אנ איתא ושמא י"ל ברוח הקודש שמעה ובתרגום כתי' ארום אתבשרת בקלא מואב על פום מלאכא וכו' משמעות הלשון ג"כ דעל פי מלאך שלמעלה שמעה וע' יפ"ע במדרש רות פ"ב אות ג'. קלה) מדרש רות פ"ב. קלו) מדרש רות פ"ב ורבנין אמרי בא"י בשביל עמו בקולה לארץ בעבור שמו הגדול וכן בילקוט תהלים רמז תת"ן ובמדרש תהלים מזמור כ"ד אבל בילקוט שמואל רמז קי"ז א"ר שמואל בר נחמני וכו' בה"ל בשביל עמו ונחלתו בארץ בעבור שמו הגדול וכן במדרש שמואל פ' ט"ז ובכ"י מ איתא בארץ הקב"ה עושה בזכות עלמו ובגליון כ"י מ בזכות עמו וכ"ה בכ"י ה, י, פ, קמ וא

(קלו)עושה בזכות עמו שנ' (שמואל א' י"ב כ"ב) כי לא יטוש יי' את עמו בעבור שמו הגדול. לתת להם לחם, רבי' טוביהו ב"ר אליעזר אמ' (קלח) גדולה פרנסה כגאולה, כתיב כאן כי פקד יי' את עמו וכתיב להלן (שמות ד' ל"א) כי פקד יי' את בני ישראל וכי ראה את ענים.

ז) ותצא מן המקום(קלט) וכי לבדה יצאה כמה חמרים וכמה גמלים וכמה שיירות יצאו אלא הכא דרש חנין בשם ר' שמואל בר רב יצחק גדול שבעיר הוא זיוה הוא הדרה, הוא שבחה, (קמ)פנה משם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה כענין שנ' ביעקב דכתיב (בראשית כ"ח י') ויצא יעקב מבאר שבע וכי (קמא)יעקב לבדו יצא מבאר שבע אלא צדיק שבעיר הוא זיוה הוא הדרה והוא שבחה, פנה משם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה.

ותלכנה בדרך(קמב) מלמד שהוצרכה חברותה להן והלכו בייחוד ד"א(קמג) הולכות כהלכות גרים ד"א(קמד) שהיו הולכות יחיפות וגופן נוגע בארץ שנ' בדרך. לשוב אל ארץ יהודה(קמה) אל דת היהודים.

וכן הגה' בפנים ובכ"י ק איתא בזכות שמו כמו שמסודרי' הרבנן ובכ"י מ הובא שני המאמרים של מדרש וז"ל את עמו וכתי' כי לא יטוש ד' את עמו בעבור שמו זכו את עמו לא זכו בעבור שמו, ותצא מן המקום ד"א בארץ ישראל את עמו בחוצה לארץ בעבור שמו ובכ"י פע איתא רבותי' אמר' בארץ הוא עושה בעבור שמו הגדול של' כי לא יטוש יי' את עמו בעבור שמו הגדול ובחוצה לארץ הוא עושה בעבור עמו של' כי לא יטוש יי' עמו ונחלתו לא יעזוב ונראה שגם בכ"י מ ובשאר כ"י צריך להגיה ולכתוב הפסוק (תהלים צ"ד י"ד) כי לא יטוש יי' את עמו ונחלתו לא יעזוב ולהכותב דכ"י מ היה קשה זה וע"כ כתב תיבת עצמו במקום עמו. קלז) עד כאן החסרון בכ"י א. קלח) ע' ב"ר פ' ל"ז ר"א ורשב"נ ר' אלעזר אמר הקיש גאולה לפרנסה ופרנסה לגאולה וכו' ורשב"נ אמר גדולה מן הגאולה וכו' ובפס' פסחים קי"ח אמר ר"י קשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה וכו' ומה שהוזכר כאן רבי' טוביהו ב"ר אליעזר אמ' אע"פ שהוא מדרש חז"ל הכוונה דהלמוד מאלו הפסוקים הוא מרבי' טוביהו. — בכ"י א איתא רבנא טוביהו וכו' ובכ"י פע טוביהו וכו' בלי שום תואר השבח. קלט) במדרש רות פ"ב ר' עזריה בשם ר' יהודה ברבי סימון ובילקוט רות רמז תר"א וב"ר פס"ח ר' עזריה בש"ר יודא ב"ר סימון, ר' חנן בש"ר שמואל בר רב יצחק ובילקוט בראשית רמז קי"ז הובא שתם ובמדרש וילקוט איתא ג"כ הוא הודה וכ"ה בלקח טוב פ' ויצא כ"ח י' ושם איתא ג"כ וכמה קרונות וכאן איתא וכמה שיירות וזה ליתא במדרש וילקוט, ובכ"י פע איתא וכי היא לבדה יצאה כמה שחורות יצאו אלא אמר ר' חנין בשם ר' שמואל גדול שבעיר הוא זיוה הוא הדרה של עיר פנה וכו', וע' רש"י כאן ורש"י ויצא כ"ח י' ומהרש"א ושפתי חכמים שם וב"ר בס' משיב נפש על רות דף ט"ו. קמ) פנה כ"ה בכ"י ק ופע ובמדרש וילקוט ובכ"י מ פינה והנכון פנה כמו שהגה'. קמא) א וכי הוא לבדו יצא משם אלא הצדיק הוא זיוה הוא הדרה יצא משם וכו' פנה הדרה, ה וכי יעקב לבד יצא והלא כמה אנשים כמה חמורים וגמלים ושיירות יצאו אלא הצדיק שבעיר הוא זיוה והשאר ליתא, ק וכי יעקב לבדו יצא אלא צדיק שבעיר הוא זיוה הוא הדרה הוא שבחה והשאר ליתא, פע כענין של' בויצא והשאר ליתא, ובכ"י מ איתא ותצא מן המקום מלמד שיציאת הצדיק עושה רושם שכל זמן שהצדיק בעיר הוא זיוה והדרה יצא משם פנה זיוה פנה הדרה וזהו מש"כ רש"י כאן ובפ' ויצא וע' מהרש"א שם. קמב) י וק שהוצרכה חברותיה לכאן והלכו ביחוד, א שהוצרך עליהם הדרך והלכו בייחוד, ה שהוצרה הדרך עליהן והלכו בייחוד וכ"ה מ ד"א שהוצרה הדרך עליהן והולכות בייחוד ור"ל שמהצורך היה להם ללכת בחברותא מפני שהדרך לא היה שמור ואעפ"כ הלכו לבדנה ובמדרש רות פ"ב איתא הוצרה הדרך עליהן שהלכו בייחף ותיבת שהוצרה הוא מלשון צרה שרש צר, צרר כמ"ש ג"כ היפה ענף על מדרש רות. קמג) וכ"ה בכ"י ק וקמ ובמדרש רות פ"ב ובילקוט רות רמז תר"א עסוקים בהלכות גרים ובכ"י א איתא דיברו בהלכות גרים ובכ"י ה ד"א דברו

ח) ותאמר נעמי לשתי כלותיה(קנו) שתיהן היו שוות בעיניה. לכנה שבנה אשה לבית אמה(קנז) ולהלן הוא אומר בתמר (בראשית ל"ח י"א) שבי אלמנה בית אביך מלמד שיש אבהות לישראל ואין אבהות לגוי.

יעשה יי' עמכם חסד מלמד שאין גר שמח בעולם הזה וכן אומ' חכמים(קנח) במס' יבמות(קנט) מפני מה יסורין באין על הגרים מפני ששהו עצמן(קס) להתגייר וכדי שיתמרקו עונותיהן הראשונים לכך כתב יעשה וקרי יעש.(קסא)

כאשר עשיתם עם המתים(קסב) בתכריכין, ועמדי שויתרו לה כתובתם. אמ"ר זעירא(קסג)

ההולכות בהלכות גרים ובכ"י אנ ועוסקות בהלכות גרים האיך תהיינה יכולות להתגייר להיקשב עיקר ארץ יהודה, ובכ"י פע ד"א ההולכות בהליכות גרים וכצ"ל וע' מתנות כהונה על מדרש רות וע"ע שרש ישי י"ג ב' ואגרת שמואל ע"ו ב' שהביאו דברי הלקח טוב והאריכו בו. קנד) כן הוספתי ע"פ כ"י ק וכ"ה ג"כ בכ"י אנ וליתא שם של' בדרך אבל כן הוא בכ"י א ושם איתא ד"א שהיו הולכות יחיפות של' בדרך וע' במדרש הנ"ל אות קנ"ב ובילקוט רות רמז תר"א איתא ד"א ותלכנה בדרך מלמד שהולכות יחפות וגופן נוגעות בארץ. קנה) כ"ה ג"כ בכ"י, קמ וק וליתא במדרש ובילקוט, ובכ"י ה, א ופע לשוב אל ארץ יהודה לשוב בדת יהודים והדרשות הנזכרות כאן ומהערה קנ"ב עד אות זה נמצאים בכ"י א וק בזה הסדר: בכ"י א דיברו בהלכות גרים ד"א שהיו הולכות יחיפות של' בדרך לשוב אל ארץ יהודה לשוב בדת יהודים, ק הולכות כהולכות גרים לשוב אל ארץ יהודה אל דת היהודים ד"א שהיו הולכות יחיפות וגופן נוגע בארץ ובכ"י אנ ותלכנה בדרך שהיו הולכות יחפות וגופן נוגע בארץ ד"א שהולכה הדרך עליהן והולכות ביחוד ועוסקות בהלכות גרים האיך תהיינה יכולות להתגייר להיקשב עיקר ארץ יהודה. קנו) זהו דרשת הרב המחבר וכן דייק ג"כ הב"ח בס' משיב נפש דף ט"ו ע"ג מדכתב הקרא לשתי כלותיה ולא אמר ותאמר נעמי לכלותיה וכדרשת הגמרא ביומא ס"ב ב' שני וגו' מה ת"ל שיהיו שניהם שוים וע' מ"ש מרן זקני הגאון זללה"ה בס' קורא באמנה ק"א ברכות סי' י"ד. — פע שתיהן היו שוות. קנז) ע' מדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א וחדושי רד"ל אות ל"ח על מדרש רות וכוונת המחבר דתמר כבר דבקה לזרע אברהם יצחק ויעקב לכך אמר לה יהודה בית אביך משא"כ רות דלא נתגיירה עדיין ובכ"י אנ ליתא זה ואיתא שם אשה לבית אמה מיכן שאין אב לגוי ובכ"י א איתא אשה לבית אמה מלמד שאין אבהות לגוי ובתמר כתי' שבי אלמנה בית אביך שיש אבהות לישראל ובכ"י ה איתא כבכ"י מ ונוסף שם אלא אמהות בלבד וכן בכ"י פע ואין אבהות לגויי אלא אמהות לגויי בלבד. קנח) א ופע רבותינו ז"ל וכ"ה בשרש ישי י"ד ב' שהביא דברי הלקח טוב ובאגרת שמואל י"ק ב' וע"ע מנחת שי שהביא ג"כ דבריו ובכ"י קמ בעולם וכן א ז"ל. קנט) דף מ"ח ב' והרב המחבר הרכיב כאן דברי אחרים ודברי ר' חנינא בנו של רבן גמליאל וע' רש"י שם ומ"ש המחבר לכך כתב יעשה וקרי יעש ליתא בגמ' ובמדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א איתא יעשה ד' עמכם חסד ר' חנינא ב"ר יודא אמר יעשה כתיב וע' מתנות כהונה וחדושי רד"ל שם ודרשת הקו"כ שהקרי רומז שהחסד בעוה"ז לא יהיה לגרים בשלמות והכתיב שלרות יהיה שלם ובזוהר חדש (דף פ"ג ד') יעש כתיב אמרה לכן אם תזכו ליכנס תחת כנפי השכינה יעשה ואם לאו יעש חסר ה' עכ"ל ול"ע אם יש כאן שינוי בספרים דלהמסורה יעשה כתיב ויעש קרי ולזוהר חדש הכתיב יעש והקרי יעשה או ט"ס יש בזוהר חדש. קס) א ליתא עצמן. קסא) בכ"י ק יש כאן הוספה וז"ל ד"א על שה' פעמים אמרה בין שבנה ולכנה ובכ"י אנ איתא רק יעש, יעשה כתיב שה' פעמים אמ' בין שבנה לכנה ומקור לזה לא מצאתי [הכוונה נראה דבפסוק ה' כתיב לכנה שבנה ובפסוק י"א שבנה ובפסוק י"ב שבנה בנתי לכן הינו ה' פעמים ועל זה רומז ה' של הכתיב יעשה וקאי על רות שהיתה אומלת כח להתגבר נגד ה' קריאות האלו שיהיה לה שכר שלם עבורם שה"ל]. קסב) מדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א ובכ"י א

המגילה הזאת אין לה לא טומאה ולא טהרה לא איסור ולא היתר ולמה נכתבה ללמדך(קנד) כמה מתן שכרן לגומלי חסדים.

ט) יתן ד' לכם ומצאן מנוחה כדרך(קנה) ברכת יצחק ליעקב דכתיב (בראשית כ"ז כ"ח) ויתן לך האלהים, מנוחה(קנו) חיננא בריה דרב אדא אמ' ומצאן ומצן כתיב אלף מוצאה השתים לא מוצאות. אשה בית אישה(קנז) אמ"ר יוחנן מיכן שאין מנוחה וקורת רוח לאשה אלא לבית אישה.

ותשק להן ותשאנה קולן ותבכינה(קנח) הראשון מלא והשני חסר.

י) ותאמרנה לה כי אתך נשוב לעמך להיות כעמך(קנט) בדת אחד.

יא) ותאמר נעמי שבנה בנתי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי(קס) והיו לכם לאנשים ואמרה להן ואפילו יש לי בנים במעי שהרי אינם מייבמין שאשת אחיו שלא היה

ופה בתכריכיהם ובכ"י ק תכריכין ובכ"י אנ שניטפלתם עמהם בתכריכין, ועמדי שויתרו לה כתובתן ובכ"י ה שויתרו לה כתובתה ובכ"י ק יש כאן הוספה וז"ל ד"א על בניה אמרה ואולי כוונתו כמו שאיתא בתרגום כמא די עבדתון עם בעליכון שסיבתא דסריבתון למסב גוברין בתר מיתיהון ועמי דזנתון וסברתון יתי. קנג) מדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א ובכ"י א ואנ אין בה לא טומאה וכו' וכן הוא ג"כ במדרש ובילקוט, ובכ"י פה א"ר אליעזר אין המגילה הזאת לא טומאה וכו' ופירוש מהרז"ו על מדרש רות הקשה ל"ע שהרי הרבה דינים אנו לומדים, דיני גרים, שאלת שלום בשם, מואב ולא מואבית וגאולת השדה ולהקים שם המת על נחלתו אף שלא באחים רק בקרובים ולקנות דבר בחליצת נעל וברכות חתנים בעשרה וזו היא ג"כ קושיות המתנות כהונה אולם לפי דברי היפה ענף יש ליישב קושייתם דהלכות אלו הם מקובלים בתורה בע"פ ולא היו צריכין להכתב אבל ללמד לנו שכר טוב של גומלי חסדים על כן נכתב מגלה זו וע' עקידה רות ד"ה ויאמר במדרש ג' דברים עשו ב"ד וכו'. [אולי כוונת המדרש רק לשלול דברי המדרש שהובא לעיל בספר (ציון אות ל"ט) מפני מה נכתב ליחס לדוד בן ישי לזה אמר שלא נלמד ממגלה זו טומאה או טהרה ביחוס ולא היתר או איסור לענין עמוני ולא עמונית דכל זה נלמד בתורה שבע"פ ולא נכתבה המגלה רק ללמד מתן שכר של ג"ח ובזה מיושבים היטב קושיות הגדולים הנ"ל לענ"ד שה"ל]. קנד) א ופה שכר לגומלי חסדים ובמדרש כמה שכר טוב לגומלי חסדים ובילקוט ללמדך שכר גומלי חסדים ובכ"י אנ הובא זה המאמר שלא במקומו בסוף הכ"י ואיתא שם ללמדך כח גמילות חסדים. קנה) א ליתא, ובמדרש וילקוט ג"כ ליתא ובכ"י פה איתא יתן ד' לכם כדרך ברכת יצחק ליעקב של' ויתן לך האלהים וגו' וכנגד ברכת שלמה ויתן אלהים חכמה לשלמה. קנו) מדרש רות פ"ב ומצאן כתיב אחת מוצאת שתים לא מוצאות ובילקוט רות רמז תר"א ר' חנינא ברי' דר' אדא ומצאן כתיב אחת מצאה שנייה לא מצאה ובכ"י שלנו ומצן כתיב נגד המסורה ובכ"י א ופה ומצאן כתיב אחת מוצאה שתים לא (פה אין) מוצאות ובכ"י ק ומצן כתיב חסר אלף שהאחת מצאה ובכ"י ה ומצאנה כתיב אחת מוצאה ושתים לא מוצאות ובכ"י פ ומצן כתיב וכו' שתים לא מוצאות ובכ"י י חיננא בריה דר' פפא אומ' ומצן כתיב אלף מוציאה שתים לא מוצאות ול"ל בריה דר' אדא ובכ"י קמ איתא כבכ"י י אבל ליתא שם הט"ס בריה דרב פפא. קנז) ילקוט רות רמז תר"א ובמדרש רות פ"ב הובא סתם ובשניהם שאין קורת רוח לאשה אלא בבית בעלה וכ"ה בכ"י פה שאין לאשה קורת רוח אלא בבית בעלה. קנח) ר"ל ותשאנה שבפסוק זה מלא אבל שבפסוק י"ד חסר אלף. קנט) בדת אחד הוספתי ע"פ כ"י א ובכ"י פה איתא כי אתך נשוב לעירך להיות כעמך והובאו דברי המחבר בשרש ישי דף י"ז ב'. קס) ה העוד לי בנים במעי בתמיהא שהן אינן מיבמין וכו', א בנים במעי אפי' היו לי לא היו מיבמות אתכן וכו' ק אמרה להן אפילו היו לי

בעולמו אסור לייבם שנ' (דברים כ"ה ה') כי ישבו אחים יחדיו פרט לאשת אחיו(קסא) שלא היה בעולמו. ג' פעמים(קסב) כתיב שבנה כנגר ג' פעמים שדוחין את הגר ואם הטריח יותר מכאן ואילך (קסג) מקבלין אותו לכך כתיב(קסד) אותו חסר(קסה).

יב) כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים אמ"ר שמעון(קסו) מכאן שאין תשמיש המטה אלא בלילה דכתי' (אסתר ב' י"ד) בערב היא באה ובבקר היא שבה.

יג) הלהן תשברנה עד אשר יגדלו כלומר(קסז) יכולות אתם לישב עד אשר יגדלו, הלהן תעגינה(קסח) יכולות אתם לישב עגונות לבלתי היות לאיש ד"א תעגינה(קסט) מלשון

בנים במיעי שהרי אשת אחיו וכו', פע והיו לכם לאנשים אמ' להן העוד לי בנים במעי ואפי' היו לי בנים והיו לכם לאנשים בתמיה דאיש (נ"ל הרי) הם אינם מיבמין אשת אחיו וכו' והרב המחבר מפרש דברי המדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א וכי יש אדם מיבם אשת אחיו שלא היה בעולמו ·וע' זרע אברהם וחדושי רד"ל וחדושי רש"ש על מדרש רות ע"ש ויפה ענף כתב דזה המאמר לא ס"ל כר"מ לעיל דלא גיירום דא"כ לא תפוס בהו קדושין ואין כאן איסור אשת אח ולפמ"ש לעיל הערה קט"ו בשם ס' אמונת חכמים אפשר לומר דזה המדרש סובר ג"כ כר"מ דלא גיירום ר"ל לא גיירום כהלכתה ונעמי לשיטתם דמחלון וכליון אמרה וע' רא"ב"ע פסוק י"א. קסא) ק פרט לאשת איש וע"ש הוא. קסב) מאמר ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יודן בר חנינא במדרש רות פ"ב ובילקוט רות רמז תר"א ר' שמואל ב"ר חייא בשם ר' חנינא ושם איתא בג' מקומות וכו' כנגד ג' ימים שדוחים את הגר ובכ"י א ואנ שבנה בנתי לכנה א"ר שמואל בר קמא בשם ר' הנינא בג' מקומות וכו' ובכ"י פע שובנה בנתי לכנה א"ר שמואל בר חנינא בשלשה מקומות כתיב שובנה מפני ג' פעמים וכו' ובכ"י ה איתא נמי בג' מקומות ובכ"י ק ג' פעמים, ולא זכיתי למצוא עדיין אם הובאו דברי המדרש האלו בפוסקים וע' אגרת שמואל דף כ"ב א'. קסג) א שדוחין את הגר ומכאן ואילך מקבלין וכו', פע יותר מיכאן מקבלין אותו. קסד) הוספה מהרב המחבר ז"ל ונראה כוונתו דתיבת שבנה כתיב חסר ג' פעמים, בכ"י א איתא וכתוב שבנה חסר שאחת הלכה ובכ"י ה ואנ לכך כתוב שאחת הלכה ובכ"י פ לכן שאחת הלכה ונראה שבשלשתן צ"ל לכן כתוב חסר שאחת הלכה. קסה) בכ"י אנ וק יש כאן הוספה אשר העתיק המעתיק מפי' רש"י וז"ל כ"י ק זקנתי מהיות לאיש שאנשא לו ואוליד בנים ותנשאו להם שאינכם אסורות להם לפי שאין להם למחלון וכליון קדושין בכם שהייתם נכריות ועכשיו באתן להתגייר כמה שנ' כי אתך נשוב לעמך כי עתה נהיה לעם אחד. כי אמרתי יש לי תקוה להינשא לאיש וגם הייתי הלילה לאיש והלילה הריתי והלילה ילדתי בנים זכרים וכן איתא ג"כ באיזה שינויים בכ"י אנ ועוד איתא שם מפרש"י הלהן תשברנה שמא להן תצפינה עד אשר יגדלו לשון שברו על ד', תעגינה לשון איסור כלא כמו עג עוגה ויש פותרין לשון עגון ועיין מ"ש בסמוך בזה. קסו) מדרש רות פ"ב ובילקוט רות רמז תר"א א"ר יוחנן, ובכ"י פע איתא א"ר יוסי ואפשר שצ"ל א"ר יוחנן ובש"ס נדה ע"ז ב' ובילקוט איוב רמז תתל"ד נלמד זאת הדרשה מהפסוק באיוב והלילה אמר הורה גבר וע"ע מגילה י"ג א' הובא בלקח טוב כ"י אסתר בערב היא באה למדנו צניעות המלך שלא שימש מיטתו ביום שנ' בבקר היא שבה וילקוט אסתר רמז תתרנ"ג. ומדרש אחר בס' ביהמ"ד ה"א על מגלת אסתר דף 24 ובכ"י א ליתא דכתיב בערב היא באה ובבקר היא שבה ובכ"י פע איתא אלא בלילה וכה"א בערב היא באה וכו' וכל"ל. קסז) מדרש רות פ"ב ובכ"י א איתא הלהן תשברנה בתמיה והשאר ליתא ובכ"י ק בתמיה שמא להן תשברנה עד אשר יגדלו כלומר אתן לישב עד שיגדלו תשברנה כמו שברו על ד' ובכ"י אנ הלהן תשברנה שמא להן תצפינה עד אשר יגדלו לשון שברו על ד' והוא מפירש"י. קסח) מדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א ובכ"י ה עד אשר יגדלו כלומר יכולות אתם לישב עגונות עד אשר יגדלו ובכ"י ק תעגינה לשון איסור כלומר יכולות אתן לישב עגונות וכו' ובכ"י פע הלהן תיעגנה יכולות אתן להתעגן לבלתי היות לאיש ובכ"י אנ

המוכר את הספינה מכר את העוגין כלומר תהיו מנהיגות עצמכם בלא זכר עד אשר יגדלו. אל(קע) בנתי אין אדם(קעא) נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו. כי מר לי מאד מכם כלומר בשבילכם(קעב) כי יצאה בי יד יי' בבעלה ובבנים(קעג).

יד) ותשנה קולן חסר אלף(קעד) מלמד שתשש כחן מלבכות. ותבכינה עוד כנגד ד' דמעות(קעה) שהורידה ערפה שתי פעמים בבת אחת בשתי עיניה יצאו ממנה ד' גבורים שנ' (שמואל ב' כ"א כ"ב) את ארבעת אלה ילדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו(קעו).

ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה אמר(קעז) הקב"ה יבאו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה, כל נשיקה(קעח) של תפלות חוץ משלשה, נשיקה של גדולה כגון (שמואל א' י' א') ויצק (שמן) על ראשו וישקהו, נשיקה של פרקים שנ'(קעט) (שמות ד' כ"ז) וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו, נשיקה של פרישות* ותשק ערפה לחמותה ר' תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנ' (בראשית כ"ט י"א) וישק יעקב לרחל.

טו) ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה אמ"ר יצחק(קפ) כל אותה הלילה

תעגינה לשון אסור כלא כמו עג עוגה ויש פותרין לשון עגון והוא מפרש"י וכ"ה בתרגום ולפירוש המחבר הוא משרש עגן וע' ספר שרשים לרד"ק שרש עגה ובכ"י שלנו איתא תעגינה מלא י' כבאיזה ספרי תנ"ך קענניקאטטס כאלו הוא משרש עגה. קסט) ב"ב ע"ג א' והרשב"ם שם מפרש לשון עיכוב וע' שרשים לרד"ק הנ"ל ובכ"י א ליתא ובכ"י פע ליתא ד"א אלא ענין תעגנה מלשון המוכר וכו' כלומר תהו מנהיגות עצמיכן בלא זכר עד שלא יגדלו. קע) ק ואנ אל בנתי אללי בנותי וכ"ה במדרש רות פ"ב. קעא) ילקוט בראשית רמז קנ"ג וב"ר פ' פ"ד ומתנות כהונה שם, ובכ"י א ופע איתא אין אדם נמנע מלקרוא לכלתו בתו. קעב) מדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א וכן פירש המשיב נפש דף י"ט א' דאין מ"ם מתיבת מכם מ"ם היתרון אלא מ"ם הסבה אכן לפירוש בעל עקדה הוא מ"ם היתרון ע"ש. — בכ"י קמ בשבילכם יצאה וכו'. בכ"י ה איתא בבעלה ובבניה ובכ"י ק בבעלי ובבני וכ"ה במדרש ובכ"י פע באישה ובבניה. קעג) בכ"י ק ואנ יש כאן הוספה וז"ל יד ד' אמ"ר לוי כל מקום שנ' יד ד' מכת דבר הוא ובנין אב לכולם הנה יד ד' הויה וכ"ה במדרש רות פ"ב ובילקוט רות רמז תר"א וברש"י ואפשר שהמעתיק העתיק זה מפרש"י כמו שהעתיק גם לעיל. קעד) מדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א. קעה) במדרש רות פ"ב ובילקוט רות רמז תר"א ושמואל רמז קכ"ו ד' מילין הלכה ערפה עם חמותה ועמדו ממנה ד' גבורים והמדרש שהביא המחבר איתא בגמרא ברכות מ"ב ב' ובמדרש שמואל פ"כ ובשניהם ליתא שתי פעמים בבת אחת בשתי עיניה ובכ"י א ופע ג"כ ליתא והכי איתא בכ"י האחרון שהורידה ערפה כנגדן ילאו ממנה וכו' וע' רש"י סוטה שם ד"ה ותבכינה. קעו) ק והיא ערפה כדאמר'. קעז) סוטה מ"ב ב' מאמר ר' יצחק. קעח) מדרש רות פ"ב ובראשית רבה פ"ע וילקוט בראשית רמז קכ"ד ושמואל רמז ק"ה ומדרש שמואל פי"ד, ובשמות רבה פ"ה איתא ויש אומרים אף נשיקה של קריבות אין בה גנאי וכו' וע' עץ יוסף על מדרש שמואל שפירש דמה שדרש נשיקה של פרישות מהפסוק ותשק ערפה לחמותה ולא מפסוק ט' ותשק להן משום דאין הוכחה דנשיקת נעמי היתה של פרישות אלא כדי שלא לחסדה נעמי שבשיבת שנאה ועילא היתה דוחה אותן וכו' ע"ש וכ"כ שרש ישי כ' א' ואגרת שמואל כ"ח א'. קעט) א כמו, ק כגון ובכ"י פע ליתא. * בכ"י א וקמ נשיקות של פרישות שנ'. קפ) מדרש רות פ"ב וילקוט רות רמז תר"א ומדרש שמואל פ"כ ונראה שחסר בהספר תיבת מאה ול"ל נתוועדו בה מאה גוים ובילקוט שמואל רמז קכ"ו איתא ג"כ נערבו בה גויות של כמה בני אדם וע"ע סוטה מ"ב ב' כתיב מערות וקרינן מערכות תני רב יוסף שהכל הערו באמו ותוספות שם ד"ה מאה ספי וירושלמי יבמות פ"ד ה"ב וזוהר פ' בלק דף ר"ו א' והמתנות כהונה על מדרש רות ופירש מהר"י כהן על מדרש שמואל אות ע"ז כתבו שדרש הכתיב

שפירשה(קפא) ערפה מחמותה נתוועדו בה(קפב) גוים והוו שאמר הכתוב (שמואל א׳ י״ז כ״ג) ממערכות פלשתים, ממערות כתי׳ ממאה ערלות שנתוועדו בה(קפג) ר׳ תנחומא אומ׳ אף כלב אחד שנאמר (שם י״ז מ״ג) ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות(קפד).

טז) ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך אמרה לה אל תחטאי בי(קפה) כמו (איוב ז׳ כ׳) למה שמתני למפגע לך, לעזבך לשוב מאחריך אמ׳ לה בין כך ובין כך דעתי להתגייר ולמה אעזבך לשוב מאחריך מוטב לי על ידך ולא על יד אחר כיון ששמעה כך התחילה סודרת לפניה הלכות גרים, אמרה לה(קפו) אין אנו יוצאין חוץ לתחום שבת בשבת ואין אנו הולכי׳

דרך נוטריקון ממאה ערלות [הקרי ממערכות נראה לפרש עפ״י מאמר דלעיל פסוק י״ד שזכתה שיצאו ממנה ד׳ גבורים וכו׳ שזה אחד מאלו הגבורים הנקראים מערכות לשון רבוי וגדלות שאחד מהם הוא מערכת מלחמה, שה״ל]. קפא) ק כל הלילה כשפירשה. קפב) א ושם נתערו בה, קמ נתוועדו בה, ה נתעדן בה, ק נתוועדו עמה. קפג) קמ שנתוועדו בה, א שנתערו בה, ה שנתעדן בה, ק שנתוועדו לה, שם ממאה ערלות שנתערו בה גוים. קפד) כאן יש הוספה בכ״י א׳ וז״ל בפרק משוח מלחמה ר׳ יוחנן אמר בן מאה פפי וחד נני, נני כלב ובכ״י ה אל אלהים בארבעה פרקים (?) משוח מלחמה ר׳ יוחנן אמר בן מאה פפי וחד נני עי׳ בערוך ערך נני ובערך בן נני כלבי עכ״ל ובודאי מה שנרשם כאן על הערוך לאו מגוף הספר וע׳ גמרא שם מ״ב ב׳ ורש״י ותוספות שם, והפסוק כי אתה בא אלי במקלות ליתא בכ״י א. — בכ״י ק יש כאן הוספה וז״ל כתיב בדוד ויקח חמשת חלקי אבנים למה חמשה אחד לשמו של הב״ה ואחד לשמו של אהרן וג׳ לג׳ אבות אמר הב״ה לאו לפני חירף וגידף אני עתיד ליפרע ממנו, אמר אהרן לאו גואל הדם אני עלי ליפרע ממנו לפי שהרג חפני ופנחס שהיו כהנים, אמרו האבות בנינו חירף וגידף עלינו ליפרע ממנו (בילקוט שמואל רמז קכ״ז איתא ויבחר לו חמשה אבנים וכו׳ ושלשה לשלושת אבות העולם אמר אהרן לא אני גואל הדם עלי לפרוע ממנו אמר הקב״ה ולא לפני חרף וגדף עלי לפרוע ממנו ובמדרש שמואל פכ״א ויבחר לו וכו׳ ושלשה לשלשה אבות העולם אמר (נראה דל״ל אמר אהרן) לא אני הוא גואל הדם עלי להפרע ממנו אמר לו הקב״ה והלא לפני חירף וגידף עלי להפרע ממנו וברד״ק שמואל א׳ י״ז מ׳ הובא באיזה שינויים קטנים זה המדרש כלו כמו שאיתא בכ״י ק ע״ש), ועוד כתיב שם לכה אלי ואבוא אליך אין כתיב כאן מכאן שאחזתו הארץ ולא היה יכול לזוז ממקומו (במדרש שמואל פכ״א ובילקוט שמואל רמז קכ״ו ר׳ אבא בר כהנא אמר הארץ אחזתו א״ר תנחום אנא אמינא טעמא ואבוא אליך אין כתיב אלא לכה אלי ואתנה את בשרך וברד״ק שמואל שם פסוק מ״ד הובא כמו בהכ״י שלנו), ויפל על פניו כדי שיטמון אותו הפה שחירף וגידף בעפר שנ׳ טמנם בעפר יחד (מדרש שמואל שם וילקוט שמואל רמז קכ״ז וברד״ק שם פסוק מ״ט), ד״א שהיה דגון אלהיו חקוק לו על לבו לקיים מה שנ׳ ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם (במדרש שמואל שם לפי שהיה אלהיו נתון על לבו וכו׳ ובילקוט שם שהיה דגון מצוייר על לבו וכו׳ וברד״ק הובא גם זה כמו שהובא בכ״י) עכ״ל הוספה ונראה שהמעתיק הוא העתיק זאת מהרד״ק הנזכר. קפה) בי כמו ולמה שמתני עד ולמה אעזבך הוספתי עפ״י כ״י פע וה וכן הובא בדרש ישי כ״ה א׳ אל תפגעי בי אל תחטאי כמו למה שמתני למפגע לך ור״ל שתיבת תפגעי הוא משורש פגע וע׳ מדרש רות פ״ב וילקוט רות רמז תר״א וכן איתא בכ״י ה הנזכר אמר לה אל תתחטאי כמו ולמה שמתני וכו׳ ובכ״י א אל תפגעי בי כיון למה שמתני למפגע לך אמר לה בין כך ובין כך דעתי להתגייר ולמה אשוב מאחריך ובכ״י מ אל תפגעי בי לעזבך אמרה לה אל תחטאי לי לעזבך לשוב מאחריך מוטב לי על ידך וכו׳ ובכ״י אנ אל תפגעי בי אל תפזרי ול״ל אל תפצרי כבפרש״י. קפו) ביבמות מ״ז ב׳ אסיר לן תחום שבת באשר תלכי אלך והדרשה דאיסור ע״ז נלמד שם מואלהיך אלהי וכן בילקוט רות רמז תר״א ובמדרש רות פ״ב בד״א ובתרגום. — בכ״י ק חוץ לתחום ואין אנו הולכים וכו׳ ובכ״י א חוץ לאלפים אמה

לע"ז(קפז) כי אם(קפח) לאהל מועד וגלגל ושילה, לנוב ולגבעון ולבית העולמים אמרה לה אל אשר תלכי אלך, אמרה לה נעמי(קפט) אסור לנו ללין(קצ) בבית שאין בו(קצא) מזוזה ואסור(קצב) להתיחד עם איש חוץ מבעלה אמרה(קצג) לה ובאשר תליני אלין, עמך עמי אמרה(קצד) תרי"ג מצות(קצה) יש לנו כמנין עמך ושלש אותיות של עמך הרי תרי"ג מצות אמרה לה רות עמך עמי ואלהיך אלהי(קצו) יכלל כל התורה.

יז) באשר תמותי אמות אמרה לה נעמי(קצז) ארבע מיתות נמסרו לב"ד של ישראל

בשבת וכו'. קפז) א, פעוה לבתי ע"ז וכ"ה בשרש ישי כ"א ב'. קפח) א ליתא כי אם לאהל מועד עד ולבית העולמים ובכ"י ק ליתא ולבית עולמים. קפט) יבמות מ"ז ב' אמיר לן יחוד באשר תליני אלין, ודרשה דמזוזה ליתא בגמרא, ובמדרש רות פ"ב איתא אמרה לה בתי אין דרכן של ישראל לדור בבית שאין שם מזוזה ודרשה דיחוד ליתא שם וכתב היפה ענף אות ד' לדור בבית שאין בה מזוזה פי' שאסור להתייחד בבית גוי והוא קרוב למ"ש בגמרא אמיר לן יחוד עכ"ל ובמש"כ אשתמיטתיה ששם שני דרשות ובילקוט שם הובא בלשון הראשון אסור יחוד ובד"א אין דרכן של בנות ישראל לדור בבית שאין בו מזוזה ובתרגום כתב אתפקידנא דלא למבת בחדא עם עממיא וכו' ואיתא בחדושי רד"ל על מדרש רות אות ל"ט דתלתה מצות מזוזה בליה שהיא המצוה שאפשר לקיימה גם בשעת הסכנה ע' מג"א סי' כ"א סק"ב ע"ש וזהו התשובה באשר תליני אלין שאמרה אפילו בשעת הסכנה רצה לקיימה את המצות. — בכ"י מ איתא אמרה לנו נעמי ובכ"י ק, פע ופ אמרה לה נעמי וכן הגה' בפנים. קצ) א ופ לעמוד וע"ש הוא ע' מה שכתבתי באות הקדום בשם הרד"ל. קצא) א ופ לו. קצב) א וק ואסור לנו להתייחד חוץ מבעלה, פע ולהתייחד חוץ מבעלה, י וקמ ואסור להתייחד עם איש חוץ מאישה. קצג) א וק השיבה וכן הוא בכל המאמר באלה הכ"י. קצד) עמך עמי אמרה ליתא א ובכ"י ק ופע איתא אמרה לה נעמי. קצה) יבמות מ"ז ב' וילקוט רות רמז תר"א מפקדינן שש מאות וי"ג מצות עמך עמי ובמדרש רות פ"ב איתא עמך עמי אלו עונשין ואזהרות ואלהיך אלהי שאר מצות וע' מ"ש לעיל אות קפ"ו ומה שהוסיף המחבר כמנין עמך ושלש אותיות של עמך ר"ל ע' הוא שבעים מ' ארבעים וך' פשוטה חמש מאות כנודע הרי שש מאות ועשרה ועוד הג' אותיות של תיבת עמך הרי תרי"ג וכ"ה בשרש ישי כ"א ב' ובכ"י פע איתא בהדי' כן אמרה לה נעמי שש מאות ושלש עשרה מצות יש לנו מניין עמך ך' חמש מאות, ע"מ ק"י הרי תר"י ואותיות עמך הרי תרי"ג ובכ"י אנ איתא עמך בגימט' תר"י הוו, ג' אותיות של תיבה הרי תרי"ג ובכ"י א איתא כמניין עמך עם ג' אותיות של עמי וע' ב"ה בס' משיב נפש דף כ"ג ע"ב ומ"ש עוד בכ"י אנ שם הועתק מפרש"י וז"ל מיכן אמ' הבא להתגייר מודיעין לו קצת עונשין שאם בא לחזור יחזור שמתוך דבריה של רות את למד מה אמרה נעמי לרות אסור לנו ללכת חוץ לתחום ענתה רות באשר תלכי אלך, אסור לנו להתייחד עם מי שאינו אישה אמרה באשר תליני אלין, אמ' עמנו מובדלין בתרי"ג מצות אמ' עמך עמי עמך בגימטר' תר"י הוו ג' אותיות של תיבה הרי תרי"ג, אמרה נעמי אסור לנו לעבוד ע"ז אמרה ואלהיך אלהי, אמרה ד' מיתות נמסרו לב"ד אמרה באשר תמותי אמות, אמרה ב' קברות מתוקנין לב"ד אמרה ושם אקבר. כה יעשה ד' לי כאשר התחיל להרע לי להמית את אישי ולהורידני מנכסי אם יפרידון. קצו) אפשר שהוא מ"ש במדרש רות הנזכר בהאות הקדום ואלהיך אלהי שאר מצות ובכ"י א, פע, י, קמ וק איתא כלל כל התורה וכ"ה בשרש ישי כ"א ב' וכתב וז"ל ובמדרשים דברים אחרים דומים ומתחלפים ובמדרש לקח טוב כולל כולם בקצרה ובטוב טעם ודעת וכו' עכ"ל. קצז) יבמות מ"ז ב' וילקוט רות רמז תר"א ד' מיתות נמסרו לב"ד באשר תמותי אמות ובמדרש רות פ"ב באשר תמותי אמות אלו ד' מיתות ב"ד סקילה שריפה הרג וחנק ובכ"י א ליתא אמרה לה נעמי, ובתרגום איתא אית לנא ארבע דיני מותא לחייבא וכו' וצליבת קיסא והודיע לי דודי הרב מהור"ר משה אריה הלוי נר"ו אב"ד דק"ק קיזזינגען שמה שתרגם חנק צליבת קיסא תמוה מאד והשאלה לחכמים ולנבונים ולא פירשו עד שהעיר אותו הרה"ג מהור"ר שמעון הורוויץ נר"ו

אמרה לה(קצח) אם אעבור כדין אחת מבנות ישראל יעשה לי, שתי(קצט) קברות מתוקנין לב"ד אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין, השיבה ושם אקבר.

כה יעשה יי' לי וכה יוסיף וכל(ר) מה שאוכל לסגל(רא) מן המצות בעולם הזה אסגל כי המות יפריד ביני וביניך.

יח) ותרא כי מתאמצת(רב) מכאן אמרו שאין ממאנין על הגרים יותר מדאי אלא מקבלין אותן מאחר שמקבלין עליהם המצות.

יט) ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם(רג) שתיהן שוות ביחוד.

אב"ד דק"ק לייפציג על דברי הט"ז אהע"ז סי' י"ז סקמ"ג ע"ש. קנח) א השיבה באשר תמותי אמות אם תתקייב לבית דין שם אמות ונראה דצ"ל אם אתחייב. קנט) כן הגה' עפ"י כ"י א, ובכ"י ה ופע ושם אקבר אלו שתי קברות המתוקנין לבית דין אחד לנסקלין ולנשרפין וא' לנחנקים ולנהרגים ועי' מדרש רות פ"ב ומדרש משלי סוף פ' ל"א, וביבמות מ"ז ב' ב' קברים נמסרו לב"ד ושם אקבר ועי' רש"י שם ד"ה ב' קברים ובילקוט רות רמז תר"א ב' קברים מתוקנין לב"ד ושם אקבר ובתרגום איתא אמרת נעמי אית לנא בית קבורתא אמרת ותמן אהא קבירא ודודי הרב מהור"ר משה אריה הלוי נר"ו הנ"ל כתב לי וז"ל בתכ"ך כ"י שלי שנכתב בשנת תתקמ"ט איתא בתרגום אית לן בית קבורתא תלת אמין והתיבות תלת אמין ליתא בתרגום הנדפס שלנו וצריך יישוב ואחר עיון רב נ"ל ליישב עפ"י דעת הרשב"ם ב"ב דף ק' ע"ב ד"ה והכוכין דשעור קבר ד' אמות לגוף ואחד לארון והנה הרוגי ב"ד לא היו נקברין בארון עי' סנהדרין מ"ו א' ממילא לקבורת הרוגי ב"ד סגי בג' אמות לקבר וזהו שאמרה נעמי תלת אמין דהיינו להרוגי ב"ד כנ"ל, אמנם בשאר דפוסי התרגום נשמט תלת אמין אולי דסברי כתוספות דחולקים על רשב"ם הנ"ל עכ"ל, ובכ"י מ, קמ ו' איתא ושם אקבר אלו ד' מיתות ב"ד המתוקנין לנשרפין ולנסקלין ואחת לנהרגין ולנחנקין ובכ"י ק איתא ג"כ ושם אקבר אלו ד' מיתות ב"ד המתוקנים לנשרפים ולנסקלים ואחד לנהרגים ולנחנקים וע"ש הוא. ר) הובא בפרש יפי כ"ב א' ובמדרש רות פ"ב איתא כה יעשה ד' לי וכה יוסיף אמר לה בתי כל מה שאת יכולה לסגל מצות ולדקות סגלי בעולם הזה אבל לעתיד לבא כי המות יפריד ביני וביניך ועי' מתנות כהונה שם ובס' משיב נפש דף כ"ב ע"ד פירש דברי המדרש אלו וע"פ דברי הספר שלנו אפשר דכן צריך להיות במדרש רות. רא) פע כל מה שאוכל לסגל מצות בעולם הזה וכו', א לסגל מצות בעולם הזה אסגל כי אם המות שהוא לכל באי עולם יפריד וכו'. רב) יבמות מ"ז ב' וילקוט רות רמז תר"א אין מרבין עליו ואין מדקדקים עליו א"ר אלעזר מאי קראה וכו' ובכ"י פע מיכן אמרו אין ממאנין בגר יותר מדאי אלא שמקבלין אותן מאחר שמקבלין עליהן את המצות ובכ"י אנ איתא ותחדל לדבר אליה מכאן שאין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו והוא לשון רש"י ועי' רמב"ם פי"ג מה' אסורי ביאה הי"ד שכתב וז"ל שם כשיבא הגר או הגיורת להתגייר וכו' וכו' אם לא נמצא להם עילה מודיעין אותן כובד עול התורה וטורח שיש בעשיית' של עמי הארצות כדי שיפרושו אם קבלו ולא פרשו וראו אותן שחזרו מאהבה מקבלים אותן שנאמר ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה עכ"ל ומוכח מזה דהרמב"ם ס"ל כרבינו טוביהו ז"ל דמחלון וכליון לא גיירו את רות וערפה כשנשאו אותן ועי' לעיל פסוק ד' אות קט"ו ופסוק י"א אות ק"ס ועי' אבן יקייא שסובר ג"כ שהיו עדיין בגיותן. רג) עי' מה שכתבתי לעיל אות קנ"ו ובכ"י ה, י ואנ ובמדרש וילקוט ליתא שתיהן שוות ביחוד ויהי כבואנה בית לחם ובכ"י ק ואנ איתא כאן וז"ל א"ר אבהו בוא וראה כמה חביבין הגרים לפני הב"ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי וכן הוא בילקוט רות רמז תר"א וברש"י רות פסוק י"ט אבל במדרש רות פ"ג על פסוק ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה הובא בשם ר' יהודה בר' סימון ועי' מתנות כהונה והאבן יקייא כתב השוון הכתוב בהליכתן

ויהי כבאנה בית לחם ותהם כל העיר עליהן אמ"ר שמואל ב"ר סימון(רד) אותו היום יום קציר העומר היה(רה) ותנן(רו) במס' מנחות(רז) כל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות כדי שיהיה נקצר בעסק גדול והלכו(רח) אנשי בית לחם להנפת העומר וכשנקבצו עליהם כל העיירות אמרו הזאת נעמי ויש אומ'(רט) אבצן היה משיא את בנותיו שכתוב בו (שופטים י"ב ט') ושלשים בנות שלה החוצה ויש אומר'(רי) אשתו של בועז מתה באותו היום ונכנסו כל העיירות להברותו ועד(ריא) שהעם מתעסקין בגמילות חסדים נכנסה רות עם נעמי והיתה זו יוצאת וזו נכנסת. ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי ותאמרנה לשון רבוי(ריב) לשון נקבה שהנשים הם(ריג) הקבילו פניה וכל בנות העיר היו תמיהות הזאת נעמי, נעמי(ריד) שהיו מעשיה נעימים ונאים(רטו) לשעבר מהלכת בתכשיטיה ועכשיו מהלכת יחיפה ובלבישת סמרטוטים, לשעבר פניה אדומות מכח מאכל ומשתה ועכשיו פניה ירוקות מכח הרעבון(רטז).

כ) ותאמר אליהן לנשי בית לחם שהיו מדברות לה(ריז) אל תקראנה לי נעמי מה טעם כי המר שדי לי מאד וכן דוד אמר (תהלים פ"ח י') (ריח) עיני דאבה מני עני.

כא) אני מלאה הלכתי(ריט) בבנים ובעושר, ווי' ענה בי כי העיד בי על(רכ) עונותי כמו (שמות כ' י"ג) לא תענה ברעך.

בשמחה לבוא אל מקום הקדושה להעיד על כוונתה הרצויה להתגייר. רד) מדרש רות פ"ג וילקוט רות רמז תר"א ובכ"י פ ליתא א"ר שמואל. רה) ק קצירת העומר וכ"ה בילקוט, פע אותו היום קציר העומר היה. רו) א דתנן, פע אמרו רבותינו במס' מנחות כל העיירות הסמוכין וכו'. רז) דף ס"ה א'. רח) והלכו עד הזאת נעמי הוסיף הרב המחבר ובכ"י א ופע ליתא. רט) מדרש רות פ"ג וילקוט רות רמז תר"א והמחבר הוסיף שכתוב בו וכו'. רי) ב"ב צ"א א' וירושלמי כתובות פ"א ה"א ומדרש רות פ"ג וילקוט רות רמז תר"א ותר"ה ופירש"י רות, והרב כתב להברותו ובמדרש איתא לגמילות חסדים וזה הדרשה קאי למ"ד אבצן זה בועז וע' גמרא וילקוט ולעיל אות ל"ז. ריא) א ובעוד שהעם מתעסקין וכו', פע ואותן העיירות נכנסו להברותו ועד שכל העם נכנסו לגמילות חסד נכנסה גם נעמי ורות עמה והיתה זאת יוצאת וזאת נכנסת. ריב) רבוי כ"ה בכ"י ה, פ, א וק ובכ"י מ, קמוי רבוי וט"ס הוא ובכ"י פע בלשון רבות מלמד שכל בנות העיר היו תמהות. ריג) הם ליתא א גם ליתא שם וכל בנות העיר רק והיו תמיהות ובכ"י ה וכל בני העיר היו תמיהות ובכ"י פע איתא ותאמרנה אלו בנות העיר שהנשים הן הקבילו פניה וכן כל הענין מדבר בנשים. ריד) מדרש רות פ"ג וילקוט רות רמז תר"א. רטו) א ומתהלכת בתכשיטיה ופניה אדומות ועכשיו הולכות יחידה ולובשת סמרטוטין ופניה מוריקות ובכ"י ק איתא כבכ"י מ רק במקום ובלבישת סמרטוטים איתא שם ולובשת סמרטוטים ובכ"י פע ומלובשת סמרטוטי וכו' ועכשיו מוריקות מכח רעבון. רטז) בכ"י אנ ליתא כל זה ואיתא שם מפרש"י וז"ל הזאת נעמי בתמיה הזאת נעמי שהיתה רגילה לצאת בצבים ובפרדים הזיתם מה עלתה לה מפני שיצתה חוצה לארץ. ריז) ק לנשים שהן היו מדברות להן, פ לאנשי בית לחם שהיו מדברות לה, פע המדברות לה, א ליתא שהיו מדברות לה. ריח) פע וכה"א עיני דאבה מני עוני ופירוש דמרא והמר הוא לשון נופל על לשון כמו עיני ועני שבמקרא זה. ריט) כן מפורש ג"כ ברש"י וברא"בע אכן במדרש רות פ"ג ובילקוט רות רמז תר"א איתא בבנים ובבנות וע' מ"ש על זה היפה ענף ומסכת דרבי אליעזר על מדרש רות ובתרגום אנא מליאה אזלית מבעלי ומבני ובזוהר ח"א פ' לך לך דף פ"א א' איתא וריקם השיבני בלא תורה ובלא מ"ע וניתוסף בכ"י א ד"א כשיצתה היתה מעוברת, ק ד"א אני מלאה הלכתי שהיתה מעוברת, אנ ד"א שהיתה מעוברת וכ"ה במדרש רות ובילקוט רות וברש"י הנ"ל ד"א שהייתי מעוברת. רכ) א וה' ענה בי העיד בי מן לא תענה, ק וה' ענה בי כי העיד בי על עונותי, ה וה' ענה בי כי העיד בי כל עונותי ובמדרש רות פ"ג ד"א וה' ענה

כב) ותשב נעמי(רכא) ורות המואביה כלתה עמה(רכב) בנאמנות, בתחלת קציר שעורים (רכג)זה קצירת העומר.

ב א) ולנעמי מודע לאישה כלומר קרוב(א) לאישה כמו (איוב י"ט י"ד) חדלו קרובי ומידעי ואם תאמר למה שינה בדבור ואמ' קרובי ומידעי זה כמו (שם מ' י"ג) עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל וכן (תהלים ט' ה') כי עשית משפטי ודיני, וגם זה אחד הוא אלא שכפל הלשון.

איש גבור חיל וברות(ב) כתי' (רות ג' י"א) כי אשת חיל את לפיכך יצא ממנה דוד שנ' בו(ג) (שמואל א' ט"ז י"ח) ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה [ונבון דבר] ואיש תאר ויי' עמו יודע נגן במקרא גבור חיל במצות ואיש מלחמה בתלמוד ואיש תואר שמראה פנים בהלכה ויי' עמו שהלכה עמו(ד) בכל מקום.

ושמו בעז(ה) רוב הצדיקים שמן קודמין להם כמו (שמואל א' ט' א') ושמו קיש, (שם

בי העיד עלי כמד"א שקר ענה באחיו וכן פירשו הראב"ע והתרגום ובכ"י אנ איתא כאן העיד ברעתי ענה בי מדת הדין כמו וענה גאון ישראל וזה הועתק מרש"י וע"ע פירוש אחר בעקדה. רכא) פע ותשב נעמי משדי מואב. רכב) גם בתרגום סורי (זיריסע ביבעל) מפרש ܘܗܦܟܬ ܢܥܘܡܝ ܘܪܥܘܬ ܡܘܐܒܝܬܐ ܟܠܬܗ (דאצטבית למהפך עמה בלבא שלמא), והרב דרש מלשון עמה דלעיל פסוק י"ח כתיב ללכת אתה דהחילוק בין שמוש את לשמוש עם הוכיח מכן זקני הגאון זללה"ה דאת משמש הטפל לעקרו ועם משמש מדרגה שוה והביא כמה ראיות לדבר ואחת מהן מפ"ק דברכות י"ב ב' עמי בתחילתי ושם דף ל"ו ב' את הטפל לפריו ע"ש וכתב הקבלה קיי שרה כ"ד ל"ב דעתו להפך ע"ש וגם דעת המחבר דעם הוא משמש מדרגה שוה וזה כוונתו בכאן מתיבת עמה שהיו שוות באמנות. וענין באמנות נראה שהיו בוטחות בהקב"ה בלב שלם ומש"כ לעיל פסוק י"ח דעדיין לא קבלה אותה נעמי והיתה רות טפלה לה ולכך כתיב שם ללכת אתה וע' מ"ש לעיל אות ר"ג בשם אבן יחייא ומ"ש האבן יחייא כאן ע"ש. בכ"י פע ליתא ורות המואביה כלתה עמה באמנות. רכג) מדרש רות פ"ד וילקוט רות רמז תר"א כל מקום שנ' קציר שעורים בעומר הכתוב מדבר קציר חטים בשתי הלחם הכתוב מדבר סתם משמש לכאן ולכאן וע' פרש"י ובכ"י, קמ ופע ליתא כל זה ובכ"י אנ איתא בתחלת קציר שעורים בקצירת העומר הכתוב מדבר כמו במקום שנ' קציר חטים בשתי הלחם הכתוב מדבר וע' תרגום. א) מדרש רות פ"ד מודע קרוב והפסוקים שהביא הספר ע' ילקוט תהלים רמז תרמ"ג משפטי ודיני זה אחד מה' דברים הכפולים במקרא וכו' ע"ש. ובכ"י א ליתא ואיתא שם רק ולנעמי מודע ר"ל קרוב וכן פירשו רש"י והראב"ע ורלב"ג ובאר מים על רש"י בס' משיב נפש. — בכ"י פע והם אחד אלא שכפל הלשון. ב) זהו מה שאיתא במדרש רות פ"ד נפיל נסיב לנפילא וכו' וע' חדושי רד"ל אות ב' ופירוש מהרז"ו ויפה ענף שם. ג) מדרש רות פ"ד יודע נגן במקרא וגבור חיל במשנה ואיש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה ונבון דבר במעשה הטוב ואיש תואר בתלמוד ד"א ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר ואיש תואר שמאיר פנים בהלכה וה' עמו הלכה כדבריו ובמדרש שמואל פי"ט יודע נגן במקרא וגבור חיל במשנה ואיש מלחמה בתלמוד ונבון דבר במעשה הטוב ואיש תואר שהיה מאיר פנים בהלכה וה' עמו והלכה כדבריו ובסנהדרין ל"ג ב' ובילקוט שמואל רמז קכ"ה יודע נגן שיודע לישאל גבור שיודע להשיב איש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר ואיש תואר שמאיר פנים בהלכה וה' עמו הלכה כמותו בכל מקום וע' חדושי רד"ל על מדרש רות אות ד' [ע"פ דרשה הנ"ל איש תואר שמאיר פנים בהלכה יובן לשון הגמרא במס' מ"ק דף ט' אכסיס של תורה עיין פקדת הלוים מס' תענית פ"ב אות י"א. שה"ל]. ד) א כמותו. ה) מדרש רות פ"ד ובמדבר רבה פ"י ומדרש אסתר פ"ו ומדרש אבא גוריון דף 5 וילקוט שמואל רמז ע"ז ומדרש שמואל פ"א ומה שכתב הרב ואם תמלא להפך צריך מדרש

ט׳ ב׳) ושמו שאול,(ו) (שם י״ז י״ב) ושמו ישי ושמו דוד, (אסתר ב׳ ה׳) ושמו מרדכי, (שמואל א׳ א׳ א׳) ושמו אלקנה, (רות ב׳ א׳) ושמו בעז(ז) אבל הרשעים הם קודמים לשמן(ח) כמו (שמואל א׳ כ״ה כ״ה) נבל שמו, (שם י״ז ד׳) גלית שמו, (שם ב׳ כ׳ כ״א) שבע בן בכרי שמו ואם תמצא להפך צריך מדרש.

ב) ותאמר רות המואביה אל נעמי אלכה נא השדה, לא(ט) הלכה אלא ברשות חמותה.

ג) ותלך ותבוא עדיין(י) לא הלכה והוא אומר(יא) ותבוא ר׳ יהודה ב״ר סימון אומר סימנה הדרכים לפניה כדי שלא תטעה בחזירתה. ויקר מקריה(יב) מלמד שהמלאך הוליכה כענין שנ׳ (במדבר כ״ג ד׳) ויקר אלהים אל בלעם(יג).

ובכ״י פע ואם ההפך צריך מדרש מרמז בזה על המדרשים הנזכרים שם הובא איזה פסוקים שנמצא להפך והטעם למה. ובלקח טוב אסתר כ״י מ איתא ושמו מרדכי רוצה של צדיקים שמם קודם להזכרתם כענין ושמו מנוח וכו׳ אבל רוב הרשעים שמם באחרונה וכו׳ אבל יש צדיקים שכתוב בהם כזה הענין איוב שמו והוא צדיק ובכ״י אסתר א ליתא אבל יש צדיקים וכו׳ וע׳ פירוש מהרז״ו על מדרש רות שכתב במ״ר פ״י ס״ה וש״כ שהרשעים מוציאים להם שם קודם שיוצא להם שם טוב במעשיהם ועל רמז זה נכתבו הם קודם לתיבת שמו אבל הצדיקים מטמינים עצמם עם מעשיהם אך תורתם ומעשיהם מכריזים עליהם ולרמז זה נכתבו שמם קודם וע׳ יפה ענף על מדרש רות. ו) ושמו שאול ושמו מרדכי ושמו אלקנה ושמו בועז ליתא א ובכ״י פע ליתא ושמו ישי ושמו בועז ומה שהביא המסדר והמדרש רות ושמו דוד ט״ס הוא כי לא נמצא לשון זה בפסוק וגם במדרש רות ד׳ ווילנא ליתא. ז) ק יש כאן הוספה וז״ל דומין לבוראן כמו ושמי ד׳ וכן הוא במדרשים הנזכרים לעיל אות ה׳. ח) פע ליתא הרשעים הם קודמים לשמן כמו ונבל שמו. ט) מפרש כן משום דכתיב אלכה נא ולא אלך וכן כתב התורה והמצוה בראשית כ״ד כ״ק בשם המדקדקים שאלכה בה׳ מורה על עתיד בקשיי ואלך מורה על עתיד הבלטיי אלך בכל אופן עכ״ל ובכ״י אנ איתא אלכה נא השדה באחת השדות והוא מפרש״י, ומכאן עד פסוק וילבט לה קלי בפסוק י״ד נמחק בכ״י אנ. י) מדרש רות פ״ד וילקוט רות רמז תר״א, ובשבת קי״ג ב׳ איתא א״ר אלעזר שהלכה ובאת הלכה ובאת עד שמצאה בני אדם המהוגנין לילך עמהם ופרש״י כאן שהלכה ובאה וחזרה לעיר כדי לעשות סימנים וציורים שלא תטעה בשבילי׳ וצריך באור מהיכן למד כן אליבא דהמדרש שהלכה וחזרה דלמא כוונת המדרש רק שבהליכתה עשתה לה סימנים כדי שתדע לשוב וכמו שכתב בעל העקדה ובמדרש כשהלכה נתנה סימנין בדרך כדי שתהא חוזרת עכ״ל וזהו שמפרש המדרש ותלך ותבוא שהלכה באופן ובכוונה כדי לחזור ולבוא דהיינו לחזור למצוא הדרך בחזירתה אבל מנ״ל שהלכה ובאת והלכה ובאת אליבא דהמדרש? וע׳ מהרש״א בח״א דמפרש דהז״ל דייקי מדלא כתיב ותלך ותלקט ותבוא ואכתי צריך באור [דרשת הז״ל בגמרא ובמדרש מובנית היטב עפמ״ש הכתב והקבלה דברים כ״ד א׳ על דרשת וכתב ונתן מדרך המקראות לחבר שני פעלים יחד להורות על תכיפת שתי הפעולות ושאין פעולה אחרת מפסקת בין שתי פעולות אלו וכו׳ ע״ש וזהו מה שתמה המדרש על הפסוק ותלך ותבוא דמשמע ההליכה והחזירה תכף זה אחר זה בלי הפסק ביניהם עד כדון לא אזלת ואת אמר ותבוא? ומתרץ ר׳ יהודה ב״ר סימון אמר התחילה מסיימת לפניה הדרכים פירוש שבאמת תכף באה לשוב וכדפרש״י שעשתה כן לנסות אם תמצא הדרך לחזור ולדרשת הגמרא ג״כ הלכה ובאה הלכה ובאה תכף עד שתמצא בני אדם מהוגנין ולא היה הפסק בין לכתה לבואה ומדוקדקים היטב דברי הז״ל ופירש״י עליהם. שה״ל]. — בכ״י ר׳ אומר סימנה וכו׳ ונראה שהוא ט״ס. יא) כ״ה בכ״י פע וק, ובכ״י מ והיא אומרת וט״ס הוא ובמדרש ואת אמר ובילקוט ואת אמרת. יב) ליתא במדרש ובילקוט והב״ח בס׳ משיב נפש כ״ח א׳ הביא מדרש שלנו וכתב במדרש לקח טוב ויקר וכו׳ ע״ש ונתוסף לן ספר שנזכר בו הלקח טוב בשם מדרש על המחברים שהזכיר ר״ש בובער במבוא לס׳ לקח טוב על התורה והובא ג״כ בשרש ישי דף כ״ו ב׳. יג) בכ״י ק יש כאן הוספה ד״א ויקר מקרה

חלקת השדה (אשר) לבעז(יד) שהיה עתיד ליפול בחלקה ד״א ותלך ותבא ותלקט כתב הקב״ה דוהקן של ראשונים להודיע לאחרונים שאפילו הם עניים היו בטוחים בבוראם.

ד) והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים יי׳ עמכם מכאן(טו) לשאלת שלום בשם וכן המלאך אמר לגדעון (שופטים ו׳ י״ב) יי עמך גבור החיל.

ה) ויאמר בעז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת(טז) מה ראה בועז לשאול עליה והלא היה מכירה(יז) אלא שראה בה דרך צניעות שכל הנשים שוחחות ומלקטות וזו עומדת ומלקטת כדי שלא שוחה(יח), כל הנשים היו שוחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה(יט), כל הנשים מלקטות מן(כ) העמרים וזו מלקטת מן ההפקר וכן הוא(כא) אומ׳ בדוד (שמואל א׳ י״ז נ״ה) וכראות שאול את דוד יצא לקראת הפלשתי אמ׳ אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי(כב) ד״א(כג) למי הנערה הזאת כסבור הוא(כד) שהיא מבנות בית לחם והיה מצטער עליה שמא היא משבט יהודה.

ו) ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר נערה מואביה היא כלומר(כה) אינה מיוחסת אלא המותה למרתה דרך(כו) צניעות שנ׳ השבה עם נעמי.

ז) ותאמר אלקטה נא(כז) ואספתי בעמרים, זה שבתה הבית מעט כלומר(כח) ליקטה ואותה ששבתה הבית מעט כלומר חמותה ממתנת בבית ומה תאכל(כט) מזה כי מעט

שכל מי שהיה רואה היה מריק קרי וכן הוא בילקוט רות רמז תר״א ובמדרש רות פ״ד הובא בשם ר׳ יוחנן. יד) קמ שהיה עתיד ליפול בחלקים ובמדרש רות פ״ד שניתן לה מני שהוא ראוי ליפול בחלקה. — בכ״י פע יש כאן סדר אחר וז״ל ד״א ותלך ותבא וכו׳ שאפי׳ הן עניים יהו (נ״ל היו) בוטחין בקונין (נ״ל בקונן), ויקר מקרה וכו׳ חלקת השדה אשר לבועז שהיה עתיד וכו׳. טו) ברכות נ״ד א׳ וס״ג א׳ וירושלמי ברכות סוף פ״ט ויפה מראה שם ומדרש רות פ״ד וילקוט יהושע רמז י״א ושופטי׳ רמז ס״א ומדרש תהלים מזמור כ״ז ומס׳ מכות כ״ג ב׳ ורש״י שם ד״ה ושאילת שלום בשם הביא שני פירושים אם מותר או חייב אדם לשאול בשם וע׳ עקדה שהובא לעיל אות קכ״ג. טז) מדרש רות פ״ד וילקוט רות רמז תר״א ומס׳ שבת קי״ג ב׳. יז) במדרש רות הנ״ל ולא הוה הכיר לה וע׳ מתנות כהונה ויפה ענף וחדושי רד״ל על מדרש רות וע׳ בפתיחה אשכנזית להספר. יח) א ליתא ומלקטת כדי שלא שוחה, ק איתא כדי שלא תשחה, פע כדי שלא תהא שוחה, ובכ״י קמ כל הנשים מלקטות כליהם מפני הקוצרים וזו משלשלת כליה, כל הנשים היו שוחקות וכו׳, ומ״ש כאן מפני הקוצרים יובן ע״פ מתנות כהונה על מדרש רות ע״ש. יט) א ליתא כל הנשים היו שוחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה ובכ״י ה איתא כל הנשים היו משחקות וכו׳ וכ״ה בילקוט ובכ״י פע כל הנשים היו משחקות עם הקוצרים וזו מוצנעת עצמה. כ) ה ופע וק בין העמרים וכ״ה במדרש וילקוט. כא) א ליתא עד אם ידעתי ואיתא שם וכן שאול שאל על דוד עמו היה מנגן כל היום ולא היה מכירו אלא שאל אם מפרץ בא אם מזרח אם מפרץ מלכא ליהוי אם מזרח נשיא ליהוי והוא מיבמות ע״ו ב׳ וע׳ מדרש רות פ״ד וילקוט שמואל רמז קכ״ז ומדרש שמואל פכ״ב וע׳ באות דלקמן. כב) בכ״י ק הועתק כאן מרד״ק שמואל א׳ י״ז ופשטיה דקרא דשאל לאבנר וכו׳ עד ויאמר הנה באהל ע״ש השינויים שיש בדבריו מגירסת גמרא ומדרשים הנ״ל. כג) בכ״י פע ליתא ובשאר כ״י איתא זה לעיל אחר כדי שלא שוחה אכן כאן הוא מקומו הנכון כי זה הוא דרוש אחר. כד) י ליתא שמא היא משבט יהודה, ק איתא היה שהיא וכו׳, א הוא שהיתה וכו׳ והיה מצטער שמא היתה משבט יהודה, ה הוא שהיא מבית לחם והוא מצטייר עליה. כה) הובא בשרש ישי כ״ח ב׳ ובמדרש רות פ״ד רבתה רפתה לה ובילקוט רות רמז תר״א שחמותה מאלפא לה וע׳ מה שהקשו המפרשים ובפרט הפירוש מהרז״ו על תיבת רפתה ולענ״ד הוא פֵּעֵל כשדי משרש רפא שקאי גם כן על הרפואה הרוחניית כמו שבארתי בפתיחה אשכנזית בסוף הספר. כו) ה דרך ארץ. כז) א אלקטה נא בשבולים. כח) הובא בשרש ישי כ״ח ב׳ וע׳ מדרש רות פ״ד מעט תפסה לוקו מאותה שבבית שהיא מלפה לה וע׳ מתנות כהונה

הוא, ד"א(ל) כלומר מעט זמן יש לה לנעמי ששבתה לביתה כי בשדה מואב הִיתה וחזרה עם זאת הנערה.

ח) ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר על שם(לא) (שמות כ' ג') לא יהיה לך אלהים אחרים, וגם לא(לב) תעבורי מזה כמו(לג) שנ' (שם ט"ו ב') זה אלי ואנוהו, וכה תדבקין(לד) על שם (דברים ד' ד') ואתם הדבקים ביי' אלהיכם חיים, עם נערתי עם ישראל שנ' (הושע י"א א') כי נער ישראל ואהבהו.

ט) אמ"ר חייא בר אבא (לה) כל ראשי הפסוקים שברות ווין(לו) חוץ משמנה ולמה לפי שנדבקה(לז) לבני ברית(לח) שניתנה לשמנה ימים(לט) ולמהָ ווין לומר לך ווי לדור שגבוריו יורדין(מ).

עיניך בשדה אשר יקצרון, כמשמעו ודורש בו גם(מא) עיניך במצות ישראל והלכת אחר ישראל(מב).

הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך, מצווים הם מהר סיני שנ' (דברים י' י"ט) ואהבתם את הגר.

וצמית והלכת אל הכלים, כלי(מג) חכמת התורה, ושתית (משלי ט' ה') ושתו ביין מסכתי.

ויפ"ע. — א ליתא הבית מעט כלומר ליקטה ואותה ששבתה הבית מעט ובכ"י ק ליתא מתיבת כלומר ליקטה עד כלומר מעט זמן. כט) כ"ה בכ"י א, ובכ"י פ, י וק ממתנת אותה ומה תאכל ובכ"י מ וקמ ממתנת אותה מה תאכל. ל) בכ"י א איתא זה ששבתה הבית זמן מועט הוא ששבה נעמי לביתה דחזרה עם זאת הנערה ובכ"י ק ליתא זה ואיתא שם ד"א זה שבתה הבית מעט כשתשוב לביתה מעט דבר תוליך עמה, ובכ"י פע יש כאן סדר אחר ונוסחאות שונות וז"ל זה שבתה הבית מעט כלומר זמן מעט יש לה לנעמי שהיתה (נ"ל ששבה) לביתה כי בשדה מואב היתה וחזרה וזאת הנערה עמה ענין אחר זה שבתה הבית מעט כלומר לקטה מעט, ואותה שיושבת בבית ומנתנת מעט על מנותה מה תאכל מזה כי מעט הוא. לא) מדרש רות פ"ד וילקוט רות רמז תר"א וע' מתנות כהונה שם, ובכ"י א איתא ויאמר בועז אל רות אע"פ שאין הכתוב יוצא מידי פשוטו יש לדרוש בשדה אחר על שם וכו' ובכ"י ה ויאמר בועז וכו' ללקוט ואע"פ שאין הכתוב יוצא מידי פשוטו יש לדרוש דרשה לפי שהדעת מקבלו כגון זה בשדה אחר על שם לא יהיה לך אלהים אחרים ובכ"י פע ללקוט בשדה אחר אע"פ שאין מקרא יוצא מידי פשוטו יש לנו לדרוש דרשה שהדעת מקבלתה כגון זה בשדה אחר על וכו'. לב) מדרש רות פ"ד וילקוט רות רמז תר"א. לג) כמו שנ' ליתא א ובכ"י פע ליתא כמו שנ' זה אלי ואנוהו, ובמדרש וילקוט איתא על שם. לד) ילקוט רות רמז תר"א וכה תדבקין ואתם הדבקים עם נערותי אלו הצדיקים התשקק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך ובמדרש רות ליתא ואתם הדבקים ובכ"י ה, פע וא וכה תדבקין על שם ואתם הדבקים בה' אלהיכם, עם נערותי עם ישראל שנ' כי נער ישראל ואוהבהו וכ"ה בפנים ובכ"י מ איתא וכה תדבקין עם נערותי כמו ואתם וכו' חיים, עם ישראל שנ' כי נער וכו'. לה) בילקוט רות רמז תר"ק א"ר חייא והובא בפרש ישי הקדמה דף ד' א' בשם מדרש לקח טוב. לו) ה כל הפסוקים שברות ראשיהן ווין, א כל ראשי פסוקים שבספר רות ווין. לז) א למה לפי שדבקה ובכ"י ק ליתא לפי שנדבקה רק למה. לח) בילקוט שם שנדבקה לברית ונראה שצ"ל כבמדרש שלנו שנדבקה לבני ברית. לט) א וק ליתא ימים. מ) כן הובא ג"כ בפרש ישי הנ"ל ואולי צ"ל ירודין כבילקוט לפי' ווי לדור ששפטו את שופטיהן ווי לדור שגבוריו ירודין. מא) כ"ה ע"פ כ"י, קמ וק ובכ"י מ כמשמעות דורש בו גם ובכ"י פעכ משמעו דורש בו גם ובכ"י א ליתא כל זה ובמדרש רות פ"ד נמצא דרשה אחרת על פסוק זה. מב) קמ והלכת אחרי ישראל, א ליתא ישראל והלכת אחר ישראל ובכ"י פע איתא במצות השדה והלכת אחריהן, ק במצות ישראל והלכת אחריהם. מג) פע כלי המלאכות של הכמה, ושתית ושתו

י) ותפל על פניה [ותשתחו ארצה] ותאמר [אליו] מדוע מצאתי חן בעיניך, נבאה על(מד) עצמה שסוף שהוא מכירה בדרך ארץ.

יא) ויען בעז ויאמר לה(מה) הגד הגד לי, הגד לי בבית הגד לי בשדה. כל(מו) אשר עשית את המותך אחרי מות אישך, כל שכן בחייו. ותעזבי אביך ואמך דת אביך ואמך, וארץ מולדתך זו שכונתה.

יב) ישלם יי' פעלך ותהי משכרתך שלמה, מלמד(מז) שאין הגרים נצלחין אחר שמתגיירין לכך הוצרך בעז לברכה.

מעם יי' אלהי ישראל אשר באת להסות תחת כנפיו, וכן היא אומר (תהלים ל"ו ח') מה יקר חסדך אלהים [ובני אדם] בצל כנפיך יחסיון.

יג) ותאמר אמצא חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך וגו'(מח) שאמרת לי ישלם יי' פעלך.

יד) ויאמר לה בעז, לה(מט) לא מפיק ה' אמר לה(נ) חס ושלום אין את שפחה אלא גברת את ודכוותיה (במדבר ל"ב מ"ב) ויקרא לה נבח בשמו שלא עמד לה אותו השם וכן (זכריה ה' י"א) לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקרן תשועה.

ביין משכתי, מאשר ישאבון הנערים ושאבתם מים בששון. מד) כ"ה ע"פ כ"י ה ופע ובכ"י א נבאה על עצמה שסופו להכירה ובכ"י מ וקמה בינה בעצמה ששוף וכו' ובמדרש רות פ"ה מלמד שנתנבאה שהוא עתיד להכירה כדרך כל הארץ. מה) הובא בשרש ישי ל"א א' ובמדרש רות פ"ה הוגד לי למה שני פעמים וכו' ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך זו איפרכי (Eparchie, ἐπαρχία) שלך ותעזבי אביך ואמך מעבודה זרה שליך שכ' אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני וארץ מולדתך זו שכונתה ובילקוט רות רמז תר"א הוגד הוגד לי וכו' ותעזבי אביך ואמך זו שכינתך ד"א ותעזבי אביך ואמך זו ע"ז שנא' אומרים לעץ אבי אתה וארץ מולדתך זו איפרכיא שלך ופסיקתא דרב כהנא פסקא ט"ז והערה ט' שם וע' מתנות כהונה ופירוש מהר"זו ויפ"ע, וע' יבמות מ"ח א' על ובכתה את אביה ואת אמה וכו' רע"א זה ע"ז וכו' יובן ע"פ דברי הרמב"ם פ"ח מה' מלכים הלכה ה' ובכתה על דתה ואינו מונעה. — בכ"י ה דת אביה ואמה, פע זה דת אביה ואמה וארץ מולדתך זה תרבותה ושכונתיה, א וק ותעזבי אביך ואמך זו ע"ז שכ' האומרים לעץ אבי אתה ולאבן אתה ילדתני. מו) בנדרים ל"ז ב' מונה בקריין ולא כתיבן דהיינו את דהגד הגד שנקרא את כל אשר עשית וכתיב כל אשר עשית אבל בספרים שלנו ובמסורה ליתא את ומונה בין החילופין שבין מערבאי ומדנחאי (שבסוף מקראות גדולות ד' באזיליא) למערבאי כל אשר עשית ולמדנחאי את כל אשר עשית כתיב והר"ן בנדרים כתב מיהו בספרים שלנו קרי וכתיב וכו' ע"ש והובא בהגה' ר"ע איגר למס' שבת דף נ"ה והוא לכאורה כספרי מדנחאי וכן נראה כוונת הגה' הגרא"ו שם שכתב ג' תיבות את דהגד הגד יש למחוק עכ"ל וע' מנחת שי, וע' הערות אות ז' לר"ש בובער על הפסיקתא דרב כהנא פסקא ט"ז שכתב על גירסת הפסיקתא שם את (כל) אשר עשית דכ"ה בכ"י אקספארד ופארמא וצ"ל כל אשר עשית ע"ש ולא כיון יפה בזה כי הפסיקתא דרב כהנא היא בזה אליבא דמדנחאי וע"כ אין מהצורך להגיה ורבנו טוביהו נראה שהיו לפניו ספרי מערבאי כל אשר עשית. — מ"ש המקבר כל שכן בחייו הוא במדרש רות שם שאין תלמוד לומר בחיי אישך ובכ"י פע ליתא. מז) הובא בשרש ישי ל"א ב' והביאו בס' שמחת הרגל להגאון חכם אזולאי דף כ"ג ב', וליתא בכ"י פע וע' לעיל קאפי' א' אות קמ"ט. מח) איני כשובה כאחת שפחותיך, פע על לב שפחתך וגו' לפי שאמר לה ישלם ד' פעלך ותהי משכורתך שלימה. מט) מדרש רות פ"ה שאין לשקר תשועה וכן הוא בכ"י פע וא וע' מתנות כהונה שם וסנהדרין (ד' ויען) כ"ד א' וגליון ש"ס שם וע' רש"י ורמב"ן ושפתי חכמים מטות ל"ב מ"ב, ותיבת לה הוספתי ע"פ כ"י ק ובכ"י קמ איתא לה לא מפיק אמר וכו' ובכ"י א לה מפיק ה' ומ"ש הוא. נ) ק אמר לה בועז, פע אמר לה אין את מן השפחות אלא

גשי הלם(נא) רמוזה במלכות בית דוד שנ׳ (שמואל ב׳ ז׳ י״ח) כי הביאתני עד הלם.

ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחמץ(נב) שהחמץ יפה לשרב(נג) ד״א בחמץ(נד) בחלב חמוץ וגם הוא יפה לשרב. ויצבט לה קלי(נה), זהו ששנינו במס׳ חגיגה(נו) אחריים ותוך ובית הצביטה מקום שטובלין בו כי יש קערות ובתוכם כעין כף והוא בית הצביטה(נז), ד״א ויצבט(נח) מלשון צבתה שהוא מתנפח בחומץ(נט). מדרש ואכלת מן הלחם(ס) לחמה מן המלכות, וטבלת פתך בחמץ אלו היסורין, ותשב מצד הקוצרים שני צידיה(סא) ממלכות בית

גבירה את. נא) שבת קי״ג ב׳ ר׳ אלעזר אמר ובמדרש רות פ״ה וילקוט רות רמז תר״ג ר׳ יוחנן. נב) שבת קי״ג ב׳ וילקוט רות רמז תר״ג ומדרש רות פ״ה, ויקרא רבה פל״ד וע׳ מתנות כהונה ברות ובויקרא שהטעם שטבע כל דבר חמוץ קר ולא כמו שכתוב בספר שבילי אמונה נתיב ד׳ דף מ״ב ב׳ והרלב״ג כתב כי החומץ משקיט הצמא ומקרר ומחזיק האצטומכא (Στομαχος, Magen.) וזה כלו צריך בעת החום המופלג כי אז תחלש האצטומכא מגודל הצמא [נראה דבדרש מדכתיב בחומץ בפתח שהוא במקום ה׳ הידיעה ולא בחומץ בשוא דמשמעותו בדבר הידוע לטוב ויפה וזהו חומץ שיפה לשרב ולכך היה נודע שהוא מלוי שם, גם דחז״ל שבת שם רמז שעתיד בן לצאת ממנה שמעשיו קשים כחומץ נלמד מה׳ הידיעה, שה״ל]. נג) א איתא כאן ותרגומו וטמישי סעדיך בתבשילא דאתבשל בהלא ונראה שהמעתיק הוסיף זאת. נד) בכ״י א ופע ד״א חומץ חלב חמוץ וזה הוא מה שאיתא בתרגום סורי ܘܨܒܥ ܠܚܡܐ ܒܚܠܒܐ (וצבע לחמא בחלבא) ובתרגום ערבי وَفَتَّ خُبْزًا وَصَبَّ عَلَيْهِ لَبَنًا. — עד כאן נשמטה בכ״י אנ ולא הועתק לי. נה) קודומה לו בלשון משנה במס׳ חגיגה, א וה תרגום ואושיט לה (קמח) קלי ואכלת ושבעת ושיירת (בתרגום שלנו איתא ואשתארת) וזהו ששנינו וכו׳ ומ״ש בכ״י אנ ויצבט לה קלי ויושט לה ואין לה דמיון אלא בלשון משנה אחריים ותוך ובית הצביטה הוא פרש״י ובכ״י פע הגירסא זהו ששנינו במס׳ חגיגה אחוריים ותוך ובית הצביעות וזהו כגירסת התוספתא פ״ג דחגיגה וע׳ רע״ב על משנה דחגיגה שם. נו) דף כ״ב ב׳ וע׳ רש״י רות הנ״ל והראב״ע כתב אין לו חבר ופירושו כמו נתינה. נז) מקום שטובלין עד והוא בית הצביטה ליתא פע וה ובכ״י א ליתא תיבת בו ובכ״י י וקמ איתא מקום שטובלין בו הקערות ובתוכם וכו׳ וכאן יש הוספה בכ״י ה וא וז״ל לפי שזה (א זה) הפירוש זה פירושו (א ליתא זה פירושו) ויצבט לה קלי והשרה לה מעט דהכין מציאין ראיה ממסכת חגיגה פ׳ מומר בקודש (פ׳ חומר בקודש ליתא א) אבל פשוטו כתרגומו עכ״ל ור״ל מה שאמר רב אסי א״ר יוחנן בגמרא שנקיי הדעת צובעין ופרש״י שם ד״ה צובעין מטבילין אוכלין או בחרדל או בחומץ וכו׳ ע״ש הוא כמו שמפורש בכ״י וע׳ בתוספתא פ״ג דחגיגה אבל הערוך ערך בית צבע פירש מקום שנקיי הדעת שותין בו ע״ש ונראה שההוספה הזאת בכ״י ה וא אינה מהספר שפירוש הראשון של המחבר הוא כרב יהודה אמר שמואל בחגיגה שם מקום שצובעו ופרש״י שאחז בו ומשיטו לאחרים וההוספה שהיא בכ״י הנ״ל הוא מה שאמר רב אסי א״ר יוחנן שם וזהו הדבר אחר שאיתא בכ״י מ. נח) ק מלשון לבתה כיפקה מתנפח בחומץ. נט) א הוסיף כאן והט׳ הפילה ובכ״י פע והט׳ טפילה ונראה כוונתן שתיבת ויצבט ותיבת לבתה הם משרש אחד והט׳ שבתיבת ויצבט היא טפילה הפילה ר״ל שאיננה אות השרש והיא זרה. גם לגירסת שאר הכ״י נראה שדעת רבינו טוביהו דתיבת לבתה ותיבת ויצבט שניהם משרש אחד אכן זה נגד דעת המדקדקים המפרשים שכתבו דשרש לבתה הוא לבה ושרש ויצבט הוא צבט כמ״ש הרד״ק בס׳ שרשים והר״ש פרחון בס׳ מחברת הערוך. ס) מדרש רות פ״ה וע׳ ילקוט רות רמז תר״ג ושבת קי״ג ב׳ ונראה שצ״ל לחמה של מלכות כמו שהוא בכ״י ק ופע ובמדרש וילקוט. סא) נראה ט״ס וצ״ל כבמדרש שנולדה ממנו וכו׳ או שצ״ל שני צדיהם שהקוצרים היו יושבים בינו לבינה כפירש״י במס׳ שבת, ובגמרא שם איתא רמז לה עתידה

דוד שברח(סב) מפני אבשלום בנו(סג), ותאכל בעולם הזה ותשבע(סד) לימות המשיח, ותתר לעתיד לבא, ד״א ותתר מלמד שישרת ברכה(סה) במיעוה.

טו) ותקם ללקט, מלמד שלא(סו) נתבטלה ממלאכתה.

טז) וגם של תשלו לה מן הצבתים, כלומר(סז) הפילו לה מן הצבתים שבידכם כדי שתמצ׳ ללקט(סח) כמו (דברים כ״ח מ׳) כי ישל זיתך.

יז) ותלקט בשדה עד הערב ותחבט את אשר לקטה, כדי(סט) שלא תהא נושאת(ע) העמרים על שכמה, ויהי כאיפה שעורים שהם(עא) ג׳ סאין.

יח) ותשא ותבוא העיר, מלמד שלא עמדה(עב) בשום מקום שלא יפגעו בה מן הפריצים.

יט) ותאמר לה חמותה איפה לקטתי [וגו׳] ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז(עג) תני בשם ר׳ יהושע(עד) יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם הבעל הבית לפי שמזכו (עה) לחיי העולם הבא.

כ) ותאמר נעמי [לכלתה] ברוך הוא לי׳ אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים, את החיים(עו) שפרנס אותן(עז), ואת המתים שזכר אהבתם(עח) של ראשונים. גדול החסד(עט)

מלכות בית דוד שנתקלקל ובכ״י פע איתא שני לודה המלכות מדוד ובכ״י קמ שני לידה. סב) ק ליתא שברח, א כשברח, פע בברחו. סג) נראה שחסר כאן ויצבט לה קלי שחזרה לו מלכותו כבמדרש רות. סד) כ״ה ע״פ כ״י א ופע וכ״ה בשבת ובמדרש וילקוט הנ״ל אות ס׳ ובכ״י מ, קמ ו׳ איתא בטעות ותאכל וכו׳ ותשבע לעולם הבא ולימות המשיח ותותר לעתיד לבא ובכ״י ק ותשבע לעולם הבא ותותר לימות המשיח וט״ס הוא ול״ל כבכ״י א. סה) מדרש רות פ״ה, ויקרא רבה פל״ד מדרש משלי פי״ג, ילקוט רות רמז תר״ד, פסיקתא דרב כהנא פסקא ו׳ והערה כ׳ וכ״ה בר״ש בובער שם ופסיקתא רבתי פסקא ט״ז. סו) בכ״י ה, פע וא מלמד שלא נתרשלה במלאכתה וע׳ משיב נפש ופירוש המלבים וע׳ מ״ש לעיל אות י׳ בשם הכתב והקבלה ואפשר שגם כאן יש לפרש כן הגם שהתיבות אינן בפסוק אחד. סז) ילקוט רות רמז תר״ד וע׳ מדרש רות פ״ה. סח) ר״ל ישל משרש נשל ושל תשולו משרש שלל קרובים זה לזה וע׳ רש״י ורלב״ע ובאר מים על פרש״י בס׳ משיב נפש ור״י חיוג בס׳ שלשה ספרי דקדוק שרש שלל וספר השרשים לרד״ק ור״ש פרחון בס׳ מחברת הערוך, ובכ״י ק ואנ ליתא כדי שתמלא וכו׳ ואיתא בכ״י ק ולבתים פירוש עמרים קטנים ופי׳ שול תשולו כמו כי ישל זיתיך, שכוח תשכחו עשו עצמיכם שכיחים ובכ״י אנ שול תשולו שכח תשכחו עשו עצמי (צ״ל עצמיכם) כאלו אתם שכיחים, הלבתים עמרים קטנים ויש דוגמא בלשון משנה מלאן לבתים או כרוכו׳ עכ״ל ונראה שזה הוא מרש״י וע׳ אבן יחייא. סט) הובא בשרש ישי מ״ק ב׳ וע׳ פי׳ הגאון מלבים. ע) כ״ה בכ״י ק ופע ובכ״י מ נושא את העמרים ובכ״י קמ נושאה ויש כאן גליון בכ״י מ וז״ל משאת העמרים כבידה עליה ואינו שייך להספר. עא) מדרש רות פ״ה ותרגום וע׳ פירוש מהרז״ו על מדרש רות. עב) הובא בשרש ישי מ״ה ב׳ ובכ״י א איתא שהתה בשום מקום כדי שלא יפגעו בה הפריצים ובכ״י פע שלא עמדה בשום מקום שלא תתוועד עם הפריצים. וע׳ מ״ש לעיל אות י׳ ואות ס״ו בשם הכתב והקבלה. עג) א איתא כאן היום גרמתי לו מלות וכו׳. עד) מדרש רות פ״ה, ויקרא רבה פל״ד וילקוט ויקרא רמז תרס״ה, ובילקוט רות רמז תר״ד הגירסא תני ר׳ הושעיא. עה) א עם בעל בית שמזכהו, פע העני עושה לעצמו עם בעל הבית שמזכהו. עו) במדרש רות פ״ה ובילקוט רות רמז תר״ה דרש עם המתים שנטפל בתכריכיהון וע׳ פירוש מהרז״ו ורד״ל על מדרש רות ובאר מים על רש״י ודעת המחבר היא כפשטות המקרא. עז) קמ אותו, ה אותנו, פע שזן ופרנס אותם. עח) של ראשונים ליתא א ופע ובכ״י אנ ליתא כל זה ומועתק שם מפרש״י ז״ל יהי מכירך ברוך, בעל השדה שנשא לך פנים ללקט בשדהו.

מן הצדקה כי הצדקה לחיים והחסד לחיים ולמתים הצדקה בממונו והחסד בגופו ובממונו.

כא) ותאמר רות המואביה אמ״ר חנין בר לוי בוודאי מואביה(פ) היא שהרי הוא אמר לה וכה תדבקין עם נערתי כלומר עם הנקבות(פא) והיא אמרה כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין(פב).

כב) ותאמר נעמי אל רות טוב בתי כי תצאי עם נערותיו(פג) ולא יפגעו בך בשדה אחר, ויוציאוך(פד) מצניעותך.

כג) ותדבק בנערות בעז ללקט עד כלות קציר השערים וקציר החטים אמ״ר שמואל בר נחמני(פה) ג׳ חדשים מתחלת קציר שעורים עד כלות(פו) קציר החטים.

ג א) ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך, שאין(א) מנוח לאשה אלא לבית(ב) בעלה.

את החיים ואת המתים שזן ופרנס את החיים ונטפל בתכריכי הכשים (צ״ל המתים). עט) סוכה מ״ט ב׳ ת״ר בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה וכו׳ ע״ש ובכ״י פע איתא גדול גמילות חסד יותר מן הצדקה שהצדקה לחיים והחסד בגופו ובממונו. פ) מדרש רות פ״ה וע׳ ילקוט רות רמז תר״ד ושם הגירסא א״ר יוחנן ודאי מואביה היא שהוציאה עילה על אותו צדיק וע׳ יפ״ע ופירוש מהרז״ו על המדרש וס׳ משיב נפש ופי׳ הגאון מלבים, ובכ״י א הגירסא א״ר חנא בר לוי ובכ״י ק א״ר חנין ב״ר לוי ובכ״י פע אמ״ר חייא בר לוי [נלענ״ד בס״ד לפרש עפמ״ש במדרש לעיל פ״ד ויאמר בועז וגו׳ וז״ל וכה תדבקין עם נערותי אלו הצדיקים שקרויין נערים שנ׳ התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך עכ״ל דהנה קשה לומר שיהיו לו לבועז נערות בשדה עם הקוצרים וכי זו מדת צניעות וכבודה בת מלך פנימה הלא ודאי דלא היו שם נערות כלל רק בועז אמר אליה דרך צניעות עם הנערות וגו׳ לרמז לה שאין לה לדאוג כלל מן הנערים כאילו אין שם רק נערות כי צדיקים המה וכדברי מדרש הנ״ל, אכן רות לא הבינה דבריו ובאשר ידעה שאין שם נערות כלל לא שמה לב על הלשון כלל כי אם על המכוון וסיפרה ועם הנערים וגו׳ ועל זה קאמר המדרש כאן ודאי מואביה היא וכו׳ שלא הרגישה ולא הבינה חכמת דברי בועז בזה אבל נעמי הבינה היטב שלא יצא דבר זה מפי בועז עם הנערים וכו׳ רק בלשון נקות להבינה שהנערים הם צדיקים ולמדה דעת את רות להבינה כוונת בועז באמרה כי תצאי עם נערותיו, והכתוב מעיד על צדקת הצדיקים שכן היה באמת באמרו ותדבק בנערות בועז. שה״ל]. פא) פע ליתא כלומר עם הנקבות. פב) ק ליתא כאן כלומר הנערים. פג) א כלומר עם הנקבות וע׳ רא״ב״ע. פד) א שמא יוציאוך. פה) ילקוט רות רמז תר״ד א״ר שמואל בר נחמני כל מקום שנ׳ וכו׳ ובמדרש רות פ״ה ובכ״י פע א״ר שמואל בר נחמן. פו) ק ג׳ חדשים הם מיום תחלת קציר השעורים עד יום כלות וכו׳. א) ע׳ תנחומא פ׳ בא ורא״ב״ע והערות לעיל קאפ׳ א׳ אות קכ״ז [המדרש מביא כן לעיל (קאפ׳ א׳ פסוק ט׳) ומצאן מנוחה דהחילוק בין מנוחה למנוח נראה דמנוח הוא מרגוע קצת לזמן קצר או מוגבל באופן בלתי שלם כמו ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה (בראשית ח׳ ט׳) ע׳ ב״ר פל״ג, ולא יהיה מנוח לכף רגלך (דברים כ״ח ס״ה), לא מצאה מנוח (איכה א׳ ג׳) אבל מנוחה היא מנוחה שלמה של שמחת הגוף והנפש כמו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה (דברים י״ב ט׳) ודחז״ל זה שילה, וירא מנוחה כי טוב וגו׳ (בראשית מ״ט ט״ו) ובמדרש שם אין מנוחה אלא תורה, ומנוחה לא מצאתי (ירמיה מ״ה ג׳) אין מנוחה אלא נבואה בילקוט שם ובזה יובן כי לעיל ברכה נעמי את רות וערפה בלב ועין טוב במדה מרובה דאמרה אליהן ומצאן מנוחה אבל כאן שהבטיחה את רות לעשות דבר עבורה אמרה מעט כדרך הצדיקים שאומרים מעט ועושים הרבה וע״כ אמרה כאן ואבקש לך מנוח, ולכן בדיוק דרש כן המדרש רות בפסוק דלעיל ולא על פסוק זה. שה״ל]. ב) א שאין מנוח לאשה אלא בבית בעלה, ה שאין מנוחה אלא וכו׳, ק מכאן אמרו חכמים ז״ל שאין מנוחה לאשה אלא בבית בעלה, פע אין

ב) ועתה הלא בעז מדעתנו [וגו'](ג) הנה הוא זרה את גרן השערים הלילה(ד) שהוא היה דש בלילה לאור הלבנה(ה).

ג) ורחצת וסכת, ורחצת(ו) מטנוף ע"ז, וסכת(ז) במצות, ושמת שמלתיך(ח) בגדי השבת, וירדת הגרן מיכן(ט) שאין גרנות במקום גבוה אלא במקום נמוך.

ד) ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם שלא תטעי ותלכי אל מקום(י) משכב הנערים.

ה) ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי אעשה, אלי קרי ולא כתיב(יא) אמ"ר טוביהו ב"ר אליעזר(יב) כי אמרה רות יכול כל שתאמרי אלי אעשה ואלך בדרך מקושטת לא אלא דבר הטוב(יג) והישר בעיני אלהים ואדם אעשה וכן עשתה(יד) שנ' (פסוק ו') ותרד הגרן.

ו) ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה מכאן אמרו חז"ל(טו) (משלי ט' ט') תן

לאשה מנוקה אלא בביאת בעלה. ועי' לעיל קאפ' א' הערה קנ"ז. ג) ק מודעתנו קרובינו והוא מתנחומא פ' בא וכ"כ פרש"י כאן. ד) מקורו נראה התרגום שכתב ית אידר שעורין ברוחא די בליליא. — שהוא היה דש בלילה הוספתי ע"פ כ"י ק ובכ"י פע ליתא כל זה. ה) א יש כאן הוספה וז"ל ואית דאמ' בלילה שהיה הדור פרוץ בגנבה והיה שומר גורנו. (המדרש הובא לקמן פסוק ז' ומה שהוכפל בכאן איננו מהספר). זורה שזורה את המוץ ווינדארי בלע"ז (vanner, ventilare= schwingen, worfeln, windschaufeln) ובכ"י אנ הנה הוא זורה שזורה את המוץ, הלילה שהיה הדור פרוץ בגנבה וגזל והיה ישן שם לשמור גרנו ובשני הכ"י הועתק זה מפרש"י. ו) מדרש רות פ"ה. ז) אנ וסכת אלו מלוות וכ"ה ברש"י, ובכ"י פע ובמדרש רות אלו מלות ולדקות. ח) שבת קי"ג ב' וירושלמי פאה פ"א ה"א ומדרש רות פ"ה וילקוט רות רמז תר"ד ופסיקתא רבתי פסקא כ"ג והערה ט"ו למגן דוד שם וכתב המהרש"א בח"א שבת שם דהדרשה מדכתיב שמלתיך בלשון רבים ולא שמלתך דמשמע שלקחה עמה שני מלבושים דהיינו מלבוש שהיה עליה ומלבוש של שבת ור"ל דהקרי הוא שמלתיך והכתיב הוא שמלתך ועי' בס' משיב נפש, ומהר"ש מלבים כאן ובהתורה והמצוה משפטים כ"ב כ"ו כתב שהחלוק בין כסות לשמלה דשמלה היא החשובה ויקרה ע"ש. — בכ"י ק ליתא זה ובכ"י אנ ושמת שמלתיך אלו בגדים של שבת ובכ"י א וי בגדי שבת ובכ"י פע אלו בגדי שבת. ט) מדרש רות פ"ה ובתנחומא פ' בהר ובילקוט רות רמז תר"ד ובכ"י ק איתא מכאן אמרו שאין הגרנות עומדין וכו' ובכ"י א ליתא אלא במקום נמוך ונתוסף שם וירדתי כתיב (וקרי וירדת) כלומר זכותי תרד עמך ובכ"י פע איתא וירדת הגורן וירדתי כת' יתר יו"ד אמ' לה זכותי היא עמך ע"א מיכאן שאין עושין גרנות וכו' והדרשה דירדתי היא בירושלמי פאה פ"ק ה"ק ובמדרש רות פ"ה ובילקוט רות רמז תר"ד והובא ג"כ ברש"י. עוד שם בכ"י אנ אל תודעי לאיש לבועז והוא מפרש"י. [בספרים נרשם הכתיב ושמתי וקרי ושמת אכן המנחת שי כתב דבכמה ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים ובמסורה אין בו קו"כ ע"ש דלפ"ז מיושבת קושית המשיב נפש למה לא דרשו חז"ל בזה, אמנם לגירסת הספרים דהכתיב ושמתי וקרי ושמת נראה לפרש עפמ"ש בסמוך דנעמי רצתה שתלבש רות תכף בגדי כבוד לכך כתיב ושמתי שנעמי אמרה להלבישה ולהשים בגדיה עליה ובאשר רות מיאנה לעשות כן שוב אמרה לה ושמת אתה בעצמך עליך את הבגדים שם בגורן. שה"ל]. י) י אל מקום הנערים, ק ותלכי אל מקום משכב הנערים שהם שוכבים שם. יא) הובא בדרש ישי כ"ז א' ובמנחת שי ,,ובמדרש לקח טוב לר' טוביהו ב"ר אליעזר'' ודרש הקו"כ ע"פ הגמרא שבת קי"ג ב' ותנחומא פ' בא ופ' בהר שהיא הדרשה שהביא המחבר בפסוק דלאחר זה ור"ל כל אשר תאמרי אעשה כל מה שתאמרי עלי על נפשי אעשה אבל לא כאשר את אמרת שאלך בדרך מקושטת ועי' מדרש רות פ"ה וילקוט רות רמז תר"ה ונדרים ל"ז ב'. יב) ה ז"ל ובכ"י פע אמר טוביהו ב"ר אליעזר ז"ל אמרה כל שתאמרי אעשה ואלך מקושטת בדרך אלא אלי דבר הישר והטוב אלי אותו אעשה וכן עשית. יג) כ"ה א, קמ וי ובכ"י מ טוב. יד) א ליתא וכן עשתה. טו) שבת קי"ג ב' וע"ע תנחומא פ'

לחכם ויחכם עוד זו רוח שלא החליפה בגדיה בבית(טו) אלא בגורן.

ז) ויאכל בעז וישת וייטב לבו יש אומר' שאכל מיני מתיקה(יז) אחר המזון לפי שהמתיקה מרגלת הלשון בתורה ויש אומ' וייטב לבו שעסק(יח) בתורה. ויבא לשכב בקצה הערמה ותבא בלט(יט) בצנעה למה כן(כ) ר' פנחס ב"ר חמא בשם ר' סימון אומ'(כא) לפי שאותו הדור שטופין בזמה היו שנותנין שכר לזונות מן הגרנות ד"א מפני מה(כב) היה עומד ביעז בגורן מפני שהצדיקים רחוקים(כג) מן הגזל לפיכך ממונם חביב עליהם.

ח) ויהי בחצי הלילה גלוי(כד) היה לפני הקב"ה שעתיד דוד לצאת ממנה(כה) ושהיה (כו)עומד בחצי הלילה שנ' (תהלים קי"ט ס"ב) חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך, לפיכך עמד לה זכות גדול(כז) שלא כעס עליה בעז.

בהר והערה קי"ג לר"ש בובער בתנחומא פ' בא ובכ"י אג הועתק כאן מפרש"י ז"ל ותרד הגורן ותעש היא אמרה ורחצת וסכת ושמת שמלתיך עליך ואח"כ וירדת הגורן היא לא עשתה כן, אמרה מי הפוגע בי כשאני מקושטת יאמר זונה אני לפיכך ותרד הגורן תחלה ואח"כ ותעש ככל אשר צותה חמותה ובכ"י א וה איתא כאן בפי' אלו קשרים (ה בגמרא מקפלין את הכלים) ושם פסוקים רבים מזה הספר מפורשים יפה יפה. טז) כ"ה א ובכ"י מ, קמ וי מן הבית ובכ"י פע זו רות שלא נתקשטה אלא [ותרד] הגורן. יז) מדרש רות פ"ה וילקוט רות רמז תר"ד, ובתנחומא פ' בא שאכל מתיקות אחר מזונו לפי שמיני מתיקה מרגילין הלשון לתורה, ובכ"י ק איתא ששתה מים מתוקה אחר הסעודה ובכ"י פע יש אומ' אכל פרפראות (צ"ל פרפראות או פרפריות) מתוקות אחר המזון שהמתוקות מרגלת הלשון לתורה וביאור המאמר ע' בפתיחה אשכנזית בסוף הספר. יח) מדרש רות פ"ה וילקוט רות רמז תר"ד ותנחומא פ' בא. יט) תנחומא פ' בא בלט בנוח וכן פרש"י בנחת ולפי זה השרש הוא לאט אבל המחבר מפרש בצנעה וכ"כ התנחומא פ' בהר והרלב"ג בסתר ולפירוש זה הוא שרש לוט כמ"ש הרד"ק בשרש לוט. כ) א ולמה. כא) במדרש רות פ"ה הגירסא ר' פנחס ב"ר חמא ובילקוט רות רמז תר"ה ר' פנחס בריה דר' שמעון ובתנחומא פ' בא הובא סתם לפי שהיו פרוצין ובתנחומא פ' בהר אלא שהיה דורו פרוץ בעריות וגזל ובכ"י פע איתא לפי שאותו הדור שטופין בעבירות היו והיו נותנין שכר לזונות מן הגרנות וכה"א (הושע ט' א') אהבת אתנן על כל גרנות דגן ומ"ש המחבר ד"א מפני הצדיקים וכו' איתא במדרשים ובילקוט שם ולא עוד אלא לפי שהצדיקים וכו' וע"ע בראשית רבה פכ"ז ולעיל הערה ה'. [אגב אורחא אציע בזה מה שאמרתי בס"ד על רבנו בחיי פ' וישלח דף מ"ג ג' וז"ל ויותר יעקב לבדו דחז"ל מלמד שחזר על פכין קטנים ללמד שממונם של צדיקים חביב עליהם כדי שיתרחקו מן הגזל כך פירש"י ז"ל והכוונה כדי שלא יסתכנו הבנים הקטנים בדרך אם לא ישתו ולכך שם עצמו בסכנה לחזור עכ"ל ודבריו תמוהים לכאו' דא"כ שהיה צורך כל כך באותן פכים קטנים מנלן מינה דממונן ש"ל חביב עליהם? אכן כוונת רבנו בחיי דדרשת חז"ל היא כמ"ש הרא"ש ז"ל דמדכתיב ויעבר את אשר לו מוכח דהנשאר היה דבר פחות הערך ואעפ"כ הטריח עצמו יעקב אבינו להצילו משום שחביב ממונן ש"ל וכו' אכן הכתי תקשי וכי כך היא מדת הצדיקים להקפיד על פחות משוה פרוטה אלא ודאי דצורך גדול היה לו בפכין קטנים הממה דאיש אחר לא היה מטריח עצמו עליהם משום שבכל מקום ומקום ימצא דוגמתן להשקות בהם בניו ולא יבואו לידי סכנה על ידי שיצטרך לחפש אחרי כלי שתייה, אבל יעקב אבינו לא בחר בזה ליטול ממקום אשר ימצא מפני השש גזל לכך הטריח את עצמו על דבר פחות הערך שהיה לו לצורך גדול ככ"ל ומזה מוכח דממונם ש"ל חביב עליהם כדי שיתרחקו מן הגזל. שה"ל]. כב) מפני מה היה עומד בועז בגורן הוספתי ע"פ כ"י א. כג) א בורקין. כד) ע' מדרש רות ריש פ"ו ובמדבר רבה פט"ו וילקוט רות רמז תר"ו ותנחומא פ' בהעלותך והערות לר"ש בובער שם אות פ"ב ופסיקתא רבתי פסקא י"ז והערות מגן דוד שם אות י"ז. כה) ממנה כ"ה בכ"י ק ובכ"י פע איתא ג"כ שהיה דויד עתיד לצאת הימנה ובכ"י ממנו ולפ"ז קאי על בועז. כו) א, ק, קמ וי שהיה

ויחרד האיש אמ' לה(כח) מי את(כט) אשה או רוח אמרה לו אשה אמ' לה פנויה או אשת איש אמרה לו פנויה אמ' לה טמאה או טהורה אמר' לו טהורה ומי את ומה שמך(ל) (פסוק ט') ותאמר אנכי רות אמתך.

וילפת מלמד שנעשית(לא) בשרו כראשי הלפת(לב) ד"א וילפת כמו (שופטים ט"ז כ"ט) וילפת שמשון(לג) שהיה ממשמש(לד) בכשרה כיון שראה שהיה לה שיער אמ' הרוחות אין להן שיער והנה אשה שכבת מרגלתיו.

ט) ויאמר מי את ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך על אמתך ראה(לה) מה בין צניעות לשאין (לו)צניעות זו(לז) אומרת בלשון נקיה ופרשת כנפיך ולהלן הוא אומר (בראשית ל"ט ז') ותאמר שכבה עמי בלשון פריצות.

י) ויאמר ברוכה את ליי' בתי אמ"ר יוחנן(לח) לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך (לט) אצל זקן לברכו שהרי בעז בן פ' שנה היה וברכתו נעמי ואמרה ברוך הוא ליי' מיד (מ)נפקד ורות בת מ' שנה היתה ובירכה בועז ומיד נפקדה.

לבלתי לכת אחרי הבחורים מלמד(מא) שהאשה אוהבת בחור מסכן יותר מזקן עשיר.

יא) ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה לך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את(מב) וראויה לגבור חיל.

ובכ"י פט שהיה עומד בחצי לילה בתפלה ונראה שצ"ל כבכ"י האחרון. כז) ק זכות דוד, י זכות שלא כעס. כח) מדרש רות פ"ו וילקוט רות רמז תר"ו ובשניהם מתחיל המאמר וילפת לפפתו כחזזית התחיל ממשמש בשערה אמר הרוחות אין להם שער אמר לה מי את רוח או אשה וכו' ובכ"י א כשבור שד הוא אמר לה מי את אשה או רוח וכו'. כט) ה מה את, פט מי את אשה את או רוח, פנויה את או אשת איש אמרה לו פנויה אמ' לה טהורה את או טמאה אמ' לו טהורה. ל) א אמר לה מה שמך אמרה לו, ק אמר לה ומה שמך ותאמר, פט, קמ וי אמר לה ומי את ומה שמך ותאמר ובמדרש וילקוט איתא רק א"ל מי את ותאמר אנכי רות אמתך. לא) דרשת רב בסנהדרין י"ט ב' ובילקוט שמואל רמז קל"ו וכן תרגומו ואיתרכיך כליפתא בשריה מן רתיתא וע' פרש"י בסנהדרין שם ולפי דרשה זה תיבת וילפת הוא מן שם לפת וע' לקמן אות ל"ג. לב) ה כראשי לפתות וכן הוא בגמרא ובילקוט ובכ"י פט איתא מלמד שנעשה בשרו כמו לפתות. לג) תנחומא פ' בא ופ' בהר וילקוט רות רמז תר"ו, ובמדרש רות פ"ו איתא לפפתו כחזזית והוא לשון גרף ולפת דתרגום ילפת חזזיתא והובא במדרש הנ"ל אות ל"א וע' פירוש מהרז"ו ורש"י ורא"ב"ע ובה"ק בס' משיב נפש ורד"ק בס' שרשים שרש לפת. לד) ה ופג ממשמש בשערה כיון שראה וכו', ק משמש בשערה כיון שראה וכו', י וקמ משמש בשיער כיון שראה, א ממשמש בשערה אמר הרוחות אין להם [אולי יבואר בזה הפסוק מלכים ב' א' ח' איש בעל שער להורות שהוא בן אדם ולא רוח. שח"ל]. שיער והנה אשה וכו'. לה) מדרש רות פ"ו וילקוט רות רמז תר"ו א"ר ברכיה ארורים הרשעים להלן כתיב וכו' שכבה עמי אבל הכא ופרשת וכו'. לו) א לשאינן, ק ופט הצנועות לשאינן צנועות, י ראה מה צניעות לשאין צניעות. לז) א זאת אמרה בלשון נקייה, פט זו אומרת ופרשת כנפיך ולהלן בפרוצות שכבה עמי. לח) זהו כמו בילקוט רות רמז תר"ו אבל במדרש רות פ"ו הם שני מ"ד ר' יוחנן אמר וכו' בעז היה בן פ' שנה ולא נפקד וכו' וריש לקיש אמר רות בת פ' שנה היתה וכו' וע' פירוש מהרז"ו שכתב דזה המדרש אינו סותר מ"ש לעיל דאבצן זה בועז וע' מ"ש לעיל בהקדמה אות ל"ז, וגרסת המדרש רות נראה הנכונה דפלוגתת ר"י וריש לקיש קאי בזה אי אבצן זה בועז או לא כמ"ש היפ"ע. לט) ק מלכת. מ) ק ומיד נפקד שנ' ברוך הוא לד', פט שהרי בועז בן שמונים שנה וברכתו נעמי מיד נפקד וזאת בת ארבעים וברכה בועז ונפקדת. מא) מדרש רות פ"ו א"ר שמואל בר רב יצחק וילקוט רות רמז תר"ו א"ר יוחנן וע' תנחומא פ' בא ובכ"י פט איתא מלמד שהאשה אוהבת בחור ואע"פ שהוא מסכן מזקן שהוא עשיר. מב) פט ראויה לגבור וע' לקמן

יב) ועתה כי אמנם(מג) אם כת' ולא קרי כלומר(מד) אם משמע ספק מי גואל(מה) כי גואל ודאי יש גואל(מו) קרוב ממני אמ"ר יהושע בן לוי(מז) שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אשר לאחינו לאלימלך לעולם(מח) אדם קורא לדודו אחיו כענין שנ' (בראשית י"ד י"ד) וישמע אברם כי נשבה אחיו והלא(מט) אברם דודו של לוט היה כך היה בועז בן אחיו של אלימלך קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר שהיה אחי אביו.

יג) ליני הלילה כבר אמר למעלה (רות ג' י"א) ועתה בתי אל תיראי שהיתה(נ) מפחדת שלא יבזוה(נא) אמ' לה אל תיראי, ליני הלילה אמ' לה הלילה הזה(נב) את לנה בלא איש מכאן(נג) ואילך את בעולת בעל.

והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל לפי(נד) שהיה יותר קרוב מבועז. ואם לא יחפוץ לגאלך, שהיה יודע שיש לו אשה וזו היא התשובה שענה(נה) טוב בבקר שכן כתי' (רות ד' ו') לא אוכל לגאל לי פן אשחית את נחלתי והבין בועז מדעתו (נו)לכך אמר לה ואם לא

קאפ' ד' פסוק י"ג. מג) או פע כי אם. מד) כן כתב ג"כ רש"י וע' מנחת שי. מה) מי גואל כ"ה ע"פ כ"י ה, ובכ"י א ליתא אם משמע ספק כי ודאי יש גואל, ובכ"י קמ אם משמע ספק כי גואל ודאי יש גואל. מו) עד כאן נמחק בכ"י אנ. מז) רש"י כאן ולעיל ב' א' וילקוט רות רמז תר"ו ומדרש רות פ"ו, והובא במדרש ג"כ דטוב ואלימלך ובועז אחים היו ובכ"י א ליתא אמר ריב"ל שלמון ואלימלך וטוב ואבי נעמי אחים היו וכו' וכן איתא בבבא בתרא צ"א א' א"ר חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולן בני נחשון וכו' וכן הובא בתנחומא פ' בהר בשם ר' שמעון ולקמן בתנחומא איתא אם יגאלך טוב יגאל שהיה לו אח גדול ממנו ושמו טוב וזהו סברת רבנן הנזכרת לעיל בשם המדרש רות וע' עץ יוסף בתנחומא שם ונראה שמה שאיתא בכ"י א ואבי נעמי הוסיף המעתיק בטעות מפני דבגמרא איתא כן אכן שם ר' חנן בר רבא אמר רב אמר לה ולא ריב"ל המוזכר במדרש שלא הזכיר אבי נעמי, וע' רשב"ם ב"ב צ"א א' ד"ה ופלוני אלמוני שכתב וז"ל משמע ליה שם הגואל מדכתיב סורה שבה פה פלוני אלמוני עכ"ל וזהו כר' יהושע במדרש רות פ"ז דאמר פלוני אלמוני שמו וע' רהב"ע כאן ורלב"ג על פסוק דלקמן ומ"ש רש"י כאן אבל טוב היה קרוב יותר משמע דסובר כמ"ד דטוב היה שמו לפ"ז קשה אפירושו לקמן ד' א' שכתב שם פלוני אלמוני ולא נכתב שמו לפי שלא רצה לגאול ע"ש ואפשר דסובר רש"י דלא נכתב שמו בפירוש רק בדרך רמז. מח) לעולם ליתא א ואיתא שם שאדם קורא לדודו אחי כענין שנ', פע אדם קורא לדודו אחיו שנ', קלעולם קורא אדם דודו אחיו שנ'. מט) א ואברהם היה דודו של לוט כך היה בועז בן אחי אלימלך וטוב היה אחי אביו, פע ואברהם היה דודו של לוט כך היה בועז בן אחי אלימלך קרובו של מחלון אבל טוב היה לו קריבה יותר שהוא אח אביו, ה וק איתא כבכ"י מ רק איתא שם היה קרוב לו יותר שהיה אחי אביו ובכ"י אנ ליתא כל זה. נ) שהיתה כ"ה ע"פ כ"י א, קמ וק ובכ"י פע איתא שהיתה מתפחדת ובכ"י מ נכתב בטעות שהיה. נא) בכ"י א, ק ואנ שלא יבזוה אמר לה ליני הלילה הזה וכו' ובכ"י פע שמא יבזה אמר לה אל תראי בתי. נב) מדרש רות פ"ו ודרש כן מפני יתור תיבת הלילה דהוי לנכתב ליני והיה בבקר כמו שכתב המתנות כהונה ויותר נראה כדמשמע מפרש"י שתיבת ליני גם כן מיותר מדאמר בועז אחר כך שכבי עד הבקר וכן כתב הבאר מים על רש"י בס' משיב נפש על רות דף כ"ז ב'. — בכ"י פע ליני הלילה כבר אמר בלילה את לנה (נראה דצ"ל כבר אמר לה בלילה הזה את לנה) בלא איש וכו'. נג) מכאן ואילך את בעולת בעל ליתא א ואנ, ובמדרש רות הנ"ל איתא ואין את לנה לילה אחרת בלא איש. נד) א ליתא לפי, פע, קמ וק איתא לפי שהיה קרוב יותר, ה לפי שהיה טוב יותר קרוב וע' מ"ש לעיל אות מ"ז. נה) כן הגה' ובכ"י מ ובשאר כ"י איתא שעשה ובכ"י א שענוה טוב שאמר לא אוכל ובכ"י פע יודע שהיתה לו אשה ותשובה שעשה טוב בבקר ואמר לא אוכל לגאל וגו'. נו) א והבין

יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי יי׳. אמ״ר יוסי(נז) שלשה השביעו(נח) את יצרן ואלו הן יוסף ודוד ובועז, יוסף אמ׳ (בראשית ל״ט ט׳) וחטאתי(נט) לאלהים כלומר בשבועת אלהים(ס) לא אחטא, דוד אמ׳ (שמואל א׳ כ״ו י׳) חי יי׳ כי אם יי׳ יגפנו או יומו יבא ומת, למי נשבע ר׳ אלעזר אומ׳(סא) ליצרו השביע ר׳ שמואל בר נחמן אומ׳ לאבישי השביע חי יי׳ אם תגיע בו דמך אני מערב את דמו(סב), בועז אמ׳ חי יי׳ לא(*) אגע בה ולמה אמ״ר יהודה לפי שכל הלילה היה יצרו(סג) תקפו ואומ׳ לו אתה פנוי והיא פנויה בוא עליה(סד) לפיכך השביע(סה) ליצרו ד״א חי יי׳ כיון שאמר אם יגאלך טוב יגאל ואם לאו וגאלתיך אנכי אמרה לו(סו) שמא מילי דעלמא אתה(סז) אומ׳ אלי מיד נשבע לה חי יי׳ כאשר אמרתי לך כן אעשה.

יד) ותשכב מרגלותיו עד הבקר ותקם בטרם יכיר אמ״ר ברכיה(סח) בטרום כתיב(סט)

בועז דעתו לפיכך אמר לה וכו׳, פע הבין בועז ולכך אמר לה וכו׳ חי יי׳ שכבי עד הבקר. נז) מדרש רות פ״ו, ויקרא רבה פכ״ג ובמדבר רבה פט״ו וע׳ פרד״א פל״ט ותנחומא פ׳ בהעלתך ומדרש תהלים מזמור ז׳, ובילקוט שמואל רמז קל״ז וקל״ה איתא חי ד׳ וכו׳ מכאן היה ר׳ יאשיה אומ׳ צריך אדם להשביע את יצרו שכן אתה מוצא בכל הצדיקים וכו׳ באברהם וכו׳ בבועז וכו׳ בדוד כו׳ באלישע וכו׳. נח) כ״ה י, ק ופע ובכ״י מ וקמ הושבעו ובכ״י ה השבען ותיבות ואלו הן ליתא פע ובהוספה דכ״י פע איתא שלשה הן שבא יצרן לתוקפן ונזדרזו עליו בשבועה ואלו הן. נט) במדרש רות פ״ו יוסף דכתיב וכו׳ ר׳ הונא בשם ר׳ אידי כלום קריא חסר והטאתי לאלהים והטאתי לד׳ אין כתיב כאן וכו׳ ובויקרא רבה פכ״ג ר׳ הונא בשם ר׳ אידי וכו׳ אמר כלום המקרא חסר והטאתי לד׳ אין כתיב כאן וכו׳ וע׳ לקמן בסוף הספר בהוספה דכ״י פע. ס) א בשבועה לא אחטא, פע יוסף אמר ואיך אעשה הרעה הגדולה. סא) מדרש רות פ״ו ר׳ אליעזר אומר ליצרו נשבע וכו׳ ובויקרא רבה פכ״ג ר׳ יוחנן אמר ליצרו נשבע ור״ש בן לקיש אמר לאבישי נשבע וכו׳ ובמדרש תהלים מזמור ז׳ ר׳ אלעזר אמר וכו׳ ר׳ שמואל בר נחמני אמר לאבישי בן צרויה וכו׳ וכן הוא בילקוט שמואל רמז קל״ה, ובבמדבר רבה פט״ו ובתנחומא פ׳ בהעלתך ולא בועז לבד אלא כל הצדיקים משביעין ליצרן שכן אתה מוצא בדוד וכו׳ א״ר שמואל בר נחמן היה יצרו בא וכו׳ וע׳ לעיל אות כ״ז ולקמן בהוספה דכ״י פע. סב) דמך אני מערב את דמו הוספתי ע״פ כ״י ה וא וכן הוא ג״כ במדרשים הנ״ל ובהוספה דכ״י פע. (*) פע אם אגע בה ובכ״י י לא אגע בך ותיבת לאו הוספתי ע״פ כ״י א. סג) בויקרא רבה פכ״ג הגירסא היה יצרו מפתהו ובמדרש רות הנ״ל ובבמדבר רבה פט״ו ובתנחומא פ׳ בהעלתך היה יצרו מקטרגו ובילקוט רות רמז תר״ו היה יצר הרע מקטרו ומצערו ומפתהו בדברים ובספרי פ׳ בהעלתך לפי שהיה יצר הרע יושב ומצערו וע׳ רש״י ותנחומא פ׳ בא ובכ״י ה וק היה יצרו תקפו ומקטרגו ובכ״י פע לפי שכל הלילה יצרו תקפו אומ׳ לו אתה פנוי וזאת פנויה. סד) בוא עליה הוספתי ע״פ כ״י ה וק ובכ״י מ איתא כאן על הגליון ונאה לפנוי לבא על הפנויה. סה) א נשבע ליצרו, פע לכך נשבע ליצרו. סו) במדבר רבה פט״ו ותנחומא פ׳ בהעלתך א״ר יהושע בן לוי ברבי שלום אמרה לו בדברים אתה מוציאני וכו׳ ותנחומא פ׳ בהר א״ר חנינא ופ׳ בא א״ר הונא וע׳ תנחומא פ׳ בהעלתך הערה פ״ג לר״ש בובער שם והראב״ע כתב על הפסוק הזה שטוב אינו שם הגואל דאילו היה כן למה אמר הכתוב פלוני אלמוני והרלב״ג הביא השני הדעות וע׳ מ״ש לעיל הערה מ״ז. סז) א במילי דעלמא אתה מוציאני, פע שמא דברים בעלמא אתה אומ׳ מיד נשבע לה חי כי כאשר נשבעתי כן אעשה, ובכ״י אנ הועתק כאן מפרש״י וז״ל חי ד׳ אמרה בדברים אתה מוציאני קפץ ונשבע לה שאין מוציאה בדברים ויש מרבו׳ אומרים שהיה יצרו מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה בוא עליה ונשבע שלא יבוא עליה כי אם ע״י נשואין ומכאן חסר בכ״י הנ״ל עד פסוק י״ד ויעמד שם שעורים. סח) מדרש רות פ״ז, ובילקוט רות רמז תר״ו הובא סתם וע׳ חדושי רד״ל על מדרש רות כאן אות א׳. סט) כ״ה בכ״י פ, א וק, ובכ״י מ, קמוי בטרם כתיב וט״ס הוא ובכ״י

ובטרם קרי מלמד(ע) ששהת ו' שעות שוכבת מרגלותיו ויאמר אל יודע כי באה האשה למי אמר כן אמ"ר מאיר(עא) לבן ביתו, אמ"ר חונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל ב"ר יצחק(עב) כל אותו הלילה היה בועז שוחה(עג) על פניו אמר(עד) רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא נגעתי בה יהי(עה) רצון מלפניך שלא יודע שלא(עו) יתחלל בי שם שמים.

ט״) ויאמר הבי המטפחת(עז) הב כתי'(עח) מלמד שהיה מדבר בלשון זכר(עט) כדי שלא ירגיש שום אדם בו. ואחזי בה ותאחז בה(פ) מלמד שהגרה מתניה כזכר. וימד שש שערים דרש בר קפרא בצפרין(פא) וכי יש דרכו של מלך לישא לו אשה בשש שעורים או יש דרכה של אשה לישא שש סאין אלא רמז לה שעתידין(פב) לצאת הימנה ששה בנים שמתברכין(פג) בשש ברכות דניאל חנניה מישאל ועזריה דוד ומשיח(פד), במשיח כתיב (ישעיה י"א ב') ונחה עליו רוח יי' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יי', בדוד כתיב (שמואל א' ט"ז י"ח) ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר ויי' עמו, בדניאל חנניה מישאל ועזריה(פה) כת' (דניאל א' ד') ילדים אשר אין להם כל מאום וטובי מראה ומשכלים בכל חכמה וידעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמד בהיכל המלך מפורש(פו) בפ' חלק(פז); פשטיה דקרא וימד שש

א ליתא ובטרם קרי. ע) א ופע מלמד שו' שעות ששכבה מרגלותיו ובמקום תיבת ויאמר איתא פע ואמר אל יודע לאיש וע' בהוספה דכ"י פע בסוף הספר. עא) מדרש רות פ"ז ובילקוט הובא סתם. בגליון כ"י מ ובכ"י ה, קמ, פ, א, י וק הגירסא לבן ביתו ובכ"י פע איתא כי באה האשה הגורן א"ר לבן ביתו ושמואל אמר כל אותה הלילה וכו' וע' הוספה דכ"י פע הנ"ל. עב) כ"ה ע"פ כ"י ה, קמ, פ, א וק, ובמדרש רות פ"ז א"ר חוניא ובכ"י י א"ר הונא בשם ר' שמואל בר יצחק ובכ"י מ א"ר הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר נתן יצחק ונראה שט"ס הוא ובילקוט רות רמז תר"ו הובא סתם וע' הערה הקודמת ובהוספה דכ"י פע איתא א"מ' רב הונא בשם ר' שמואל ב"ר יצחק. עג) במדרש וילקוט היה שטוח על פניו ואמר וע' הוספה דכ"י פע בסוף הספר. עד) א ואומר, ה וק ואמר לפניו, פע כל אותה הלילה היה בועז מתפלל ואומר רבון כל העולם גלוי וכו'. עה) כ"ה ע"פ כ"י ק וקמ, ובכ"י מ אמר יהי רצון וכו' ובכ"י א ויהי רצון ובכ"י פע יהא רצון וכו'. עו) כ"ה בגליון כ"י מ ובכ"י פע ובמדרש רות פ"ז, ובפנים כ"י מ וי איתא שלא יודע שלא יקללו בו וכו' ובכ"י קמ שלא יתקללו בו וכו' וט"ס הוא ובכ"י א שלא יוודע שלא יקללו בי, ה שלא יוודע שלא יתקללו בי וע' הוספה דכ"י פע בסוף הספר. עז) במדרש רות פ"ז הבה כתיב מלמד שהיה מדבר עמה בלשון זכר שלא ירגיש בו בריה ובילקוט רות רמז תר"ו ויאמר הבי המטפחת מלמד שמדבר עמה לשון זכר שלא ירגישו בה אחד מן הבחורים ובכ"י פע ויאמר הבי המטפחת אשר עליך מלמד שהיה מדבר עמה בלשון זכר כדי שלא ירגיש בו אדם והמכוון אחד וע' יפה ענף על מדרש רות. עח) ה, קמ, פ, א, י וק הבא כתיב ובמדרש הנ"ל הבה כתיב וע' מנחת שי ובפתיחה אשכנזית שבסוף הספר. עט) א לשון זכר וכ"ה בילקוט. פ) מדרש רות פ"ז וליתא שם ותאחז בה ובכ"י א וק ליתא ואחזי בה ובכ"י פע ואחזי בה ותאחז בו (נ"ל בה) שמגרה וכו', ובכ"י ה איתא ואחזי בה ותאחז בה כתיב ובילקוט רות רמז תר"ו ואחזי בה ותאחז בה מלמד שהיא אחזה כזכר וע' בפתיחה אשכנזית שבסוף הספר. פא) ה, א וק בציפורין, פע בצפרי וכו' לישא אשה בשש שעורים או יש אשה לשאת שש שעורים. פב) ק שעתיד. פג) א לצאת ממנה שש המתברכין בשש ברכות ואלו הן. פד) כ"ה ע"פ כ"י ה, א ופע ובכ"י מ, קמ וי איתא דוד משיח. פה) א בדניאל ובדריו וכן איתא בתרגום ודניאל וחברוהי, ובכ"י פע איתא ומשיח דכתיב וכו', דוד דכתיב וכו', דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתיב וכו'. פו) ק ומפורש וט"ס הוא, ה ופע מפורש בפ' כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. פז) סנהדרין צ"ג ב' וילקוט שמואל רמז

שעורים(פח) ששה פעמים מלא הרחת(פט), ונתן לה וישת עליה ויבא העיר והלא היה צריך לכתוב(צ) ותבא אלא מלמד שהיה בועז הולך לפניה כדי שלא יפגעו בה פריצים.

טו) ותבא אל חמותה ותאמר מי את וכי לא היתה מכירה יש לומר שעדיין לא האיר היום ונעמי היתה ישנה עדיין ויש לומר(צא) אמ' לה מי את כלומר פנויה(צב) או אשת איש ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש.

יז) ותאמר שש השערים האלה נתן לי כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך(צג)

קכ"ה והם הגירסא א"ר תנחום דרש בר קפרא בליפורי וכו' אילימא שש שעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים וכו' אלא שש סאין וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין וכו' ועי' לעיל הערה פ"א, ובילקוט השיג לפים אומרים ג"כ חזקיה והדרשה הובא בשניהם על הפסוק דלקמן שש השעורים נתן לי ועי' מ"ש על זה בשרש ישי ובנ"ק בש' משיב נפש, ובמדרש רות פ"ז איתא א"ר שימון דרש בר קפרא בלפורי בזכות ויתן שש שעורים וכו' ועמדו ממנה ששה גבורים דוד חזקיהו יאשיהו חנניה מישאל ועזריה דניאל ומלך המשיח וכו' וחנניה מישאל ועזריה נחשבים שם לפ"ז כאחד ועי' במדבר רבה פי"ג והם נחשבים השלשה בנים כמו בגמרא ולקח טוב ועי' תרגום וספר אות אמת על המדרש, ונראה שהמחבר רלה לפרש ע"פ גירסתו או יש דרכה של אשה ליטא שש סאין מה שכתב רש"י דאי אפשר שהיה ששה סאין דהאיך דרכה של אשה לשאת משוי שש סאין ועי' פירוש מהרז"ו על מדרש רות ובכ"י אב הועתק כאן מפרש"י וז"ל שעורים אי אפשר לומר שש סאין שאין דרכה לשאת כמשאוי זה אלא שש שעורים ממש ורמז לה שעתיד לצאת בן ממנה שמתברך בו' ברכות זה משיח שנאמר בו רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ד'. פח) ע' פרש"י שהבאתי לעיל בשאלות הקודם ורא"ב"ע והמחבר מדייק קושית רש"י והלא לא היתה יכולה לשאת ששה סאין דלהדרשה שהביא המחבר דרלה לרמז שילאו ממנה ששה גבורים וכו' לא מתורץ קושיא הנ"ל ולפיכך כתב המחבר ששה פעמים ר"ל ששה פעמים נתן לה מדה שעורים וכן פירש הרד"ק במכלול כ"ק ב' ויתן שש שעורים מדות שעורים והתרגום סורי ܫܬܐ ܟܝܠܝܢ ܕܣܥܪܐ (שתא כילין דסערא) וכן בפסוק י"ז ܘܝܗܒ ܠܗ̇ ܫܬܐ ܟܝܠܝܢ ܕܣܥܪܐ (ודיהב לה שתא כילין דסערא) והתרגום שלנו הזכיר שהיו באמת שש סאין שכתב וכל שש סאין דשעורין והוי עלתא ואייתי לה כח מן קדם ד' לסוברותהון וכן הביא הבעל העקידה וכן מפרש הפירוש על רות לר' מנחם בר חלבו וכו' והבאור. פט) כ"ה ע"פ כ"י ק, ובכ"י ה, קמ י וא איתא הכרחת ובכ"י מ מי לא הכרחת ובכ"י פע מלא הדחת ויהיה בה ול"ל כמו שהגהתי. צ) מדרש רות פ"ז וילקוט רות רמז תר"ו והבעל העקדה מפרש כפשטה שקאי על בועז. — בכ"י פע איתא ויבא העיר ותבא לא אמר אלא ויבוא מלמד שהיה בא עמה, מהלך לפניה כדי שלא יפגע בה אחד מן הבחורים. צא) היום ליתא ה, ובכ"י א איתא שעדיין לא האיר היום וי"ל מי את פנויה וכו' ותיבות יש לומר הוספתי ע"פ כ"י זה, וכן הוגה בגליון כ"י קמ נראה שצ"ל י"ל, ובכ"י פע איתא לפי שעדיין לא האיר היום והיא היתה עדיין ישינה לכך אמר לה מי את, ע"א מי את פנויה וכו' ועי' מדרש רות פ"ז והמחבר הוסיף יש לומר שעדיין לא האיר היום ונעמי היתה ישינה עדיין וכן הובא משמו בשרש ישי ס"ע ע"ב והר' יהודה בן ששון הובא בשרש ישי שם פי' מי את ר"ל כמו למי את לבועז וכעין זה פירש ג"כ הר' יונה המדקדק שהוא כמו מה מעמדך הובא בבאור על פסוק זה ע"ש ועי' רא"ב"ע ואגרת שמואל, ובכ"י אב איתא מי את בתי וכי לא היתה מכירה אלא אמרה לה מי את בתי פנוייה או אשת איש אמרה לה פנויה. צב) ק וקמ פנויה את. צג) ילקוט רות רמז תר"ו ומדרש רות פ"ז והמחבר הביא את המדרש רק בקצור והובא ג"כ בשמו בשרש ישי ס"ע ב' ובאגרת שמואל על פסוק זה ומפרשים שרות רלה לומר שמה שנתן לה בזה בועז דבר מועט בודאי כיון בועז שיתן להם גם להבא יע"ש ומפשטות הלשון נראה שהוא ע"פ המדרש הראשון דלעיל דשש ששה

נאמר כאן ריקם ונאמר להלן ריקם (שמות כ"ג ט"ו) לא יראו פני ריקם מה להלן דבר מועט אף כאן דבר מועט(צד) כדתנן(צה) הראיה שתי כסף והגיגה מעה כסף.

יח) ותאמר שבי בתי ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק אומ' הצדיקים(צו) הין שלהן הין ולאו שלהן לאו(צז).

כי לא ישקט האיש(צח) מלמד שזריזין מקדימין למצות.

ד א) ובעז עלה השער וישב שם והנה הגואל זהו(א) טוב אמ"ר ברכיה(ב) כך דרשו שני גדולי עולם(ג) ר' אליעזר ור' יהושע ר' אליעזר אמר(ד) בועז עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי(ה) עשת את שלה אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי מיד שיגר הקב"ה למלאך(ו) והוליך את טוב והעבירו משם שנ' ובעז עלה השער והנה הגואל עבר. ויאמר סורה שבה פה פלני אלמני(ז) ר' שמואל בר נחמן אמ' אלמון היה מדברי תורה אמ' כלום מתו הראשונים אלא(ח) מפני שנשאו אותם ואני הולך ומערבב פסולות בבני שנ' (רות ד' ו') פן אשחית את נחלתי והוא לא ידע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

ב) ויקח בועז עשרה אנשים א"ר אלעזר(ט) מכאן לברכת חתנים בעשרה וא"ר יהודה

שעורים ממש וזהו דבר מועט. לד) אף כאן דבר מועט הוספתי ע"פ כ"י ה ופ. לה) חגיגה ב' א' דברי בית שמאי וכו'. לו) מדרש רות פ"ז ר' הונא בשם ר' שמואל בר רב יצחק ובילקוט רות רמז תר"ו ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל ובכ"י י ר' חונא בשם ר' יצחק. לז) כ"ה א, פע, יוק, ובכ"י מ וקמ דהין וכו' ובכ"י פ דהן וכו' ובכ"י ה הן וכו' וע' ב"מ דף מ"ט א', ובכ"י אב כי אם כלה הדבר א"ר שמואל בר יצחק הין שלהם צדק ולא שלהן צדק. לח) מדייק שמדבר ובאמרה נעמי כי אם כלה הדבר היום וכן מפורש בכ"י פע כי אם כלה הדבר היום מלמד שהזריזין וכו'. א) פע זה טוב שאמ' בעז אם יגאלך טוב יגאל וע' מ"ש לעיל בקאפיטעל הקדוש אות מ"ז. — בכ"י אב איתא כאן פלוני אלמוני לא הזכיר שמו לפי שלא רצה לגאול, פלוני אלמוני מתרגמ' בנביאים כסוי וטמיר מכוסה ונעלם, פלוני לשון כי יפלא, אלמוני מבלי שם והוא מפרש"י וע' מ"ש לקמן אות ה'. ב) ילקוט רות רמז תר"ו ומדרש רות פ"ז ומגיהים קידושי רד"ל אות ה' ופי' מהרז"ו במדרש רות שם דבמדרש חסר דברי ר' יהושע ׳ ובילקוט שם צ"ל במקום ורבנן אמרין ור' יהושע אומר ע"ש ואולי גם בדבר הלקח טוב יש כאן איזה חסרון וט"ס וצ"ל ר' יהושע אומר מיד שיגר וכו' וע' בסמוך אות ד', ומה שאיתא במדרש רות שם ר' שמואל בר נחמן וכו' הוא אליבא דר' יהושע כמו שהעיר ע"ז ג"כ הב"ח בס' משיב נפש. ג) א גדולי הדור, פע גדולי הדור וגדולי העולם. ד) א ליתא ר' אליעזר אמר וע' מ"ש לעיל אות ב' ולפי גירסא זאת אינו צריך להוסיף ר' יהושע אומר וכו' דלפ"ז הרכיב המחבר דברי ר' יהושע ור' אליעזר. ה) אוכן נעמי אמר הקב"ה ואני וכו', ק ונעמי עשתה את שלה אמר הקב"ה ואני וכו', פע ונעמי עשתה את שלה והקב"ה עשה את שלו מיד שלח המלאך והביאו לטוב שני' ובועז עלה השער. ו) א שיגר מלאך. ז) בכ"י פ ליתא הפסוק ויאמר סורה שבה פה פלני אלמני אבל צ"ל כן והוא תחלת הדבור וכ"ה ג"כ במדרש רות פ"ז ובילקוט רות רמז תר"ו ובשניהם הגירסא א"ר שמואל בר נחמני וכ"ה בכ"י ק. ובמדרש וילקוט הגירסא אלם היה מדברי תורה וע' זוהר חדש ורש"י ורא"בע וספר שרשים לרד"ק שרש אלם ובעל עקדה ואגרת שמואל וספר משיב נפש ומכלל יופי ומלבים והרבינו-טוביהו מפרש אלמני מלשון אלמנות ואולי כך היה גירסת המדרש לפניו וכמו שהעיר בזה הרד"ל אות ט' על מדרש רות שם. ח) א אלא על שנשאו נשים נכריות ועוד שאני מערבב פסולת וכו', ק אלא מפני שנשאו אותן ואערבב פסולת וכו', פע אלא מפני שנשאו את אלו ואני הולך ומערבב פסולה בבני וכו'. ט) כל זה הוספתי ע"פ כ"י א וע' לקמן אות י"ד, ובכ"י ה איתא ויקח בועז עשרה אנשים

בן פזי לא אמר בחור לבתולה בלבד אלא אפי' אלמון לאלמנה שהרי בועז אלמון ורות אלמנה היו ורצה עשרה אנשים, מזקני העיר א"ר פנחס מכאן(י) לבית דין שהן ממנין זקנים בבתי משתאות שלהם. ויאמר(יא) שבו פה וישבו אמ"ר אלכסנדרי(יב) מכאן שאין רשות לקטן(יג) לישב עד שיאמר לו הגדול שב(יד).

מכאן לברכת חתנים שהוא בעשרה, אמ"ר יהודה בן פזי ולא סוף דבר פסול (צ"ל בחור) לבתולה אלא אפי' אלמון לאלמנה מבועז שהוא אלמון ורות שהיא אלמנה ובירושלמי פ"א דכתובות איתא א"ר אלעזר בר' יוסי מיכאן וכו' א"ר יהודה בן פזי ולא סוף דבר וכו' ובמדרש רות פ"ז א"ר אליעזר בר' יוסי מיכן לברכת וכו' א"ר יודן בן פזי לא סוף דבר בחור לבתולה וכו' ובילקוט רות רמז תר"ו אמר רב נחמן א"ר הונא ומאמר ר' יהודה בן פזי ליתא שם ובכתובות ז' א' והאמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן וע"ש כל הסוגיא ובמדרש תהלים מזמור ל"ב איתא עדות הלילה בעשרה שנ' ויקח בועז עשרה אנשים וע' בספר נהלי דבש למרן זקני הרב הגאון זצוק"ל סק"ע דף 8 ובפירוש סדר הלילה בקערה אות כ"ג וע' פרדר"א פי"ט. — ובפירוש בית הגדול למהר"ר אברהם אהרן ברודא על הפרדר"א שם אות כ"ב מביא קושית הדרישה אהע"ז סי' ס"ב סקי"א על הש"ע שם שפסק דהתן מן המנין הרי בבועז היו עשרה זולתו ותירץ הר"א אהרן ברודא דהש"ע פסק כר' אבהו בגמרא כתובות שם דיליף ברכת חתנים בעשרה מפסוק במקהלות ברכו אלהים ולדידיה חתן מן המנין אבל למאן דיליף מבועז ס"ל באמת דחתן אינו מן המנין וע' תבואות שור בחידושיו בכור שור בבא בתרא ל"א א' ע"ש עכ"ל ור"ל שהתבואות שור כתב ג"כ דמאן דיליף מבועז סובר דחתן אינו מן המנין ותירוצו דר"א אהרן ברודא נ"ל לענ"ד דהא רב נחמן דאמר משמיה דהונא בר נתן דילפינן ברכת חתנים בעשרה מבועז הוא בעצמו אמר ביבמות ק' א' בשם רב דחתנים מן המנין ומשמע דרב נחמן עצמו ס"ל כרב וכהונא בר נתן וא"כ דוחק לומר כיישובו של הר"א אהרן ברודא על קושית הדרישה ואדרבה משמע דהש"ע ס"ל כרב נחמן דיליף מבועז דהא הש"ע פסק באהע"ז סי' ל"ד דלכתחלה גם ברכת ארוסין בעשרה וזהו כמו שפסק בהלכות דרבי אסי פ' חיי שרה סי' ע"ז נגד ר' שמואל הנגיד שפסק כר' אבהו שלמד ממקהלות והר' אסי למד מבועז ע"כ ס"ל דגם בברכת אירוסין צריך עשרה כמו שאיתא ברא"ש כתובות סי' י"ב וא"כ ע"כ משמע מזה דהש"ע ס"ל ג"כ כרב נחמן שלמד ברכת חתנים מבועז וא"כ לא מתורץ קושית הדרישה וע' הג' מהור"ר שלמה איגר על יבמות (בש"ס הדש ד' ווילנא) דמקשה ג"כ כיון דהחתן מן המנין היה די בבעז שיקח תשעה והלאה מקום על ת' שמואל אבוהב סי' ס"ג (הוא תשובת דבר שמואל ע"ש). י) הוספתי ע"פ כ"י א וה ובכ"י שאהרון איתא שכן ממתין זקנים וכו' ונראה דצ"ל ממנין ובירושלמי פ"א דכתובות ה"א איתא כבכ"י א ובמדרש רות פ"ז איתא א"ר פנחס מיכן לבית דין שהן ממנין וכו' וצ"ל מיכן לבית דין וכו' וכן הגיה הר' יצחק אליהו לנדא בפירושו דברי הכמים על פסוק זה וע' מתנות כהונה על מדרש שם ובילקוט רות רמז תר"ו א"ר יצחק מכאן לב"ד של מטה שממנין זקנים לישיבה והפני משה בירושלמי שם מפרש שהיה ממנין זקנים בבתי משתאות כדי שלא יקלו ראשם לדבר נבלה ע"ש. יא) ויאמר שבו פה וישבו הוספתי ע"פ כ"י א וה. יב) ירושלמי פ"א דכתובות ה"א וכ"ה בכ"י ק עד שיאמר לו שב, ולשון מדרש רות פ"ז וילקוט רות רמז תר"ו עד שיתן לו הגדול רשות ומזה נראה שהיה תלמוד הירושלמי לפני הרב רבי' טוביהו זצ"ל בחבר הביא לשונו ממש וע' מ"ש הר"ש בובער במבוא שלו דף י"ט ללקח טוב על התורה אכן בכ"י א איתא כלשון המדרש עד שיתן לו הגדול רשות. יג) לקטן הוספתי ע"פ כ"י א ופע וכ"ה בתלמוד ומדרשים הנ"ל. יד) בכ"י מ וקמ איתא ויקח בועז עשרה אנשים אמר אלכסנדרי (בכ"י קמ אלכסנדרי) מכאן שאין רשות לישב עד שיאמר לו הגדול (קמ ליתא הגדול) שב שנ' ויאמר שבו פה (קמ ליתא שבו פה) וישבו עשרה אנשים מכאן לברכת חתנים בעשרה וע' לעיל

ג) ויאמר לגאל חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך דודו(טו) היה של בועז שבועז (טז)בן שלמון ושלמון אחיו של אלימלך וקראו אחיו.

ד) ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר לא(יז) על ידי שליח אלא אני בעצמי, קנה נגד היושבים ונגד זקני עמי אם תגאל גאל כלומר אם תגאל השדה גאל את רות ואם לא תגאל לא נאמר אלא אם לא יגאל, אמ' לו בתורה אני(יח) אומ' לך שנ' (ויקרא כ"ה מ"ט) או דודו או בן דודו יגאלנו ואם לא יגאל באלה הגידה לי ואדעה כלומר הגידה לי רצונך ואדעה כי למה אני אומ' לך כל אלה כי אין זולתך לגאול ואנכי אחריך לפי(יט) שאתה גואל קרוב ממני ויאמר אנכי אגאל.

בהערות הקודמות מאות ט' עד אות י"ג. טו) הובא בשרש ישי ע"ג ב' וע' לעיל קאפ' ג' הערה מ"ז. טז) שבועז הוספתי ע"פ כ"י ה ופע ותיבות וקראו אחיו ליתא ה ובכ"י א איתא רק דודו היה וקראו אחיו ובכ"י ק דודו היה שבועז בן שלמון ושלמון אחי אלימלך וקראו אחיו ובכ"י פע איתא ויאמר בועז לגואל חלקת השדה אשר לאחינו דודו היה שבועז וכו' וקראו אחינו. יז) הובא בשרש ישי ע"ג ב' והרב מדייק זאת מדכתיב בפסוק ואני אמרתי אגלה, ובכ"י פע איתא ולא ע"י שלוחי וכו' ובכ"י א ולא על ידי שליח וליתא אלא אני בעצמי ובכ"י ק איתא אלא ע"י עצמי. יח) במדרש רות פ"ז איתא אם תגאל גאל לגואל אמר ואם לא יגאל לבית דין אמר ונראה שרב המחבר מפרש כפשטות המקרא שהכל אמר לגואל וזהו שאמר אמר לו בתורה אני אומר לך ר"ל שהזכירו מקרא כתוב בתורה (ויקרא כ"ז כ') ואם לא יגאל וע' מ"ש על זה המפרשים. ועוד הקשו השרש ישי והאגרת שמואל והב"ח בס' משיב נפש דאם נעמי מכרה השדה האיך היה מותר לגאול הא לא היה ב' שנים משמכרה ושדה אחוזה אסור לגאול תוך שני שנים אפי' כשמתרצה הלוקח כדאיתא בערכין כ"ט ב' וכ"פ הרמב"ם פי"א מה' שמיטה ה"ט ומתרצים תירוצים שונים והשרש ישי מביא דברי הרמב"ן עה"ת פ' בהר סיני שנעמי לא מכרה עדיין רק הסכימה למכור והוא בעצמו תירץ בדרך אחרת כי מכרה משמע שכבר מכרה רק דיש חילוק בין מוכר לגואל דהמוכר לא יוכל לגאול עד ב' שנים אבל הגואל יוכל לגאול מיד וכו' עכ"ל ואע"פ שכתב שלא מצא דין זה בתלמוד ובמדרשים מצאתי סיוע לדבריו מהסיריסע ביבעל-איבערזעטצונג (הגם שלא נודע מי הוא המחבר של התרגום סורי וע' בפתיחה השכנזית בסוף הספר) על פסוק דלעיל שם איתא ܦܠܓܘܬܐ ܕܚܩܠܐ ܕܐܚܘܢ ܐܠܝܡܠܟ ܙܒܢܬ ܠܝ ܢܥܡܝ (פלגותא דחקלא דאחון אלימלך זבנת לי נעמי) ור"ל שנעמי מכרה השדה אשר היה לאלימלך לבועז. ויש לפרש ע"פ זה שחלקת השדה שכבר מכרה נעמי לבועז מכרה כי אשר שבועז קרובה ומכירה היה רחוק לומר שמכרה אותו לאיש אחר ואולי זה היה נחלת אלימלך ולא נחלת מחלון וכליון וכן כתב הראב"ע והשרש ישי שמכרה רק חלק ממנו שכן משמעות הפסוק כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי דעכשיו קנה את כולו ומקודם לזה לא היה בידו רק חלק ממנו ועל זה מורה לשון המקרא חלקת השדה וגו' ועתה אמר בועז לגואל קנה נגד היושבים וגו'. על החלק אשר כבר הגיע ליד בועז שהגואל יקנה אותו ממנו שלגואל היה רשאי למכור בפחות מב' שנים ועל הנשאר ביד נעמי אמר אם תגאל גאל וזה נראה כוונת התרגום סורי לקמן פסוק ט' עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי שלא הזכיר שם אלימלך רק כליון ומחלון וז"ל ܘܐܡܪ ܒܥܙ ܠܣܒܐ ܘܠܟܠܗ ܥܡܐ ܣܗܕܐ ܐܢܬܘܢ ܝܘܡܢܐ ܕܩܢܝܬ ܠܝ ܟܠ ܡܕܡ ܕܐܝܬ ܗܘܐ ܠܡܚܠܘܢ ܘܠܟܠܝܘܢ ܡܢ ܐܝܕܐ ܕܢܥܡܝ (אנתון סהדין יומנא דקנית לי כל מדם דאית הוא למליון ולכליון מן אידא דנעמי) ולכונו לומר דמה שהיה לאלימלך כבר היה ביד בועז מקודם לזה ועל זה לא היה צריך עדים רק על מה שקנה עכשיו בדין גאולה דהיינו חלק מחלון וכליון ע"ז אמר אתם עדים וגו'. יט) א אם תגאל גאל וכו' או בן דודו יגאלנו. הגידה לי דעתך ולמה אני אומר לך כל זה וכו' וליתא שם לפי שאתה גואל קרוב ממני ובכ"י ק מוסגר כזה[ ] והפסוק ויאמר אנכי גואל ליתא שם, ובכ"י קמ איתא בתורה אני אומר לך

ה) ויאמר בעז ביום קנותך השדה כיון(כ) ששמע בעז שאמ' לו אנכי אגאל הזכיר לו את האשה שנ'(כא) ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה (כלתה) גם אשת המת קנית קניתי כתיב(כב) לפי שהוא היה עתיד להקנותה להקים שם המת על נחלתו פן יאמרו זה(כג) שדה פלוני.

ו) ויאמר הגאל לא אוכל לגאול לי כמו(כד) שאמר למעלה שלא לפגום את בניו כסבור(כה) שהיא אסורה לו משום שכתוב (דברים כ"ג ד') לא יבא עמוני ומואבי אמ' טוב לבועז גאל לך אתה את גאלתי ולמה שנה עוד לומר כי לא אוכל לגאול אחד(כו) בשביל היחום ואחד מפני שהיה לו אשה.

ז) וזאת לפנים בישראל על הגאולה(כז) זו מכירה שכן כתוב (ויקרא כ"ז כ"ז) ואם לא יגאל ונמכר בערכך, תמורה(כח) זו חליפין שכן כתוב (שם כ"ז י') לא יחליפנו ולא ימיר אותו, לקיים כל דבר(כט) של משא ומתן. שלף איש נעלו בראשונה(ל) היה קונין בשליפת הנעל הורו לקנות בקציצת החלוק מביאין חבית מלאה פירות ושוברין אותה ברחוב העיר ואומ' נקצץ פלוני מנכסיו הורו להיות קונים בכסף בשטר ובחזקה. ונתן לרעהו מי נתן למי (לא)בועז נתן לגואל ר' יהודה אמ' גואל נתן לבועז.

כל אלה כי אין זולתך לגאול וכו', ובכ"י פע איתא ונגד זקני עמי מלמד שהיה שליט עליהן וכה"א (דה"י א' כ"ח ב') שמעוני אחי ועמי, אם תגאל את השדה גאל את רות ואם לא יגאל לא אמר תגאל אלא הגידה לי ואדעה כלומר וכו' ואנכי אחריך שאתה גואל קרוב ממני ויאמר אנכי אגאל. כ) דרשת הרב המחבר וכן דרשו כל הבאים אחריו וע' ג"כ יפ"ע ופירוש מהרז"ו וחדושי רד"ל אות י"ג במדרש רות על פסוק זה. כא) א כששמע בועז שאמר אנכי אגאל הזכיר לו האשה ואמר אשת המת קנית וכו'. כב) עד כאן ליתא אנ וכאן איתא קנית קניתי כתיב לפי שהוא עתיד לקנותה ואחר כך נמחק ואחר המחק הובא פירוש הפסוק דלעיל קאפ' ג' פסוק י"א שערים. כג) פ וא זו, פע להקים שם אחיו המת על נחלתו פן יאמרו זה שדה של פלוני. כד) ע' לעיל אות ז' וע' רש"י ורלב"ג ובעל עקדה ובכ"י אנ איתא כאן פן אשחית לתת פגם בזרעי שכ' לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ד' וטעה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והוא מפרש"י וע' מ"ש על זה השרש ישי. כה) א ליתא כסבור עד את גאלתי ובכ"י ק איתא בעבור שהיא אסורה וכו' ובכ"י פע כמו שאמר למעלה שאמר שלא להכנים בניו לפגם כסבור הוא שהיא אסורה משום לא יבא עמוני ומואבי, גאל לך את גאולתי כי לא אוכל לגאול לי. כו) א אחד מפני היחס ואחד שהיה לו אשה, פע אחד ליחס ואחד שהיה לו אשה אחרת. כז) ב"מ מ"ז א' וגירסת הספר היא כהגירסא שהיתה לפני התוספות ב"מ שם ד"ה גאולה זו מכירה וכ"ה גירסת הרי"ף והרא"ש ושאר ראשונים וילקוט רות רמז תר"ו, ותוספות ב"מ הנ"ל מגיהים לא יגאל וקאי על פסוק ויקרא כ"ז ל"ג הנאמר אצל מעשר בהמה וכ"ה גירסת הגמרא שלנו והעיר בזה הדקדוקי סופרים במס' ב"מ שם אות ה'. — בכ"י ק ליתא זו מכירה ובכ"י אנ איתא רק על הגאולה זו מכירה ובכ"י פע איתא וזאת לפנים בישראל בראשונה היה קונין וכו' עד ובחזקה ואחר כך על הגאולה זו מכירה וכו' עד איש נעלו. כח) ב"מ שם וילקוט שם, ובכ"י אנ איתא רק התמורה זו חליפין. כט) ב"מ שם וילקוט שם מה שאמר רב נחמן לקיים כל דבר דקנין וע"פ כ"י ק הגה' של משא ומתן ובכ"י מ איתא כל משא ומתן ובכ"י פע ליתא. ל) ירושלמי כתובות פ"ב ה"י וקדושין פ"א ה"ה וילקוט רות רמז תר"ו ומ"ש המחבר בקציצת החלוק צ"ל בקציצת החבית כבירושלמי או כבכ"י פע בשליפת מנעל הורו להקנות בקציצה ובמדרש רות פ"ז הגירסא משובשת כמו שהעיר ע"ז המשיב נפש ע"ש, ועוד איתא בכ"י פע ושוברין אותה ברחובה של עיר ואומ' נקצץ פלוני מנכסיו והורו להיות קונים בכסף בשטר ובביאה ובחזקה. ומה שאיתא כאן בביאה קאי על קנין קדושין

ח) ויאמר הגואל לבעז קנה לך וישלף נעלו רב ולוי אמרי(לב) רב אמר נעלו של בועז ולוי אמר נעלו של גואל שדרך הלוקח להיות נותן עירבון לפיכך אמר רב נעלו של בועז.

ט) ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם מכאן(לג) שצריך לומר עדים אתם, היום [כי קניתי את כל] אשר לאלימלך(לד) ואת כל אשר (לנעמי)(לה) לכליון ומחלון שלא היה להם בן, ולמה(לו) הזכיר לכליון תחלה מלמד שצריך אדם להזהר מן הרעים שבמשפחה שלא תבא ערפה ותאמר של בעלי, הוא השדה או יבא בנה ויאמר של(לז) כליון אני.

י) וגם את רות המואביה [אשת מחלון] קניתי לי לאשה להיות(לח) לזכר מחלון, עדים אתם היום וקבע(לט) הדבר לחק.

יא) ויאמרו כל העם אשר בשער הכל שמחו(מ) על שראו ענוותנותו ומדרגתו הטובה ואמרו לו יתן יי' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה לפי שהן היו(מא) עיקר אבל בלהה וזלפה טפילות היו להן והקדים(מב) רחל לפי שהיא היתה עיקר הבית.

ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם מלמד שהברכה צריכה להיות כפולה כענין שנ' (דברים כ"ח ח') יצו יי' אתך את הברכה באסמיך [ובכל משלח ידך] ואחר כן אומר(מג) וברכך בארץ וכן כיוצא בהן(מד).

ע' ריש מס' קדושין ונראה שט"ס הוא דאין ענינו לכאן. לא) ב"מ מ"ז א' וירושלמי קדושין פ"א ה"ו וילקוט רות רמז תר"ו. — בכ"י פע ר' יהושע אומר גואל נתן לבועז ובודאי ט"ס הוא. לב) מדרש רות פ"ז רב ולוי חד אמר וכו' ופליגא אמר וכו' נראין הדברים כמ"ד נעלו של בועז וכו' והמחבר למד מגמרא ב"מ מ"ז א' דרב הוא דאמר נעלו של בועז ולוי דאמר נעלו של גואל דשם איתא במה קונין רב אמר בכליו של קונה ולוי אמר בכליו של מקנה ע"ש ובירושלמי קדושין פ"א ה"ו מי שלף תמן אמרין רב ולוי חד אמר הקונה וחד אמר המקנה ובמדרש שמואל פי"ט ובילקוט שמואל רמז קכ"ג איתא כבמדרש רות רק שבמדרש שמואל הכריע ר' שמואל בר נחמני כרב. והפלוגתא דרב ולוי תליא בפלוגתא דת"ק ור' יהודה הנזכרת לעיל פסוק ז' כמש"כ הרב' הנהא' בב"מ מ"ז א' וכמו שאיתא בהדיא בירושלמי הנזכר לעיל ואתיין אילין פלוגתוותא כאילון פלוגתא דתני בועז נתן לגואל ר' יהודה אמר הגואל נתן לבועז. — בכ"י א איתא רק וישלף נעלו לפי שדרך הלוקח לתת עירבון לפיכך אמר רב נעלו של בועז ובכ"י פע איתא במקום להיות נותן, ליתן ערבון. לג) במס' סנהדרין מ"ט א' ריא"ר צריך שיאמר אתם עדי וכתב בהגה' אשרי שם היינו רק בדיבורא בעלמא אבל לא במעשה כמו קדושין ע"ש וכ"ה רש"י ותוספת קדושין מ"ג א' וע"ע תוספות כריתות דף י"ב ב' ד"ה לא נתכוונתי להעיד וע"ע ך לכר שם וטורי אבן לראש השנה דף ל"ז אכן יך דרשה שהביא רבינו ללמדו מקרא דעדים יאתם היום לא זכיתי עדיין למצוא מקורו. — פע וכל העם עדים מכאן שצריך אדם לומר עדים אתם, י שצריך לומר עדים אתם היום. לד) ע' מ"ש לעיל אות י"ח. לה) לנעמי ליתא ק ופע וליתא ג"כ בקרא. פע ליתא כאן שלא היה להם בן אבל איתא שם אחר התיבות כליון אני מיד נעמי שלא היה לו בן. לו) הובא בשרש ישי ובס' אגרת שמואל בשם שוחר טוב. לז) תיבת של הוספתי ע"פ כ"י ק ובשוחר טוב שהובא בשרש ישי ובאגרת שמואל איתא בן כליון אני ובכ"י פע או בן ויאמר בן כליון הוא. לח) ע' רש"י, ובכ"י א לזכר למחלון. לט) א וק לחוק ונראה כוונת המחבר שקבע לחק דין קנין חליפין ומפרש כן על שאמר ב' פעמים עדים אתם היום ושאר המפרשים פירשו כפילות הדברים באופנים שונים ולפי גירסת כ"י פע עדים אתם היום קבע הדבר הזה הוא כפשוטו. מ) א שמחו כראותם ענוותנותו ואמרו יתן, ק שמחו שראו וכו', י הכל שמחו על ענותנותו וכו', פע ויאמר אל כל (נ"ל ויאמרו כל) העם אשר בשער והזקנים עדים אתם (נ"ל עדים) שמחו כולן כשראו ענותנותו ומדרגתו הטובה יתן ד' וכו'. מא) א שתיהן היו עיקר, ק לפי שהן היו עיקרין, פע הן היו עיקר ובלהה וזלפה טפלות להן. מב) והקדים רחל וכו' הוספתי ע"פ כ"י ק והוא מתנחומא פ' וילא, ומדרש רות פ"ז א"ר אבא בר כהנא וב"ר פע"א א"ר יצחק וילקוט רות רמז תר"ו וע' רש"י ורלב"ע. מג) ואחר כן אמר הוספתי ע"פ כ"י א.

יב) ויהי ביתך כבית פרץ זהו שאמ' הכתוב (בראשית ל"ח כ"ט) מה פרצת עליך פרץ אמ'(מה) כל בנים שעתיד הקב"ה ליתן לך יהיו מן האשה הזאת.

יג) ויקח בעז את רות ראויה היתה לו. ותהי לו לאשה(מו) הגונה להגון אשת חיל לאיש(מז) גבור חיל. ויתן יי' לה הריון אמ"ר שמעון בן לקיש(מח) עיקר מיטרין לא היה לה ונתן לה הקב"ה עיקר מיטרין, ד"א הריון כל הנשים יולדות למניין הריון(מט) קקע"א הרוצה שלא תלד אשתו לשבת אל ישמש עמה אלא מיום רביעי ולהלן וזה כתוב בתלמוד(נ).

יד) ותאמרנה (כל) הנשים אל נעמי ברוך יי' אשר לא השבית לך גאל היום מה(נא) היום הזה שולט ברקיע כך יהיה זרעך רודה ושליט בישראל(נב) לעולם אמ"ר הונא(נג) מברכותיהן של נשים לא נתקעקעה ביצתו של דוד בימי עתליה.

טו) והיה לך למשיב נפש(נד) וגו' משבעה בנים ר' יהודה אומ'(נה) משבעה ראשי אבות האמורין להלן (דה"י א' ב' ט"ו) אצם הששי דויד השביעי ר' נחמיה אומ' מז' ראשי אבות האמורין כאן פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז.

טז) ותקח נעמי את הילד זהו עובד, ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת היא היתה אומנת לאמו מקודם(נו) היא היתה אמנותו אצל בועז(נז).

מד) וכן כיוצא בהן ליתא א. מה) מדרש רות פ"ז ומדרש שמואל פ"ו, ובילקוט רות רמז תר"ח נראה ג"כ דצ"ל אמרו רבש"ע כל הבנים שאת עתיד ליתן לו וכו' ומה שהוסיף המחבר זהו שאמר הכתוב מה פרצת עליך פרץ נראה כוונתו שרצו לברכו שיצא מלכות בית דוד ממנו אשר יצא מפרץ. — בכ"י פע מתחיל אחר עליך פרץ דבור אחר אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן יי' [לך] מן הנערה [הזאת] א"מ כל הבנים שעתיד הקב"ה ליתן לך יהווין מן הנערה הזאת. מו) הובא בשרש ישי. מז) ק לאיש חיל, א ופע לאיש גבור וע' לעיל קאפ' ג' הערה מ"ב. מח) מדרש רות פ"ז, ובילקוט רות רמז תר"ח א"ר נחוניא עקר מיטרין (μήτρα=Gebärmutter) לא הוה לה וכו' וע' פסיקתא דרב כהנא דף כ"ג א' והערה מ"ה שם לר"ש בובער וכתב היפ"ע במדרש רות שם דהמדרש דייק מדלא כתיב ויפקד ד' את רות וכתיב ויתן לה הריון משמע שגם זה היה בדרך פלא וכ"כ המהרז"ו שם. — בכ"י פע איתא אמר רשב"ל מיטיקן, לא היה לה עיקר [illegible]ירה. מט) אל ישמש עמה הוספתי ע"פ כ"י פע ובכ"י א ליתא קקע"א ובכ"י [illegible]ה איתא מאתים ושבעים ואחד סימן רע"א. נ) א וכן כתוב בתלמוד והוא בנדה ל"ח ב' וכתוב הערוך לנר שם ד"ה דכתיב מלא רמז בזה מדשני קרא הלשון מלא כתוב ותהר ומה דגלי קרא זה ברות כתב דברות היה מוכח דנתעברה לרע"א ימים דבועז לא בא עליה אלא אותו יום בלבד דמת באותו היום שבא על רות ע"ש וע' במנחת הרגל להגאון הידי"א דף ל"ט ב' וע' ילקוט רות רמז תר"ח כל הנשים יולדות למנין הריון ימים ובירושלמי יבמות פ"ד הי"א ר' ברכיה בשם שמואל לעולם אין האשה יולדת או למאתים ושבעים ואחד או למאתים ושבעים ושנים או למאתים ושבעים ושלשה או למאתים ושבעים וארבעה אבל אין הפרש בין התלמודים כמ"ש היפה תואר בירושלמי שם. נא) מדרש רות פ"ז, ובכ"י א איתא מה היום שולט ברקיע כך זרעך יהי רודה, ובכ"י ק מהו היום כהיום הזה ששולט ברקיע כך זרעך וכו' ובכ"י פע וזה היום רודה ברקיע כך יהא זרעך רודה וכו'. נב) ה ביעקב וע"ש הוא שהבנים היו רוצים לומר שיקרא שמו בישראל ולא ביעקב לפי שבזמן שישראל הם במדרגה גדולה מכונים בשם ישראל וכשאינם במדרגה גדולה נקראים בשם יעקב כמ"ש האגרת שמואל וזהו כוונת התרגום ויתקרי שמיה מן צדיקי ישראל. נג) מדרש רות פ"ז א"ר הונא וילקוט רות רמז תר"ח ותיבת לא הוספתי ע"פ כ"י א ופע וכצ"ל וכן הוא ג"כ במדרש וילקוט. נד) א למשיב נפש לביקור נפש. נה) ק ופע משבעה בנים ר' יהודה אומר מז' ראשי אבות האמורין כאן פרץ חצרון וכו' וע"ש היא וע' מדרש רות פ"ז וילקוט רות רמז תר"ח והתרגום מפרש כפשטיה דהיא הות טבתא ליך בעידן תרמלותך משגיאין בנין. נו) מקודם ליתא א.

יז) ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי מכאן(נח) למגדל ילד(נט) או יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו הוא ילדו שנ' ילד בן לנעמי וכי(ס) נעמי ילדתו והלא רות ילדתו אלא רות ילדתו(סא) ונעמי גדלתו ונקרא על שם נעמי, ד"א ילד בן לנעמי ולא לבועז מלמד(סב) כשבא בעז אל רות(סג) באותו הלילה מת ותפשתו רות על בטנה כל הלילה שלא יאמרו זנתה תחתיו(סד) מאיש אחר וכשבאו הכל בבקר מצאוהו מת על בטנה ולפיכך קראוהו על(סה) שם נעמי ד"א ילד בן לנעמי(סו) היא אמרה לרות (רות ג' א') הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך.

ותקראנה שמו עובד על שם אביו(סז) ועל שם אמו אביו(סח) שהיה זקן ונשא אשה לשם שמים ונקרא עובד אלהים וכן הוא אומר (הושע י"ג ב') ויעבד ישראל באשה, על שם אמו דכתיב (מלאכי ג' י"ח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו בין רות לערפה ערפה היתה(סט) לחרפה ורות דבקה(ע) בייחוד(עא) לכך קראו שמו עובד, צדיק נשא צדקת והבן צדיק גמור, שלישי לו בחר בו הקב"ה שנ' (תהלים ע"ח ע') ויבחר בדוד עבדו.

יח) ואלה תולדות פרץ אמ"ר שמואל בר נחמני(עב) כל תולדות שבמקרא חסרין בר מן תרין (בראשית ב' ד') אלה תולדות השמים ואלה תולדות פרץ כנגד ו' דברים שנטלו מאדם הראשון ואלו הם חייו(עג) וזיו וקומה ופירות הארץ ופירות האילן ומאורות, חייו מניין שנ' (בראשית ג' י"ט) כי עפר אתה ואל עפר תשוב, זיו מניין שנאמר (איוב י"ד כ') משנה פניו ותשלחהו, קומתו מניין שנ' (בראשית ג' ח') ויתחבא האדם ואשתו מפני יי' אלהים

נז) כ"ה ה ובכ"י א היא היתה אומנתו של בועז ובכ"י פע ותהי לו לאומנת, היתה אומנת לאמו מקודם לבן היא אומנתה אצל בועז, ובכ"י מ אומנתו של בנו ול"ל בנו, ובכ"י פ, י, קמ וק יש כאן ג"כ ט"ס וכצ"ל. נח) סנהדרין י"ט ב' וילקוט שמואל רמז קכ"ט ר' חנינא אומר מהכא וכו'. נט) ילד או ליתא א ונראה שצ"ל יתום או יתומה וכן הוא במגילה י"ג א' יתום ויתומה אבל בסנהדרין ובילקוט הנ"ל באות הקודם איתא רק יתום. ס) וכי נעמי וכו' ליתא א. סא) אלא רות ילדתו הוספתי ע"פ כ"י קמ וכ"ה בגמרא סנהדרין וילקוט הנ"ל ובכ"י פע איתא וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה ונעמי גדלה לפיכך נקרא על שמה. סב) י וק אלא מלמד ובכ"י פע ליתא ד"א יולד בן לנעמי ולא לבועז עד על בטנה ולפיכך קראוהו על שם נעמי. סג) כ"ה פ ובכ"י מ על. סד) כ"ה ע"פ כ"י ה, ובכ"י מ, י, קמ וק איתא זנתה בו מאיש וכו' ובכ"י א זנתה מאיש וכו'. סה) ילקוט רות רמז תר"ח. סו) היא אמרה לרות ליתא א ואיתא שם כי נעמי היתה שיבה שאמרה הלא וכו'. סז) ועל שם הוספתי ע"פ כ"י פע ובכ"י מ איתא על שם אביו ואמו. סח) אביו הוספתי ע"פ כ"י א וכן איתא שם אביו שנשא אשה לשם שמים, על שם אמו שנ' ושבתם וכו' ובכ"י אנ על שם אביו כאמור שהיה זקן ונשא אשה לש"ש. סט) תיבת היתה לחרפה הוספתי ע"פ כ"י הוא ובכ"י אנ איתא בין רות לערפה, עורפת היתה לחרפה ובכ"י פע ערפה היתה לחרפה ולקלסה. ע) פע, ק, ה ואנ דבקה בה. עא) אבייחוד השם לפיכך נקרא עובד, קב ייחוד לפיכך קראו וכו', אנ בה לייחוד לפי' קראו וכו', פע בייחוד לכן קראה וכו'. עב) ילקוט רות רמז תר"ח ר' יודן בש"ר ראובן ובראשית רמז י"ז, ב"ר פי"ב, שמות רבה פ"ל, תנחומא פ' בראשית, ומדרש חסרות ויתירות צד ל"ז וע' השחר שנה רביעית חוברת ששית צד שכ"א מ"ש הר"ש בובער שם וע' בתנחומא שלו בבראשית שם הערה קכ"א עד קמ"ג שהעיר שם על שינוי הגרסאות במדרשים ובילקוט, ובלקח טוב בראשית ב' ד' הביא המחבר המאמר בנוסח אחרת ע"ש, ונראה שהרב המחבר היה לפניו המדרש במדבר רבה פי"ג כשכתב פירושו על רות שמשם מביא הפסוקים וברבה שם הובא הדרשה על מלא ו' דתיבת קרבנו עתודים. — בכ"י פע הגירסא א"ר שמואל בר נחמן. עג) פע זיוו וחייו וקומתו וכו' זיו

אמ"ר יוחן גרעה(עד) קומתו ונעשית של ק' אמה, פירות(עה) הארץ ופירות האילן דכתי' (שם ג' י"ז) ארורה האדמה בעבורך, מאורות(עו) דכתי' (ישעיה כ"ד כ"ג) וחפרה הלבנה ובושה החמה וכולן עתידין לחזור לימות המשיח שהוא(עז) קאתי מפר"ץ לכך הוא מלא.
למה(עח) פרץ פרץ (מלא)(עט) אמ"ר אבא(פ) כל שנכפל (פא) שמו יש לו חלק בזה ובבא ואם תאמר תרח תרח אף הוא יש לו חלק שנ' (בראשית ט"ו ט"ו) ואתה תבוא אל אבתיך בשלום כלומר שבשר(פב) הקב"ה לאברהם שיעשה תרח תשובה בחייו(פג).

ט) וחצרון הוליד את רם ולא(פד) אמר את ירחמאל דכתי' בדברי(פה) הימים (א' ב' ט') ובני חצרון אשר נולד לו את ירחמאל ואת רם ואת כלובי ולמה לא נתיחס ירחמאל לפי שנשא גויה להתעשר(פו) בה שנ' (שם א' ב' כ"ו) ותהי אשה אח־ת לירחמאל ושמה עטרה, ורם הוליד את עמינדב.

כ) ועמינדב הוליד את נחשון זה שהקריב הקרבן(פז) לחנוכת המזבח, ונחשון הוליד את שלמה.

כא) ושלמון הוליד את בעז למה שלמה ולמה שלמון(פח) אלא עד כאן עשו סולמות לנשיאים(פט) מיכאן ואילך עשו סולמות למלכים זהו שאמר(צ) דוד (תהלים מ' ח') אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר(צא) אין אז(צב) אלא שירה שנ' (שמות ט"ו א') אז ישיר משה, (יהושע י' י"ב) אז ידבר יהושע, הנה באתי(צג) אעפ"י שכתו' (דברים כ"ג ד') לא

שנ' וכו' קייו שנ' וכו'. עד) ה נגדעה, ק גידעה, פע גירעה. עה) א פרי הארץ והאילן, פע ליתא פירות הארץ וט"ס הוא. עו) בכ"י א וה הובא כאן הפסוק יואל ב' י' שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם. עז) ה שהוא קא אתי מפרץ לכך הוא מלא ובכ"י א דקא אתי מן פרץ, פע וכולן עתידין לימות המשיח דכת' שהוא בן פרץ לכך הוא מלא ושלשה תיבות אלו לכך הוא מלא הוספתי בפנים וקאי על תיבת תולדות שהוא מלא ו'. עח) פע וה ליתא למה. עט) ה, א, פע ומב ליתא תיבת מלא ונראה שכן הוא הנכון. פ) פע כל מי שנכפל שמו יש לו חלק לעולם הבא וכו' אף הוא יש לו חלק לעולם הבא. פא) בראשית רבה פ"ל ופל"ח ושם איתא א"ר אבא בר כהנא ומ"ש המחבר על תרח הובא שם בשם ר' יודן בשם ר' אבא בר כהנא וע' ילקוט בראשית רמז מ"ח ושמות רבה פ"ב ותנחומא פ' שמות ושם הובא כל המאמר בשם ר' אבא בר כהנא וע"ע לקח טוב פ' נח י"א י' וילקוט דברי הימים רמז תתרע"ב ומדרש תהלים מזמור ע' וזוהר נח ח"א תוספתא דף נ"ט ב' ופ' וירא דף ק"כ ב' ופ' נשא ח"ג דף קנ"ח א'. פב) ק שנבשר בישר, פע מלמד שבישרו שעשה תרח תשובה בחייו. פג) א ליתא בחייו, ק איתא בימיו. פד) מדרש רות פ"ב וירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ג ורש"י דברי הימים א' ב' כ"ו. פה) דכתיב בדברי הימים ובני חצרון אשר נולד לו את ירחמאל הוספתי ע"פ כ"י א, פע וק. פו) כ"ה ע"פ כ"י ה וא, ובכ"י פע איתא לפי שנשא גויה דכתי' ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה מאי עטרה להתעטר בעטרה, ובכ"י מ לפי שנשא גויה דכתיב ותהי אשה לירחמאל ובירושלמי ובמדרש איתא להתעטר בה. פז) פע זה נחשון שהקריב קרבנו קערת כסף אחת במדבר בחנוכת המשכן, א לחנוכת המשכן, ה לחנוכת המזבח הראשון ובתרגום איתא ונחשון רב בית אבא לבית יהודה. פח) מדרש רות פ"ח ואולי שגם שם צ"ל למה שלמה ולמה שלמון ומה שכתב המחבר זהו שאמר דוד וכו' איתא במדרש רות ר' יצחק פתח אז אמרתי הנה באתי שירה הייתי צריך לומר שבאתי וכו' ונראה שהרב המחבר הרכיב כאן ב' הפירושים וע' תנחומא בראשית וילקוט תהלים רמז תשל"ט וע' לעיל אות מ' ומ"א בהקדמת הספר. פט) א לנשיאות, פע עד כאן סולמות לנשיאים מכאן ואילך למלכים. צ) ק שכן אמר, אנ זהו שנאמר, פע ועל זה אמר דויד ע"ה. צא) במגלת ספר הוספתי ע"פ כ"י פע. צב) כ"ה א, פע וק ובכ"י מ אין אז אלא שירה, פ, קמו אין זה אלא שירה וט"ס הוא. צג) הנה באתי הוספתי ע"פ כ"י

יבא עמוני ומואבי הנה באתי במגלת ספר, מגלת(צד) זה ספר רות, ספר(צה) זה ספר שמואל שכתוב בו (שמואל א' ט"ז א') ראיתי בבניו לי מלך.

כב) ועובד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד למה כתוב באלף(צו) דכתיב ביה (שמואל א' י"ז י"ב) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים גלוי וידוע(צז) לפני מי שאמר והיה העולם שדוד עושה משפט וצדקה לכך בחר בו לקיים מה(צח) שאמר (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יברך ומהו משפט וצדקה בזמן שראה שנתחייב העני בדין ממון משלם לו מתוך ביתו ונמצא עושה משפט לזה וצדקה לזה(צט) ועליו שלמה אמר (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יברך כי נתן ואומ' (שמואל ב' ז' כ"ט) ומברכתך יברך בית עבדך.

ולמה קורין ספר רות(ק) בעצרת(קא) בזמן ירידת התורה ללמדך שלא ניתנה התורה אלא על ידי ייסורין(קב) שנ' (יחזקאל ל"ו כ"ז) ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואומ' (תהלים

פע. צד) כ"ה ע"פ כ"י א ובכ"י מ, קמוי איתא במגלת ספר זו מגלת רות, ק מגילת זו רות, ה מגילת זו הספר רות ובכ"י אנ כתוב עלי זה מגלת רות, ובכ"י פע איתא הנה באתי במגלת ספר כתו' עלי במגלת זה ספרי ור"ל ספר רות שנכתב לייחס את דוד. צה) כ"ה א וק ובכ"י מ, יוקם זו ובכ"י ה פעואנ ספר זה שמואל. צו) תיבת ביה ליתא שם. — כוונתו על הפסוק בדה"י א' ב' י"ג ששם כתוב אישי באלף והחכם לעדנער כתב בהערה לדף 14 בהקדמתו לאבן עזרא על אסתר אשר הוציא לאורה מכ"י האדליען Nr. 269, אשר יש בתוכו גם הלקח טוב לרות אשר העתיק לי בטובו החכם מהור"ר יוסף לעפי כ"י בלאנדאן, וז"ל והא לך הפסוק האחרון ואישי הוליד את דוד למה כתוב באלף דכתיב ביה בישי והאיש בימי שאול זקן באנשים ואם נגזור מזה שהיה לפני ר' טוביהו נוסח אישי באלף הוא נגד המסורה דה"י א' ב' י"ג ועיין מפרשים שם אבל כן נמצא בחלופי גרסאות קוניקוט בקובץ כ"י א' מתחלת אלף השני עכ"ל אכן האמת נראה כמו שכתבתי דהדרשה קאי על דה"י שם וראיה לדבר דגם ברש"י דה"י שם הובאה זאת הדרשה וז"ל מלא אלף כלומר איש גבור חיל ומקור הדרשה הוא בברכות נ"ח א' והאיש בימי שאול זקן בא באנשים אמר רבא ואיתימא רב זביד ואיתימא רב אושעיא זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא(ὄχλος, Schaar). צז) פע גלוי וידוע היה לפני מי שאמר והיה העולם שהיה עתיד דויד לעשות משפט וצדקה לכל עמו לפיכך בחר בו. צח) א ליתא מה שאמר ובכ"י ק ופע איתא מה שנאמר. צט) סנהדרין ו' ב' ותוספתא סנהדרין פ"א ודברים רבה פ"ה ואבות דר' נתן פל"ג וילקוט שמואל רמז קמ"ז והפסוקים שהביא המחבר הוסיף מעצמו. פע ומהו משפט וצדקה בזמן שנתחייב בעל דין במשפט ממון לחברו ואין לו לשלם היה נותן מכיסו הרי משפט לזה וצדקה לזה ועליו אמר שלמה. ק) ילקוט רות רמז תקצ"ו ומה ענין אצל עצרת שנקראת בזמן מתן תורה וכו' וליתא שם הפסוק ועשיתי את אשר בחוקי תלכו והובא זה הילקוט במג"א סי' ת"צ סק"ח ובברכי יוסף סי' תצ"ד סקי"א ועוד כתב שם הברכי יוסף וז"ל והרב שמלה חדשה דף קכ"א כ"ט דבירושלמי אמרו דדוד המע"ה נסתלק בעצרת והקב"ה ממלא שנותיהם ובודאי נולד בעצרת ומגילת רות ליחס דוד וכו' ע"ש וע' בספרו שמחת הרגל למוד ג' והדרכי משה שם בסי' תצ"ד כתב בשם אבודרהם שנהגו לקרות ספר רות בחג השבועות מפני שכתוב בו בתחלת קציר ועוד שאבותינו שקבלו התורה נתגיירו וכן רות נתגיירה וכן כתוב האבן ירחי בס' המנהיג ה' אתרוג אות כ"ח דף 71 והלבוש א"ח סי' תצ"ד ס"ב וקורין מגילת רות ומברכין עליה מפני שאותו מעשה דבועז היה בימי הקציר חטים וכו' ובאליה רבה שם סק"י וי"א שמגלת רות מדברת מחסד ומ"ת הוא חסד מתחלתו ובאמצעיתו ובסופו וי"א ללמדך שלא ניתנה התורה אלא על ידי יסורין וע' מדרש קהלת פ"ז על פסוק טוב ללכת אל בית האבל. קא) בעצרת הוספתי ע"פ כ"י ה ובכ"י פע איתא ולמה קורין מגלת רות בעצרת זמן במתן (נ"ל מתן) תורה, ואגב אורחא אעיר על מה שאיתא בלקח טוב פנחס (דף 272) א"ר טוביהו ב"ר אליעזר ז"ל הזכרתי על כל עניני המועדות ולא מצאתי חג שבועות שנקרא עצרת ורבותינו ז"ל קראו בכל מקום עצרת וכו' והוא לשון תרגום דאמר אונקלס חגא בעצרתכון וכו' והובא בברכי יוסף א"ח ריש סי' תצ"ד ע"ש וזוהר אמור ח"ג דף צ"ז ב'. קב) ה ייסורין ועינויים שכן כתוב הייתך

ס"ח י"א) חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים, בקשה התורה שבט של עניות(קג) שאם יהו ישראל עשירים(קד) אינם מתעסקים בתורה אבל כשהם עניים הם מתעסקין בתורה שיודעין שהן רעבין ומתעסקין בלב טוב(קה).

ולמה קורין מגלה זו בחג שבועות(קו) שמגלה זו כולה חסד(קז) והתורה כולה חסד שנ' (משלי ל"א כ"ו) ותורת חסד על לשונה ונתנה(קח) בחג שבועות.

נשלם ספר רות(קט).

בכל יום יש לי בטחון, לקבל פני ארון, ונשוב בישיבת חברון, ובירושלם וגם ציון.
חזק נא ידי עבדך, ואל יבוש במשענך, וברכיהו בברכת הורים, והצליחהו בנכסים(קי).
(תהלים קכ"א ב') עזרי מעם יי' עשה שמים וארץ(קיא).

ישבו וכן בכ"י א ייסורין ועניויין שכן כתיב חייתך וכו' ובכ"י פע ייסורין ועניות וכה"א חיתך וכו' וכן הוא בילקוט ייסורין ועוני ונראה שכל"ל. קג) ילקוט רות רמז תקצ"ז. קד) הוא עשירים אין מתעסקין בתורה וכשהן רעבין מתעסקין בלב טוב ובכ"י פע בקשה תורה שבט על עניות שאם יהו עשירים מתעסקין בי יהו מתגאין בעשרם אבל כשהן מתעסקין בי והן רעבין ולמאין יודעים והם מתעסקים בלב טוב ובילקוט שאם עשירים עוסקים בו יהיו מתגאין וכו' ומכאן ואילך ליתא בכ"י הא ופע. קה) כאן איתא בכ"י אנ ומאמר ר' חייא ב"ר אבא כל ראשי פסוקים ווין וכו' המובא לעיל קאפ' ב' פסוק ה' ואחר זה ומאמר ר' זעירא המגילה הזאת אין בה לא טהרה וכו' המובא לעיל קאפ' א' פסוק ח'. קו) הובא בדרכי יוסף א"ח סי' תל"ד אות י"א בשם רז"ל בילקוט רות ועי' מ"ש לעיל אות ל"ה בשם האליה רבה. קז) י מגלת רות בחג שבועות. אנ לפי שמגלה זו כולה חסד ובדרכי יוסף איתא וכן במגילת רות יש בה גמילות חסדים. קח) ק והתורה ניתנה. קט) פ, קמ וי נשלם פירוש רות, פע נשלם ספר רות, תהלה למוליא עמו להירות, קשליק להו פי' רות בע"ה, א בריך רחמנא דסייען, ה תם ונשלם, אנ השלמת רות. קי) וכן הוא בכ"י קמ ובשאר כ"י ליתא. קיא) בשאר כ"י ליתא הך פסוק ובכ"י מ וקמ אחר דאמגלת שיר השירים הנכתבת שם אחר רות קאי הפסוק עזרי מעם ד' וכו'.

הוספה

בכ"י פעטערסבורג דף 31 עד דף 36 נמצאת הוספה דלהלן אשר העתיק לי בטובו החכם המפורסם והמפואר בשמו ובמעשיו דר. הארקאווי בפע-טערסבורג ואמרתי להדפיסו הגם שאיננו מס' לקח טוב ולא ממעשה ידי המחבר רבי' טוביהו ז"ל דמהשאלה השנייה למה נסמך רות לספר משלי לא נזכר כלום בלקח טוב וגם בענין אם מחלון וכליון גיירו את רות וערפה ע' לעיל קאפ' א' פסוק ד' דברי הכותב בלתי מסכימים לדבריו.

דע כי יש בתחלת ספר זה ג' שאלות מי כתב ספר זה ולמה נסמך אצל ספר משלי ומה היינו צריכין אליו ומה הוריה למדנו ממנו, תשובת שאלה הראשונה זה הספר כתבו השופט (שהיה בימא) שהיה באותו הדור(א) ורבותי' אמ' שמואל הנביא כתבו ברוח הקדש כי לא בימיו נעשה זה המעשה, תשובת שאלה ב' לשני פנים כי שלמה אשר ידבר המשלים מרות זו יצא והסמיך ספרה לספרו ושלמה אמר בסוף ספרו (משלי ל"א י') אשת חיל מי ימצא והלל ושבח לאשת חיל הרבה באלף בית עד תיו כולן שבחות וסיים בסוף ספרו (שם ל"א ל') שקר החן והבל היפי (שם ל"א ל"א) תנו לה מפרי מעשיה (צ"ל ידיה) ולפי שהיתה נעמי אשה יראת יי' ורות אשת חיל שנ' בה (רות ג' י"א) כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את, לכן הזכירם והסמיכם אצל ספר משלי ללמדך שכל מה שאמר שלמה על אשת חיל על כמותן דבר(ב) כמות נעמי וכלתה. תשובת שאלה ג' מה הוריה למדנו ממנו שבעה(ג) דברים ראשון הרעב שהיה בימי שפוט השופטים ללמדך (מלכים ב' י' י') כי לא יפל מדבר יי' ארצה שכשהיו עושין הרע בעיני יי' ועוזבין אותו ועובדין אלהים אחרים שציום שלא לעבדם ולהשתחוות להם גם הוא הקים(ד) עליהם דברו אשר דבר (דברים י"א י"ז) ועצר את השמים ולא יהיה מטר וב' זכרון גלות אלימלך ואשתו ובניו מהארץ לחוצה לארץ וכמוהו רבים גלו ואע"פ שלא נזכרו תחת שאמר להם הקב"ה (ויקרא כ"ה י"ט) ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבוע וישבתם לבטח [עליה], והבטח(ה) הוא מן הרעב שלא יבוא עליהן רעב, ויהיו גולין ממנו וכשגרמו עונותיהן בא הרעב וגלו לארצות אויביהם השמחים באידם עמון ומואב שהלכו לארצם לגור כדי לחיות מפני הרעב וג' כי נשאו בני אלימלך נשים מואביות ולא נאסרו עליהן מפני שנתיחדו ונתגיירו(ו) מקודם לכן שאם נשאו אותן על דתן ועל אלהיהם היה מעשה בני אלימלך מעל ועבירה וחטא ואשמה והיה הכת' מזכירם לגנות, וגם בועז הצדיק לא היה נושא את רות המואביה מפני המענה

א) באותו הדור ר"ל בדורות השופטים אבל לא שאירע המעשה במשך שנות חייו ועי' לקח טוב דף 4. ב) ע' מדרש משלי סוף פרשה ל"א וילקוט משלי רמז תתקס"ד ששם נדרשו הפסוקים רבות בנות וכו' שקר החן וכו' על רות ע"ש ומ"ש הכותב שנסמך ספר רות לספר משלי הוא ע"פ סדר הכתובים של הספרדים ובעלי המסורה שהביא המנחת שי בהקדמה לספר תהלים והעירני ע"ז החכם המפורסם דר' בערלינער נר"ו בבערלין. ג) רבי' טוביהו ז"ל הביא רק ב' דברים שבעבורם נכתב ספר רות, א' בלקח טוב דף 4 ליחס לדוד בן ישי וב' בקאפ' א' פסוק ה' ללמדך כמה מתן שכרן לגומלי חסדים. ד) ע' ילקוט דברים רמז תתס"ז. ה) ע' ילקוט ויקרא רמז תרס"א ורש"י ויקרא שם. ו) ע' מ"ש קאפ' א' פסוק ד' ומ"ש שם אות קט"ו וקט"ז ופסוק י"א אות

הא למדנו שבתחלה נתגיירו ואחר כך נשאום זה ידענו מדברי נעמי וכלותיה, כי ראוי(ז) להקור ולנסות ולבחון את המתרועע עמך ודובק בך ואז תקבלהו כשעשתה נעמי עם כלותיה שניסתה אותן עד ששבה ערפה לבית אביה (רות א' י"ד) ורות דבקה בה. זה ידענו מזה הספר שזמן השופטים אע"פ שהיודעים(ח) היו בהן גם טובים בעיניהם צדיקים גמורים וחסידים והרדים בתורת יי' כמו בועז וזולתו, ו' למדנו מזה הספר שנהיה מקבלין(ט) את הגלוים לשם מן הגוים ולנחמם ולדבר על לבם דברים טובים דברים ניחומים כמו שדיבר בועז לרות (שם ב' י"ב) ישלם יי פעלך כשהשיבה היא ואמרה (שם ב' י') מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה ואומ' (י)אמצא חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה ואומ' (שם ב' י"ג) אמצא חן [בעיניך אדני] כי נחמתני ולעזוב להם פיאה ולקט ופרט עוללות שני (ויקרא י"ט י') לעני ולגר תעזוב אתם ואומ' (דברים י' י"ח) ואהב גר לתת לו לחם ושמלה, ז' ידענו מזה(יא) הספר ייחוסו של דויד שהוא בן פרץ בן יהודה ולא מן זרח הרי אלה הדברים שנתבררו ולמדנו מזה הספר.

(קהלת ז' ח') טוב אחרית דבר מראשיתו וגו' יש לך(יב) אדם שהיה מוליד בנים בנערותו והן מתים ובזקנותו והן מתקיימין הרי (שם) טוב אחרית דבר מראשיתו, יש לך אדם שעושה מעשים רעים בנערותו ובזקנותו (בכ"י ובזוקנותו וט"ס הוא) הוא חוזר ועושה מעשים טובים הרי טוב אחרית [דבר] מראשיתו, יש לך אדם שהוא לומד תורה בנערותו ומשכחה ובזקנותו הוא חוזר עליה(יג) הרי טוב אחרית דבר מראשיתו וכן היה המעשה אביה(יד) אשר היה מגדולי ישראל וכשבא למול את בנו קרא כל גדולי ירושלם וקרא לר' אלעזר ור' אליעזר(טו) עמהן וכשאכלו ושתו שרון אלין אמרין מזמורין ואלין אלפביתין(טז)

ק"ש ופסוק י"ח אות ר"ב. ז) זהו הדבר הרביעי וע' מ"ש באות הקודם. ח) זהו הדבר החמישי ונראה שיש כאן ט"ס וצ"ל אע"פ שהיו רעים היו בהן גם טובים וכו' ר"ל רוב אנשי הדור ההוא אבל השופטים אשר הקים ה' לישראל כולם היו צדיקים. ט) ע' לקח טוב קהל' א' פסוק ה' אות קמ"ט ופסוק י"א אות ר"ב וקהל' ב' פסוק י"ב אות מ"ז. י) אין זה פסוק ונראה שבכ"י איתא הפסוק הקדוש בכפלים ובט"ס. יא) ע' לקח טוב דף 4 והערה ל"ט שם ומ"ש לעיל אות ג'. יב) על כל המאמר והמעשה דאלישע בן אבויה ע' ירושלמי חגיגה ריש פ"ב, מדרש רות פ"ו, מדרש קהלת פ"ז וילקוט קהלת רמז תתקע"ד וגמרא בבלי חגיגה ט"ו ב' ותוספות שם ד"ה שובו שהביאו את הירושלמי כצורתו וקורא באמת ק"א מס' ברכות דף 5 ובירושלמי מתחיל המאמר ר"מ הוה יתיב דרש בבי' מדרשא דטיבריא עבר אלישע רביה רכיב על סוסייא ביום שובתא אתון ואמרין ליה הא רבך לבר פסק ליה מן דרשא ונפק לגביה א"ל מה הויתה דרש יומא דין א"ל וה' ברך את אחרית וגו' א"ל ומה פתחת ביה א"ל ויוסף את כל אשר לאיוב למשנה שכפל לו את כל ממונו אמר ווי דמובדין ולא משתכחין עקיבה רבך לא הוה דרש כן אלא וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו בזכות מצות ומעשים טובים שהיו בידו מראשיתו א"ל ומה הויתה דריש תובן א"ל טוב אחרית דבר מראשיתו א"ל ומה פתחת ביה א"ל לאדם שהוליד בנים בנערותו וכו' וכו' אמר ווי דמובדין ולא משתכחין עקיבה רבך לא היה דריש כן אלא טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא טוב מראשיתו וכן איתא במדרשים הנ"ל וע' ילקוט קהלת הנ"ל. יג) במדרש ובילקוט קהלת איתא ד' דרשות על הפסוק טוב אחרית דבר מראשיתו ומוסף שם יש לך אדם שהוא קונה סחורה בנערותו והוא מפסיד ובזקנותו הוא משתכר בה ובירושלמי חגיגה ליתא הדרשה יש לך אדם שעושה מעשים רעים בנערותו וכו' ואיתא שם לאדם שעושה סחורה בילדותו וכו' ובמדרש רות ליתא הדרשה יש לך אדם שהוא מוליד בנים בנערותו ואיתא שם השלשה דרשות האחרות. יד) בירושלמי ובמדרש רות וקהלת הובא כל המעשה בשינוי לשון וביה מעשה וכו' ע"ש ובילקוט קהלת איתא וכך היה מעשה אבי אבא היה מגדולי ירושלים וכו' וכן איתא בילקוט לקמן אמר לה אבי אבא וכו' אכן הילקוט אינו מדוייק בכל המאמר ע"ש. טו) נראה דצ"ל וקרא לר' אליעזר ור' יהושע עמהן וכ"ה במדרש רות וקהלת, ובירושלמי איתא קרא

אמ"ר אליעזר לר' יהושע אלין עסקין ברידהון ואנן לית אנן עסקין ברידן מיד התחילו(יז) בתורה ומהתורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים והדברים היו שמחין כנתינתן מהר סיני, והיתה האש מלהטת סביבותן עלה אביה (אבה)(יח) אמר להם רבותי מה באתם לשרוף את ביתי אמ' להם הס ושלום עסיקין היינו בתורה ומהתורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים והיו הדברים שמחין כנתינתן מהר סיני והאש מלהטת סביבותינו עיקר נתינתן מסיני לא באש נתנו היינו דכת' (דברים ד' י"א) וההר בער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל, אמ' כך הוא גדול כוחה של תורה הבן הזה אם מתקיים בי אני נותנו לתורה ועל ידי שלא היתה מחשבתו לשם שמים לא נתקיימה בו תורתו, אמ' ליה ומה אמרת תובן(יט) אמ' ליה (איוב י"ח י"ז) לא יערכנה זהב וזכוכית אמ' ליה ומה(כ) אמרת ביה, אמ' ליה(כא) אלו דברי תורה שהן קשין להיקנות ככלי זהב ונחים לאבדם ככלי זכוכית, אמ' ליה עקיבה רבך לא היה אומ' כך אלא מה(כב) כלי זהב וזכוכית שאם נשברו יש להם תקנה כך תלמיד חכם שאיבד את משנתו יכול הוא לחזור עליה אמ' ליה הזור עול לך א"ל למה א"ל עד כאן תחום שבת אמ' ליה (מאין) מנן את ידע א"ל מטלפי של סוס שכבר הלך אלפים אמה א"ל וכל הדא הכמה אית בך ולית את הזר בך(כג) א"ל למה א"ל רוכב הייתי על הסוס ומטייל אחורי בית המקדש ביום כיפור שחל להיות בשבת ושמעתי בת קול מפוצצת ואומר (ירמיה ג' י"ד) שובו בנים שובבים (זכריה א' ג') שובו אלי [וגו'] ואשובה אליכם חוץ מאלישע בן אביה שהיה יודע כחי ומרד בי, ומהיכן היה לו המעשה הזה אמרו(כד) פעם אחת היה יושב ושונה בבקעת גנוסר בשבת וראה אדם אחד עולה לראש הדקל ונטל את האם על הבנים

לכל גדולי ירושלים והושיבן בבית אחד ולר' אליעזר ולר' יהושע בבית אחד ובילקוט קהלת קרא לכל גדולי הדור ר' אליעזר ור' יהושע ונראה שבילקוט צ"ל ולר' אליעזר ור' יהושע. טז) במדרש קהלת ואילין אמרין אלפבטרין ובמדרש רות אלפבתרין והגיה הפירוש מהרז"ו על מדרש רות שם אלפבתין כמו שהוא בכ"י שלנו ופירש פיוטים וחרוזין מסודרים ע"פ אלפא ביתין והוא תיבת יונית *αλφαβητον* וכן הוא בילקוט קהלת אלין אמרין אלפא ביתא מן הכא ואלין אמרין מזמורים מן הכא ובירושלמי ליתא כל זה ואיתא שם מן דאכלין ושתון שרין מטפחין ומרקדין. יז) כ"ה מכאן עד לא נתקיימה בו תורתו באיזה שינויים בירושלמי ובילקוט וע' לעיל אות י"ד וע'. מדרש רות וקהלת ונראה שאינו מדויק שם וצ"ל כבירושלמי וכ"י שלנו. יח) יש כאן ט"ס ואפשר שצ"ל עלה אביה אבא ויותר מכוון להגיה עלה אביה אללם כמו בילקוט עלה אבא אללם. יט) תובן כן איתא בירושלמי ור"ל שוב דהיינו ששאל מה אמר עוד ור"ל שגם מדרשת הפסוק טוב אחרית דבר עמו עיין לעיל אות י"ב. כ) כ"ה ע"פ המדרשים ובכ"י איתא ומה אמריתי תיבה [ומה אמריתו בה] וט"ס הוא ובירושלמי איתא ומה פתחת ביה. כא) מדרש רות פ"ו ובבלי חגיגה ט"ו א' וספרי פ' עקב אכן במדרש קהלת פ"ז איתא אלו דברי תורה שקשין לקנות ככלי זהב וזכוכית ובילקוט איוב רמז תתקט"ז ונוחין לאבד ככלי זכוכית א"ל האלהים אפילו ככלי חרס וכו' וע' יפה תואר ירושלמי חגיגה פ"ב. — בירושלמי כל זה דברי ר' מאיר א"ל ד"ת קשי' לקנות' ככלי זהב ונוחין לאבד ככלי זכוכית ומה כלי זהב וזכוכית אם נשברו וכו' וכו' ובאבות דר' נתן פכ"ד היה אלישע בן אבויה אמר קשין ד"ת לקנות ככלי זהב וכו' מקים זהב לזכוכית מה כלי זהב לאחר שנשבר יש לו תקנה וכל כלי זכוכית אין להם תקנה כשנשברו אא"כ חוזרין לברייתן וכו' וע"ע ילקוט קהלת רמז תתקע"ד ומ"ש לעיל אות י"ד ודקדוקי סופרים חגיגה שם אות ס' וזוהר וישלח ק"א דף קע"ח ב'. כב) מה כ"ה ע"פ גמרא ומדרשים ובכ"י איתא בטעות כה. כג) נראה שחסר כאן אמר ליה לית בקילי כדאיתא במדרש רות וקהלת וגם בירושלמי חגיגה ובילקוט קהלת איתא כן א"ל לית אנא יכיל. כד) בילקוט

וירד בשלום ובמוצאי שבת ראה אדם אחד עולה לראש הדקל ונטל את הבנים ושלח את האם(כה) וירד והכישו נחש ומת אמ' כת' (דברים כ"ב ז') שלח תשלח את האם, איכאן הוא טובו של זה והיכן הוא אריכות ימיו של זה ולא ידע דרשה (צ"ל דרשת) ר' עקיבה(כו) בציבורא (שם) למען ייטב לך בעולם שכולו טוב (שם) והארכת ימים בעולם שכולו ארוך ימים(כז) בעולם שכולו יום ויש אומ' על ידי שראה לשון ר' יהודה הנחתום נתון בפי הכלב(כח) אמ' מה אם לשון שיגע בתורה כל ימיו כך לשון שלא יגע בתורה על אח' כמ' וכמ' אמר אין כאן לא מתן שכר ולא תחיית המתים, ויש אומ' על ידי שהיתה אמו מעוברת ועברה על בתי ע"ז והריחה ונתנו לה מאותו המין ואכלה והיה מפעפע בכריסה כריסה(כט) של עכנה לאחר ימים חלה אלישע בן אביה אחזו(ל) אמ' ליה ולא כאן כת' (תהלים צ' ג') תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עד דכדוכה של נפש באותה שעה בכה אלישע בן אביה ומת, והיה ר' מאיר שמח ואמ' דומה שמתוך תשובה נסתלק רבי; וכיון שקברוהו בא האש לשרוף את קברו(לא) אתון אמ' לר' מאיר קבר רבך נשרף יצא ופרש טליתו עליה ואמ' (רות ג' י"ג) ליני הלילה(לב) בעולם [הזה] שכולו לילה, (שם) [והיה] בבקר בעו' הבא שכולו בקר (שם) אם יגאלך טוב זה הקב"ה (תהלים קמ"ה ט') טוב יי' לכל, (רות ג' י"ג) ואם לא יחפוץ לגאלך וגו' שכבי עד הבקר ודממת ליה אמרו ליה(לג) ר' לעלמא דאתי אין אמ' ליה מה את בעי אביך או רבך אמ' להון אנא אימא להון אבא ובתר כן רבי(לד) אמרין ליה ישמעון לך אינון אמ' להון ולא מתניתא היא (שבת פרק כל כתבי) מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין ואת אלישע בן אביה בזכות תורתו לאחר ימים באו בניו(לה) ובנותיו תובעום צדקה אצל רבי' אמ' (תהלים ק"ט י"ב) אל יהי [לו] משך חסד ואל יהי חונן ליתומיו אמ' ליה ר' לא תסתכל לעובדו [צ"ל לעובדוהי] אסתכל לאוריתיה בשעה ההיא בכה ר' וגזר להם שיתפרנסו אמ' מה אם מי שלא תורתו לשם שמים כך העמיד, מי שתורתו לשם שמים על אחת כמ' וכמ'. אמ' ר' יוסי(לו) שלשה הן שבא יצרן לתוקפן ונזדרזו עליו בשבועה ואלו הן יוסף ובועז ודויד, יוסף אמר (בראשית ל"ט ט') ואיך אעשה הרעה הגדולה רב הונא בשם ר' אידי(לז) כלום קריא וחטאתי ליי' אין כת' כאן אלא (שם) וחטאתי לאלהים, לאלהים אני עושה הרעה הגדולה, דויד (שמואל א' כ"ו י') ויאמר דוד חי יי' כי אם יי' יגפנו או יומו יבא ר' אלעזר אמר ליצרו נשבע ר' שמואל בר נחמן אמ' לאבישי בן צרויה חי יי' יש' אם תגע בו אני

קהלת ליתא אמר רבי. כה) תמוה שבש"ס ובמדרשים נקט ג"כ ונטל את הבנים ושלח את האם הל"ל איפכא ושלח את האם ונטל את הבנים. כו) הובא ג"כ בשם ר' עקיבה במדרש רות וקהלת ובילקוט קהלת אכן בבבלי קדושין ל"ט ב' וחולין קמ"ב א' ובירושלמי חגיגה ובתוספתא חולין פ"י הובא הדרשה בשם ר' יעקב. כז) ימים בעולם שכולו יום ליתא במראה מקומות הנזכרים באות הקודם. כח) בגמ' קדושין הגירסא ליסנא דהולפית המתורגמן הזה דהוה גריר ליה דבר אחר. כט) פי' כמו כאריסה של עכנה (ἔχιδνα) והוא לשון קלר ע' מתנות כהונה רות שם, ובירושלמי ובמדרשים הגירסא הכינה והוא כמו עכנה או חכנה. ל) נראה שחסר כאן אמר ליה חזור בך א"ל ועד כדון מקבלין ע' ירושלמי ומדרשים וילקוט קהלת הנ"ל. לא) ע' יפה תואר על הירושלמי חגיגה שם ד"ה מן דקברוניה. לב) כ"ה בירושלמי חגיגה שם ובילקוט רות רמז תר"ו וע' מדרש רות וקהלת וילקוט קהלת ופירוש מהרז"ו על מדרש רות. לג) ר"ל התלמידים אמרו לר' מאיר ע' מתנות כהונה על מדרש רות. לד) בירושלמי ליתא א"ל אנא מקרב לרבי קדמיי ובתר כן לאבא. לה) בירושלמי חגיגה ובמדרש רות וקהלת ליתא בניו ובחגיגה בבלי ט"ו ב' איתא בתו של אחר אתיא לקמיה דר' וכו' ע"ש. לו) ע' לקח טוב ג' י"ג והערות שם אות כ"ז. לז) בכ"י ר' הונא בשם ר' אחי כלום מריא וט"ס וע' לקח טוב הנ"ל והערה

מערב דמך עם דמו, בועז אמ׳ (רות ג׳ י״ג) חי יי׳ שכבי עד הבקר א״ר(לח) חוניא (משלי כ״ד ה׳) גבר הכם בעח גבר חכם זה בועז (שם) ואיש דעת מאמץ כח שנזדרז על יצרן בשבועה. (רות ג׳ י״ד) ותשכב מרגלותיו עד הבקר [ותקם] בטרם אמ׳ ר׳ ברכיה(לט) בטרום כת׳ מלמד ששת שעות שכבה מרגלותיו, (שם) ויאמר אל יודע כי באה האשה הגרן למי אמר ר׳ מאיר אמ׳ לבן ביתו(מ) אמ׳ רב הונא בשם ר׳ שמואל ב״ר יצחק(מא) כל אותו הלילה היה בועז שטוח על פניו ואומ׳ רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך שלא נגעתי בה כן יהי רצון מלפניך אל יודע כי באה האשה הנה שלא יתחלל בי שם שמים ושלום לכל ישראל.

חם זה הספר, בעזרת (בראשית מ״ט כ״א) הנתן אמרי שפר, על ידי יוסף הצעיר החוטט, השם יזכהו (תהלים כ״ז ד׳) לחזות בנעם יי׳ ולבקר בהיכלו.

כ״ע שם. לח) מדרש רות פ״ו אצל ילקוט משלי רמז תתק״ס הובא שתם. לט) ע׳ לקח טוב ג׳ י״ד והערות שם אות ס״ח. מ) ע׳ לקח טוב הנ״ל אות ע״א. מא) ע׳ לקח טוב הנ״ל אות ע״ב עד אות ע״ו.

בריך רחמנא דסייען.

לוח הטעות:

מדרש	פירוש	עמוד	שורה	טעות	תקון:
״		1	3	החכמים	והחכמים
	״	3	8	עכל	עכ״ל
	״	6	32	והקבה	והקב״ה
	״	9	14	ואפ״כ	ואעפ״כ
	״	״	24	להן	להן וע׳ אות הקדוש.
״		10	10	רהוקים	רחוקים
״		״	4	קשח	קשה
	״	״	22	וכו,	וכו׳
	״	״	33	בזוהר הקש	בזוהר ח״ג דף ק״ג א׳ הובא לקמן אות קט״ז וע״ע לקמן אות ק״כ וק״ס.
״		12	4	שריוה,	שריוה
	״	״	11	לאמותה	להמותה
	״	״	17	והדשה	והדרשה
״		13	4	כעין	כענין
״		״	7	עלבו	עלבון
	״	״	19	ע״ש הובאו	ע״ש. הובאו
״		14	3	ובי	וכי
	״	״	1	הובא	הובאו
	״	15	40	וילקות	וילקוט
״		16	4	מנוהה	מנוחה
	״	29	29	המקרא	המקרא וע׳ תשובת דבר שמואל סי׳ רל״ז.
״		32	4	פנהס	פנחס

Tobiah ben Eliezer
Perush Lekah tov